

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

LYDİA BÖLGESİNDE BULUNAN GLADYATÖR ANITLARI

108594

YÜKSEK LİSANS TEZİ

108594

HAZIRLAYAN
Sevgiser AKAT

DANIŞMAN
Prof. Dr. Hasan MALAY

İZMİR-2001

İÇİNDEKİLER

BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR	4
ÖNSÖZ	8
I- LYDİA'DA ROMA EGEMENLİĞİ	10
II- GLADYATÖR DÖĞÜŞLERİ	17
III- GLADYATÖR KAYNAKLARI	24
A- Savaş Esirleri	24
B- İdam Mahkumları (noxii, ad gladium, ludi damnati)	25
C- Kürek Mahkumları	26
D- Köleler (Servi)	27
E- Kendi İsteğiyle Gladyatör Olanlar (Auctorati)	27
F- Sözleşmeli Gladyatörler (Gladiatores Sestertarii)	28
IV- GLADYATÖR OKULLARI (LUDUS'LAR)	30
A- İmparatorluk Ludus'ları	30
B- Yerel Ludus'lar	31
V- GLADYATÖRLERİN SİLAH VE DONANIMLARI	35
Gladius, Scutum, Sica, Machaira, Galea, Ocrea, Balteus, Subligaculum, Fasciae, Manica, Balteus, Iaculum, Trident, Galerus, Parma ya da Parmula	
VI- GLADYATÖR TÜRLERİ	39
1-SAMNITES	39
2-SECUTOR	39
3-HOPLAMACHOS	40
4-ANDABATA	40
5-DIMACHAERUS	41
6-EQUITES	41
7-ESSEDARII	41
8-LAQUEATOR ya da LAQUEARIUS	41
9-MERIDIANUS	42
10-MURMILLO VE GALLUS	42
11-ORDINARII	42
12-PROVOCATORES	42
13-PUSTULATICII	43
14-PAEGNIARIUS	43
15-RETIARIUS	43
16-RUDIARIUS	44
17-SAGITTARIUS	44
18-THRAX	44
19-OMNIBUS ERUDITUS AMIS	44
20-SCISSOR	45
21-VELES	45
22-VENATOR-BESTIARIUS	45
VII- GLADYATÖRLERLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER	46
VIII- GLADYATÖR KÜLTLERİ	49

IX- GLADYATÖR İSİMLERİ VE ÜNVANLARI	50
X- GLADYATÖRLERDE SOSYAL YAŞAM	53
XI- AMPHİTHEATRUMLAR	57
XII- GLADYATÖR GÖSTERİLERİ (MUNUSLAR)	59
XIII- ARENA'DA DÖĞÜŞ	63
XIV- GLADYATÖR DÖĞÜŞLERİNİN ÖNEMİNİ KAYBETMESİ	67
XV- ANADOLU VE LYDIA'DA GLADYATÖRLER	68
XVI- DÖĞÜŞ ALANLARI VE AMPHİTHEATRUMLAR	73
XVII- LYDIA'DA BULUNAN GLADYATÖR ANITLARI	75
XVIII- KATALOG	77
1- SECUTOR AİAS'IN MEZAR ANITI	
2- SECUTOR ANTALLOS'UN MEZAR ANITI	
3- THRAK ARAKSİOS'UN MEZAR ANITI	
4- SECUTOR (?) BABİDOS'UN (?) MEZAR ANITI	
5- RUDIARIUS EUGRAMOS'UN MEZAR ANITI	
6- BESTIARIUS KALLİDROMOS'UN MEZAR ANITI	
7- SECUTOR (?) PARDALAS'IN MEZAR ANITI	
8- SECUTOR PASSAREİNOS'UN MEZAR ANITI	
9- SECUTOR PETRAEİTES'İN MEZAR ANITI	
10- RETIARIUS STEPHANOS'UN MEZAR ANITI	
11- SPOR HEKİMİ (H)ELEIS'İN MEZAR ANITI	
12- SECUTOR AMPHIARAOS'UN MEZAR ANITI	
13- KÖLE MATERNOS'UN MEZAR ANITI	
14- SECUTOR (?) METHY SOS'UN MEZAR ANITI	
15- HERMES, KYROS, KANDİDOS VE TROPHONİOS	
16- CONTRARETIARIUS RHODON'UN MEZAR ANITI	
17- GLADYATÖR (?) LUCİUS'UN MEZAR ANITI	
18- BİR SECUTOR'UN (?) MEZAR ANITI	
19- SECUTOR (?) KASTOR'UN MEZAR ANITI	
20- SECUTOR (?) KASTOR'UN MEZAR ANITI	
21- GLADYATÖR STEPHANOS'UN MEZAR ANITI	
ÖZET	99
HARİTA	
LEVHALAR	

BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR

- A Latin Dictionary*, Oxford 1980
Akşit, İmparatorluk Tarihi
Auguet, *Cruelty and Civilization*
Cameron, *Circus Factions*
Carpopino, *Daily Life*
Daremborg-Saglio
Deighton, *Eski Roma*
Dürüşken, *Spor*
Ferrero, *Eski Çağ Tiyatroları*
Finley, *Ancient History*
Gardiner, *Athletics*
Grimal, *Mitoloji Sözlüğü*
Habicht, *JRS*, 65 (1975)
Hamilton, *Researches*
O. Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi*, İstanbul 1985
R. Auguet, *Cruelty and Civilization*, London and New York 1994
A. Cameron, *Circus Factions*, Oxford-1976
J. Carcopino, *Daily Life in Ancient Rome*, London 1940
Ch. Daremborg - Edm. Saglio, *Dictionnaire des Antiquites Grecoques et Romaines*, Paris 1887
J.H. Deighton, *Eski Roma Yaşantısında bir Gün*, (Çev. H. Kökten Ersoy), İstanbul 1999
Ç. Dürüşken, *Eskiçağ'da Spor*, İstanbul 1995
D. B. Ferrero, *Batı Anadolu'nun Eski Çağ Tiyatroları*, (Çev. E. Özbayoğlu), Ankara 1990
M. I. Finley, *Ancient History Evidence and Models*, London
E. N. Gardiner, *Athletics of the Ancient World*, Oxford 1930
P. Grimal, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, (Çev. Sevgi Tamgüç), İstanbul 1997
C. Habicht, "New Evidence on the Province of Asia", *JRS* 65 (1975)
W.J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia with some Account of*

- Hansen, *Attalids* *their Antiquities and Geology*, Vol. II, London 1842
E. V. Hansen, *The Attalids of Pergamon*, Ithaca and London 1971
- Hönle-Henze, *Amphitheater und Stadien* A Hönle-A. Henze, "Gladiatorenkampfe Römische und Circusspile", *Amphitheater und Stadien*, Germany 1981
- IGR IV R. Cagnat et alii, *Inscriptions Graecae ad res Romanas Pertinentes*, IV, Paris 1906
- Jackson, *Doktorlar ve Hastalıklar* R. Jackson, *Roma İmparatorluğunda Doktorlar ve Hastalıklar*, (Çev. Ş. Mumcu), İstanbul 1999
- Keil - v. Premerstein, *Zweite Reise* J. Keil - A. von Premerstein, *Bericht über eine zweite Reise in Lydien*, Denkschr. Akad. Wien 54, 2 (1911)
- Keil - v. Premerstein, *Erste Reise* J. Keil - A. von Premerstein, *Bericht Über eine Reise in Lydien und der südlichen Aiolis*, Denkschr. Akad. Wien 53, 2 (1908).
- Kyle, *Archeology Odyssey* D. G. Kyle, "Inside The Roman Arena", *Archeology Odyssey*, January-February 2000
- Magie, *Roman Rule*, D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor*, Princeton 1950
- Malay, *Kölelik* H. Malay, *Çağlar Boyu Kölelik*, İstanbul 1990
- Malay, *Manisa Museum* H. Malay, *Greek and Latin Inscriptions in the Manisa Museum*, (ETAM 19), Wien 1994
- Malay, *Researches* H. Malay, *Researches in Lydia, Mysia and Aiolis*, Wien 1999
- Malay, *Pergamon* H. Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması*, İzmir 1992

- Malay-Sılay, *Gladyatörler* H. Malay-H. Sılay, *Antik Devirde Gladyatörler*, İstanbul 1992
- Merkelbach-Stauber, *Steinepigramme* R. Merkelbach ve J. Stauber, *Steinepigramme aus dem griechischen Osten I*, Stuttgart ve Leipzig 1998
- Mitchell, *Anatolia I* S. Mitchell, *Anatolia I. Land, Men Gods in Asia Minor*, Oxford 1993
- Mitchell, *Anatolia II* S. Mitchell, *Anatolia II. Land, Men Gods in Asia Minor*, Oxford 1993
- The Oxford Classical Dictionary*
Price, *Ritual and Power* S. R. F. Price, *Ritual and Power*, Cambridge 1984
- Pfuhl-Möbius, *Grabreliefs II* E. Pfuhl-H. Möbius, *Die Ostgriechischen Grabreliefs*, Textband II, Mainz 1979
- Radt, *Kyzikos Paneli* W. Radt, "Kyzikos Amphitheatrumu ve Roma İmparatorluğundaki Diğer Amphitheatrumlar", *Kyzikos Paneli*, Bandırma 1988
- Rev. Phil.*
Ricci, *Richemond III* F. M. Ricci, *Le livre du Richemond III*, İtalia 1988
- Robert, *Gladiateurs* L. Robert, *Les gladiateurs , dans l'Orient grec*, Amsterdam 1971
- Robert, *Hellenica V*, L. Robert, *Hellenica V*, Paris 1948
- Robert, *Hellenica VIII* L. Robert, *Hellenica VIII*, Paris 1950
- Robert, *Hellenica IX* J.-L. Robert, *Hellenica IX*, Paris 1950
- Robert, *Rev. Arch.* L. Robert, *Revue Archeologique*
- Robinson, *Ancient Rome* O. F. Robinson, *City Planning and Administration. Ancient Rome*, London and New York 1996

- Roueche, *Aphrodisias* C. Roueche, *Performers and Partisans at Aphrodisias*, London 1993
- TAM, V, I P. Herrmann, *Tituli Asiae Minoris*, V, I, Wien 1981
- TAM V, II P. Herrmann, *Tituli Asiae Minoris*, V, II, Wien 1981
- Thomas, *Greek and Roman Athletics* E. S. Thomas, *Greek and Roman Athletics*, Chicago 1930
- Tanrıver, *Dernekler* C. Tanrıver, *Lydia Bölgesinde Sosyal ve Ekonomik Amaçlı Dernekler*, İzmir 1996 (Yayınlanmamış doktora tezi)
- Ville, *Gladiature* G. Ville, *La Gladiature occident des Origines a la mort Domittien*, Roma 1981
- Warry, *Warfare in the Classical World* J. Warry, "An Illustrated Encyclopedia of Weapons, Warriors and Warfare in the Ancient Civilizations of Greece and Rome", *Warfare in the Classical World*, London 1980
- Webster, *Ancient History* H. Webster, *Ancient History*, Chicago 1981
- Wiedeman, *Emperors and Gladiators* T. Wiedeman, *Emperors and Gladiators*, London and New York 1995

ANTİK KAYNAKLAR

- Juvenalis, *Saturea*
Livius, *Ab Urbe Condita*
Plinius, *Naturalis Historia*
Plutharchos, *Crassus*
Seneca, *Epistulae*
Strabon, *Geographika*

ÖNSÖZ

Roma İmparatorluğu'nun sosyal ve siyasal yaşantısının canlı bir tablosu olarak karşımıza çıkan, Roma'nın emperyalist ideolojisi ile oldukça uyumlu, Romalılar'ın asırlarca halkı kolayca etkisi altına alabilmek için araç olarak kullandıkları gladyatör döğüşleri, Güney İtalya'da cenaze törenlerinde uygulanan "kana karşılık kan akıtma" şeklindeki kanlı ve ölümcül döğüşlerden gelişmiştir. Daha sonraları dinsel işlevini yitirip, gün geçtikçe salt acımasız halk eğlencesine dönüşen döğüşler, hiçbir eğlence ve sportif yarışmalarda olmadığı kadar, antik dönem Roması'nın vazgeçilmezi olmuş, Roma dönemine damgasını vuran, gittikçe çoğalan ve asırlar boyu süren, Romalı imparatorların politik, sosyal, siyasi düşünce tarzında halkı kolayca etkiledikleri ve onların entrikalarına alet olduğu, Roma dünyasının genelinde sosyal yaşamın merkezi durumuna gelmiştir.

İ.Ö. 264 yılından başlayıp, İ.S. 404 yılında yasaklanmasına değin, bazı istisnalar dışında, hep aynı heyecanla süren, bu süre içinde antik dönemin diğer halk topluluklarına da aşıl原因an kanlı gösteriler, gerek devletlerin politikalarına ve gerekse halkın sosyal yaşamına yön vermişlerdir. Üst düzey yöneticilerinin siyasal düşünce tarzlarından halkın batıl inançlarına sanat eserlerine kadar yerleşen döğüşler, hiçbir zaman ilgi odaklarını kaybetmemişlerdir.

Aslında gladyatör döğüşleri gerçek kimliğini bir parça kaybetse de, bu gösteriler, günümüze daha insancıl ve daha estetik şekle bürünerek eskrim sporu adı altında kimliğini sürdürmektedir. Diğer yandan, hala devam eden ve gerçek kimliğe daha yakın olan İspanyolların boğa güreşi bu kanlı gösterilerin bir uzantısıdır. Ayrıca, dünyanın birkaç yerinde, kenar mahallelerde yaşayan bazı kişilerin, birbirleriyle sırf eğlence amacıyla zaman zaman ölümüne döğüş yaptığı bilinmektedir. Bu bir olasılıkta olsa, bu döğüşlerin kanlı gladyatör döğüşlerinin uzantısı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

"*Lydia Bölgesinde Bulunan Gladyatör Anıtları*" adı altında, orjinal malzemeye dayalı olarak yapılan bu çalışma, Lydia Bölgesinin sosyo-ekonomik yapısına ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bölgede ele geçen 21 adet gladyatör anıtı üzerinde yapılan gerek plastik ve gerekse epigrafik çalışma sonucunda, bilgilenmeyi ve bilgilendirmeyi hedefledik. Bunun öncesinde, gladyatör anıtlarını daha iyi yorumlamak ve anlamak için, günümüzde oldukça ilgi çeken ve popülerliği artan gladyatörlük ve gladyatör döğüşlerinin kökeninden başlayarak, yayılımını, gladyatör tiplerini, silahlarını, *amphitheatrum*'ları, döğüşleri, gladyatör

isimlerini, doyurucu olmasa da, aydınlatıcı olmasına dikkat ederek anlatmaya çalıştık.

Konumuzu oluştururken -özellikle Anadolu için- sıklıkla başvurduğumuz kaynak, L. Robert'in *Gladiateurs* adlı yegane eseridir. Daremberg-Saglio tarafından yayınlanan, *Dictionnaire des Antiquites Grecques et Romaines d'apres les Textes et les Monument* adlı eser ise, konumuzun çoğu bölümünde bizlere oldukça ışık tutmuştur. Konumuzla ilgili çok fazla kaynak olmaması nedeniyle, çok fazla detaya inemedik.

Öncelikle bu ilginç ve yararlı konuda çalışma imkanı veren ve değerli katkılarını esirgemeyen sayın hocam Hasan Malay'a teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmalarım sırasında Fransızca çevirileriyle bana çok yardımcı olan sayın Prof. Dr. Nuran Şahin'e teşekkürlerimi sunarım. Tezin hazırlanması sırasında yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Cumhuriyet Tanrıver'e teşekkür ederim. Ayrıca destek ve yardımlarından dolayı Araş. Gör. Hülya Bulut, Araş. Gör. Dilek Öztürk ve Ahmet Özenir'e teşekkür ederim.

I LYDIA'DA ROMA EGEMENLİĞİ

Pergamon Kralı I. Attalos ile birlikte başlayan Roma dostluğu ve ilişkileri, III. Attalos'un vasiyeti ile birlikte Anadolu'da yüzyıllar boyu sürecek Roma egemenliği başlamıştır.

Pergamon Kralığı'nın Roma'ya bırakılması üzerine İ.Ö. 129 yılında Romalı Consul ve beraberindeki on kişilik heyet Anadolu'ya geldi. Onların Anadolu'ya gelme amaçları, Batı Anadolu'da bir Asia Eyaleti (*Provincia Asia*) kurmaktı. Nitekim Aristonikos ayaklanmasının ardından çalışmalara başlayan heyet, Khersonesos (Gelibolu) yarımadası ile Trakya topraklarını Makedonia eyaletine, Aigia ile Andros adasını Akhaia eyaletine bağladı ve Roma'nın yanında yer alan Anadolu Krallıklarını da ödüllendirdi. Örneğin, Lykaonia bölgesinin tamamına yakın bölümü, Roma'ya yardımı sırasında savaş alanında ölen Kappodokia kralı Ariarathes'in oğullarına verildi. Diğer yandan, Phrygia'nın kuzey kısmı Bithynia kralı Nikomedes'e verilirken, kalan kısmı Pontus kralı Mithridates'e verildi. Aristonikos ayaklanmasında etkin bir rol oynayan Rodos Roma'ya dahil edildi¹. Karia, Lydia, Mysia, Aiolis, Phrygia'nın bir kısmını, Troas ve sahildeki Ege adalarını kapsayan, Roma'nın yeni eyaleti *Provincia Asia/Asia Minor* (Asia Eyaleti) adı altında bir eyalet kuruldu. Böylelikle Lydia Bölgesi *Provincia Asia* eyaleti içinde bir bölge haline geldi.

Eyaletin kuruluşundan sonra Anadolu'daki Grek kentlerinin durumları hakkında bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Örneğin Pergamon'a başlangıçta sınırlı bir özerklik verildiği, ancak bir süre sonra bağımlı hale getirildiği anlaşılmaktadır. Ephesos kenti ise, eyaletin merkezi durumuna gelmiş ve otonomisini yitirmiştir. I. Attalos Dönemi'nde özgür kentler yeni eyalete bağımlı hale getirilmiştir².

Eyaletin kuruluşundan sonra Roma'nın yeni eyaletteki ilk uygulaması, devletin gelirlerinin arttırılmasına yönelik vergi sistemidir. İ.Ö. 123 yılında Gaius Gracchus tarafından çıkarılan *Lex Sempronius de Provincia Asia* (Asia Eyaleti Hakkındaki Sempronius Yasası) ile, eyaletlerdeki vergi toplama işi *puplicani* adı verilen vergi komisyoncularına verilmiştir.

¹Strabon, XIV, 3, 2-4; Hansen, *Attalids*, 19.

²Malay, *Pergamon*, 142.

Asia Eyaleti'nin diğer Roma eyaletlerine göre, tarımsal üretimi, doğal kaynakları ve madenleri bakımından daha zengin olması Romalı vali ve tüccarların sömürüsüne yol açmış, İ.Ö. 88 yılında Pontos Kralı IV. Eupator'un Asia Eyaleti'ni egemenliği altına almak istemesi üzerine Romalılar'la yapılan I. Mithradates savaşında çok sayıda Romalı öldürülmüş, Magnesia hariç tüm şehirler, Mithradates'in egemenliğini kabul etmişlerdir. İ.Ö. 87 yılında, Romalı komutan Sulla'nın önderliğinde yapılan savaşta Asia Eyaleti tekrar Roma'ya kavuşmuştur. Sulla, İ.Ö. 85 yılında yaptığı reformlarla Asia Eyaleti'nde tekrar düzenlemeye gitmiştir³.

İ.Ö. 83 yılında Pontus kralı ile yapılan II. Mithridates savaşı, İ.Ö. 81 yılında sona ermiş, Bithynia kralı Nikomedes IV'ün ülkeyi Roma'ya bırakması, kralın oğlunun buna karşı çıkarak Mithradates'e sığınması ve Mithridates'in onun adına Bithynia'ya sahip çıkmak istemesi üzerine III. Mithridates savaşı patlak vermiş ve savaş Roma'nın lehine sonuçlanmıştır⁴.

Gerek Sulla'nın koyduğu ağır vergiler ve gerekse son savaşlar eyalet halkının ekonomik durumunu bozmuş ve ülkede çıkan iç karışıklık üzerine, Romalı general Lucullus'un yaptığı yeni düzenlemeler ile halka kolaylık getirilmiştir. İ.Ö. 61-58 yılları arasında vali olan Q. Cicero daha önce konulmuş olan vergileri kaldırmıştır.

İ.Ö. 48'de G. Iulius Caesar, Pompeius'u yendikten sonra Asia Eyaleti'ne geçmiş, halka zulüm yapan vergi toplayıcılarını temizlemiş, vergileri *quaestor*'ların toplamasına karar vermiştir.

İ.Ö. 40 yılında İmparator Octavianus ile Antonius arasında imzalanan Brindizium antlaşmasına göre, doğunun yönetimi Antonius'a bırakılmış ancak kısa bir süre sonra iki komutan arasında çıkan antlaşmazlık sonucu yapılan Actium savaşını kazanan Octavianus, İ.Ö. 30-29 yılında doğuda bulunduğu sırada Antonius'un yanında yer alan kentleri cezalandırmış, bunlardan para alarak meclislerin halk üzerindeki etkilerin kaldırmış ve bağımsızlıklarını geri almıştır.

Roma'da 60 yıl süren iç savaşlar sonunda yıpranan Cumhuriyet yönetimi, İ.Ö. 27 yılında Octavianus, ile birlikte değişmiş, geniş toprakların yönetimi tek bir kişinin eline geçmiştir. Böylece Roma'da Cumhuriyet yönetimini sona erip İmparatorluk Dönemi'ne geçilmiştir. Senato, İmparatoru onurlandırmak için ona *Augustus* ("Sayın") ünvanı verdi. Bunun yanısıra İmparatora verilen bir dizi yetki ve sorumlulukların ardından, Cumhuriyetten İmparatorluğa (*Principatus*) geçilmiş oldu. Burada, Cumhuriyet döneminin bütün yasal kurumları görünüşte varlığını sürdürmekteydi; ancak anayasal kurumlar içerik

³Magie, *Roman Rule*, 233.

⁴Magie, *a.g.e.*, 1088.

olarak değişmiş, bunun yanısıra Akdeniz dünyasında bir barış dönemi (*Pax Romana*)⁵ başlamıştır. Cumhuriyet döneminde görev yapan memurların yetkileri aynen kalmakla birlikte önemini yitirmişlerdir⁶.

İmparatorluğun Asia Eyaleti'nde uyguladığı sistem diğer eyaletlerdeki gibi yapıcıydı. Öncelikle yönetim, eyaletlerin başına *consul* olarak hizmet etmiş birer vali (*proconsul*) atamıştır. Eyalet valisi yaptığı tüm işleri, yetki ve sorumluluklarını imparatora bildiriyordu. Valilerin hesap verdiği tek bir otorite bulunmaktaydı.

Valilerin görevi eyalette adaleti sağlamak olduğundan, Romalılar her eyaleti *dioikesis* ya da *conventus* adı verilen adli birimlere ayırmışlardır. Bu sistemin hangi dönemde kurulduğu tartışma konusudur. Bazı araştırmacılara göre bu idari yapı Pergamon'da vardı ve Romalılar bunu olduğu gibi aldılar. Diğer bazılarına göre, *conventus* sistemi Asia Eyaletleri'nin kurulduğu dönemde ortaya çıkmıştır⁷. *Conventus*'lar, merkezi olan kentin adıyla -örneğin, Sardeis, Pergamon, Smyrna- anılıyordu. Valiler yılda bir defa toplanarak adli nitelikli toplantı yapıyorlardı. Roma egemenliği boyunca gerek *conventus* ve gerekse buna bağlı kentlerin sayılarında zaman zaman değişiklik yapılmışsa da bunların sayıları 9 ile 13 arasında kalmıştır. Ancak Miletos, Ephesos, Alabanda, Mylasa, Pergamon, Sardeis ve Adramyttion şehirleri her dönemde *conventus* merkezi olma konumlarını korumuşlardır⁸. *Conventus* merkezi olmak bir ayrıcalık idi ve Sardeis bu imtiyazlı konumunu her dönemde muhafaza etmiştir. Ancak Strabon'a göre Romalılar *conventus*'ları kurarken Anadolu'nun geleneksel sınırlarına önem vermemişlerdir⁹. Bu yüzden bu dönemde Lydia'nın sınırlarının belirlenmesi güçtür. Ephesos'da bulunan bir yazıt bize, Lydia Bölgesindeki şehirlerin büyük çoğunluğunun Sardeis *Conventusu*'na (Saittai, Silandos, Tabala, Philadelphia, Lora, Maionia, Ioulia Gordos, Bagis, Daldis), bazılarının Pergamon *Conventusu*'na (Apollonis, Hermokapeleia, Attalia), diğer bazılarının ise Smyrna *Conventusu*'a (Hyrkanis, Mostene) bağlı olduğunu belirtmektedir¹⁰. Diğerlerinin ise Ephesos *Conventusu*'na (Dioshieron, Hypaipa, Nikaia) bağlı olduğu bilinmektedir.

Valilerin emirleri altındaki bu kentler iç işlerini kendi meclisleri aracılığı ile yürütürler, imparator tarafından görevlendirilen bir temsilci (*curator*) tarafından gelir ve giderler yönünden denetlenirlerdi. Eyaletlerdeki tüm kentlerin temsilcilerinden oluşan ve

⁵Mitchell, *Anatolia* I, 63.

⁶Akşit, *İmparatorluk Tarihi*, 40-1.

⁷Magie, *Roman Rule*, 162-3.

⁸Habicht, *JRS* 65 (1975), 70.

⁹Strabon, XIII, 628-9.

¹⁰Habicht, *JRS* 65, 78, fig. 2.

eyaletin bütünlüğünü temsil eden bir *Koinon Asias/Commune Asias* (Eyalet Meclisi) kurulmuştur. Eyalet sakinleri Roma'ya para ya da tarım ürünleri şeklinde vergi ödemeye yükümlüydüler. Bu meclis yılda bir kez eyalet başrahibi başkanlığında herhangi bir kentte toplanır ve Roma kentine ve imparatora tapımla ilgili kararlar alır ve törenler düzenlerdi¹¹. Bu mecliste yer alan memurlar Augustus'dan itibaren eyaletteki diğer yüksek görevliler gibi Senatör sınıfından değil, atlı sınıfındandırlar. İmparatorluk yönetimi, tüm eyaletlerde olduğu gibi, Asia Eyaletinde de yeni bir yönetim şekli getirmiş olup, halka özgürlüklerinin verildiği, düzenlemelerin yapıldığı bir dönemdir.

İmparator Augustus'un ölümünden sonra Julius Claudius'lar soyundan gelme dört imparator başa geçti. Bunların ilki Tiberius'tur. Tiberius başa geçtikten sonra ilk olarak, İ.S. 17 yılında Ege bölgesini saran büyük depremde yıkılan 12 şehrin onarılması için çaba sarfetti. Bunların vergilerini kaldırdığı gibi, para yardımında da bulundu. Daha sonra Magnesia, Sardeis, Mostene, Hyrcanis, Philadelphia gibi şehirler minnettarlıklarını ifade etmek için bu imparatorun heykelini yaptırmışlardır¹².

İ.S. 37-41 yılları arasında tahtta kalan Caligula'nın baskıcı yönetiminden sonra, İ.S. 41-51 yılları arasında Claudius başa geçmiştir. Onun zamanında liberal bir politika izlenmiş ve önemli görevlere azatlılar getirilmiş ve eyaletin refahını arttırmak için bir dizi önlemler alınmıştır. Eyalet politikasının ağırlık noktasını, doğuda koloniler kurulması ve Asia Minor'un batısında eski *polis*'lerin korunması oluşturmuştur. Bu politika ile Asia Minor kentlerinin Romalılaştırılması sağlanmıştır.

Julius Cladius'lar sülalesinin son imparatoru Nero'dan sonra başa geçen Vespasianus (İ.S. 69-79) tahtta kaldığı süre içinde Senato'nun yetkilerini kısıtlamış ve devlet idaresinde eyalet yöneticilerine de yer vermiştir¹³. Daha sonra onun yerine iki oğlu Titus (İ.S. 79-81) ve Domitianus (İ.S. 81-96) geçmiştir. Domitianus'un ölümünün ardından başa geçen Nerva (İ.S. 96-98) tahtta sadece iki yıl kalabilmiştir.

Traianus'un tahtta kaldığı (İ.S. 98-117) yıllarda Roma dünyasının bolluk ve refah içinde yaşadığı görülmektedir. Vespasianus gibi Traianus da kentleşmeye önem vermiştir.

Hadrianus Döneminde (İ.S. 117-138) şehirlerin mali yönden bağımlılıkları devam etmiştir. Asia Eyaleti'nde adına birçok tapınak kurulan bu İmparator, Anadolu'nun batısındaki birçok şehri ziyaret

¹¹Magie, *Roman Rule* , 174.

¹²Magie, *a. g. e.*, 500.

¹³Akşit, *İmparatorluk Tarihi*, 151.

etmiştir. Bu imparator zamanında bazı şehirlerde örneğin, Magnesia'da ilk defa festivallerin yapıldığı görülür¹⁴.

İmparator Antoninus Pius (İ.S. 138-161) zamanında eyaletler üzerindeki vergi yükü azaltılmaya çalışılmış ve *procurator*'lar vergi toplamada daha anlayışlı olmaya başlamışlardır.

Marcus Aurelius dönemi (İ.S. 161-180) Asia'da salgın hastalıkların ve kıtlığın görüldüğü dönemdir ki, bu imparator birçok şehre yardımda bulunmuştur.

İmparator Commodus (İ.S. 180-192) zamanında, Roma idaresi eyaletlere kendi yakın dostlarını göndermeye başladı. Bu ayırım yüzünden İmparatorlukta kargaşa başlamıştır¹⁵.

Pertinaks (İ.S. 193) ve Septimus Severus (İ.S. 194-211) zamanlarında eyaletlerin idaresinde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Ancak İ.S. 3. yy. Anadolu'da bir kargaşa dönemi idi. Anadolu'da görev yapan Romalı bürokrat ve askerlerin kentlere zarar verdiği yazıtlardan anlaşılmaktadır.

İmparator Caracalla İ.S. 212 yılında çıkardığı *Constitutio Antoniniana* ile Roma İmparatorluğu içindeki tüm özgür vatandaşlara vatandaşlık hakkı tanımıştır. Böylece Roma vatandaşlığı önemli bir statü olmaktan çıkmış, bu hakkı kazanan herkes imparatorun *praenomen*'i olan *Aurelius* ya da *Aurelia* isimlerini kullanmaya başlamıştır.

Diocletianus (İ.S. 276-305) ile birlikte, Augustus ile başlayan İmparatorluk Dönemi sona ermiştir. "Dominatus" adı verilen yeni egemenlik biçimi ile imparator tüm devlet sakinlerinin efendisi (*dominus*) olmuştu ve tüm yetkilere sahipti. İmparator, eyaletlerin daha sıkı bir kontrol altına alınmasına sağlamak üzere, Roma İmparatorluğunu 12 idari bölgeye ayırdı ve her birinin başına birer vali atadı. İ.S. 293'de İmparator, İmparatorluk idaresini kendi yakın arkadaşları arasında bölerek dördü bir idari sistem (*Tetrarkhia*) meydana getirmiştir.

İ.S. 306-334 yıllarında imparator olan Constantinus Magnus, bir önceki imparatorun reformlarını geliştirmiştir.

Julianus döneminde usulsüz vergi toplanması önleildiği gibi, haksız yere alınmış mallar sahiplerine geri verildi. İmparatorun izni olmadan eyaletlerde vergi toplanamayacağı bildirildi.

İ.S. 364-378 arası imparator olan Valens, doğu eyaletlerinin yaşam şartlarını düzeltmek için girişimde bulunmuştur ve hatta İ.S. 365 yılında meydana gelen depremde zarar gören Asia Eyaleti halkının vergilerinin üçte birini almamıştır.

¹⁴Magie, *Roman Rule*, 1470.

¹⁵Akşit, *İmparatorluk Tarihi*, 214.

Theodosius Magnus Dönemi'nde (İ.S. 379-395) devletin giderlerinin artması, halkın ekonomik durumunun bozulmasına neden olmuş, devlet memurlarının insafına bırakılan köylüler büyük toprak sahiplerinin kölesi durumuna gelmişlerdir. İmparatorun ölüm döşeğinde verdiği karar ile devlet doğu ve batı olarak iki oğlu arasında bölüşülmüştür. Böylece Anadolu, Doğu İmparatorluğu yani Bizans İmparatorluğu içinde yer almıştır.

Roma İmparatorluk Döneminde Lydia'da önemli bir değişimin ve gelişimin yaşandığı görülmektedir. Örneğin şehirleşmeye önem verilmiş, Saittai, Tabala, Bagis, Maionia gibi birçok merkez bu dönemde sanayi ve ticaretle sayesinde büyüyerek şehir statüsü kazanmışlardır. 25 000 civarında nüfus barındıran Sardeis ve Thyateria bölgenin en gelişmiş şehirleri haline gelmişlerdir. Bunun yanı sıra, Bagis, Silandos, Saittai, Tabala, Maionia, Daldis, Ioulia Gordos gibi yerleşimler sikke basmaya başlamışlardır.

Lydia'da şehirleşmeyle birlikte var olan anayollara yenileri eklenmiştir. Bununla birlikte sanayinin de geliştiği görülmektedir. Örneğin Saittai antik kenti ürettiği deri ve tekstil ürünleriyle endüstri ve sanayi merkezi haline gelmişti¹⁶. Bölge gerek yeraltı madenlere ve gerekse tarım ürünleri bakımından diğer bölgelerden oldukça zengindi. Birçok antik yazar Lydia'nın bu yeraltı zenginliklerinden bahsetmektedir. Örneğin Herodotos, Tmolos dağında bulunan altın kaynaklarından bahseder¹⁷. Aynı şekilde Sipylos dağında bulunan altın yataklarının varlığını Strabon'dan öğrenmekteyiz¹⁸. Bunların yanı sıra Sardeis'in kuzeyindeki Gölarmara civarında mavimsi bir mermer çıkarılmaktaydı. Ayrıca Messogis dağının kuzey yamacında antimon madeni bulunmaktaydı¹⁹. Zengin maden yataklarının yanında bölge tarım ürünleri bakımından da zengindi. Örneğin Strabon ve Plinius gibi antik yazarlar Katakekaumene adı verilen volkanik bölgede yetiştirilen üzümlerden üretilen şaraplardan söz ederler²⁰. Ayrıca Tmolos ve Megosis dağları orman ürünleri açısından da zengindi.

Lydia bölgesinin diğer bir zenginlik kaynağı hayvancılık idi. Önemli bir geçim kaynağı olan hayvancılık bölgede tekstil, dokumacılık gibi sanayi kollarının doğmasına neden olmuştur²¹.

Augustus, yaptığı bir dizi reformun yanında din olgusuna da bir yenilik getirmiş, yeni bir dinin kurulmasını teşvik etmiştir. İlk olarak Tanrıça Roma (*Thea Rome*) Kültü yanında, Augustus için

¹⁶ Mitchell, *Anatolia* I, 244

¹⁷ Herodotos, I, 93.

¹⁸ Strabon, XIV, 680.

¹⁹ Magie, *Roman Rule*, 45.

²⁰ Strabon, IX, 440, XIII, 628; Plinius, *NH*, XXXIII, 66.

²¹ Malay, *Batı Anadolu'nun Antik Çağdaki Ekonomik Durumu*, 50-61.

İmparatorluk Kültü adı verilen yeni bir din oluşturulmuştur. İ.Ö. 1. yy.'da Pergamon'da ve Nikomedia'da (İzmit) Roma ve İmparator'a tapınaklar ithaf edilmiştir. Kültün politik yönden faydalı olacağı düşünülerek gelişmesi için çaba gösterilmiştir. Böylelikle İmparatorluk Kültü, Asia Minor Eyaletinde başlayıp tüm Roma sınırlarına yayılmıştır²². Lydia bölgesindeki Koloe (İmparatorlar Tapınağı), Sardeis (Artemis Tapınağı), Philadelphia (Caracalla Tapınağı), Nakrasa (İmparator Tapınağı) gibi bazı şehirlerde bu dönemde imparatorlar adına tapınaklar inşa edildiği bilinmektedir. Bölgede İmparatorluk kültürünün yanısıra Suriye Mısır ve Phrygia tanrıları da rağbet görüyordu. Bunun yanısıra bölgede bazı Yunan tanrılarına yerel adlar tapınıldığını ve böylelikle dinlerin Anadolulaştırıldığı görülmektedir. Ayrıca uzun yıllar bölgede yürütülen yüzey araştırmaları Lydia'da çok sayıda yerel tanrı ve tanrıçaya tapım olduğunu ve bunlar için küçük tapınakların kurulduğu anlaşılmaktadır. Araştırmalar sonucu ele geçen epigrafik buluntular, İ.S. 2 ve 3 yy.'da Katekekaumene adı verilen volkanik bölgede yoğun bir dinsel yaşamın hüküm sürdüğünü, tanrı ve tanrıça sayısında hızlı bir artış yaşandığını ve pagan dinlerinde alışılmamış yeniliklerin ortaya çıktığını göstermektedir.

---

²²İmparatorluk kültürü için bkz. Magie, *Roman Rule*, 446-7; Akşit, *İmparatorluk Tarihi*, 55-6.

II GLADYATÖR DÖĞÜŞLERİ

Latince'de "kılıç" anlamına gelen "*gladius*" isminden türetilen, Grekler'in, ıplomaxğa, monomaxğa²³ (teke tek dövüş) olarak adlandırdıkları gladyatör dövüşleri, tüm antik dönem boyunca -özellikle Roma'da- halkın vazgeçilmez eğlence aracı olmuştur. Romalılar'a maledilen ve eğlence anlayışına büyük yenilik getirdiği düşünülen gladyatörlük ve gladyatör dövüşlerinin kökeni; İ.Ö. 4. yy.'da Güney İtalya'da bazı cenaze törenlerinde görülen ve dinsel bir geleneğe dayanan "kana karşılık kan" şeklindeki dövüşlere dayanmaktadır. Özellikle Güney İtalya'nın Campania, Lucania ve Samnium bölgelerinde, *savaşta yitirilenlerin* cenaze törenlerinde, ölen askerlerin ruhlarının huzura kavuşması ve cennete gidebilmeleri için, insan kurban etmek gerektiği inancı vardı²⁴. Kölelerin ve savaş esirlerinin öldürüldüğü bu dövüşler; İ.Ö. 4. yy.'da ilk olarak Campania bölgesinde ortaya çıkmış, zamanla Lucania ve Samnium halkı tarafından da uygulanmıştır. İ.Ö. 4. yy.'ın sonu İ.Ö. 3. yy.'ın başında ise, Etrüsk inanç ve geleneklerine yerleşmiştir²⁵.

Forum, agora gibi halka açık alanlarda yapılan bu törenlerin bazı kuralları vardı. Genellikle köleler ve savaş esirlerinden oluşan kurbanlar dövüştürülürdü. Ölen her kişi; savaşta yitirilen bir askerın yerine geçiyordu²⁶. Böylelikle dövüş sonunda hepsinin intikamı alınmış oluyor ve akıtılan kan ile hem ölen kişiler hem de yakınları huzura kavuşuyordu. Arkeolojik ve epigrafik buluntular, erken dönemlerde yapılan bu dövüşlerde, silah olarak sadece kılıç kullanıldığını göstermiştir. Erken dönemlerdeki bu dövüşlerin tasvirlerine, karşılıklı iki gladyatörün betimlendiği Paestum'dan gelen Lucanian sütunda²⁷ ve Etrüria'dan gelen bir urne üzerinde rastlamaktayız²⁸. Bu kanlı dövüşler, İtalya'nın bazı bölgelerinde -örneğin Campania'da- İ.Ö. 3. yy.'ın başından itibaren, cenaze törenlerinin yanısıra, tanrılar adına düzenlenen kutsal festivallerde ve araba yarışlarında yer almışlardır. Bu dönemde köle ve esirlerin eğitilerek bu dövüşlere hazırlandığı

²³Robert, *Gladiateurs*, 14.

²⁴Grimal, *Civilization*, 269; Ricci, *Richemond III*, 56.

²⁵*Ayn. eser., Ayn. yer.*

²⁶Webster, *Ancient History*, 509

²⁷Wiedemann, *Emperors and Gladiators*, 31.

²⁸Daremberg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*", 1564.

görülmektedir²⁹. Bunun sonucunda gladyatör olarak tanımlanan döğüşçüler ve değışik kùltürlerde, farklı isimler altında eğıtmenler (örneğin, *burro, lanista*) ortaya çıkmıştır³⁰.

İ.Ö. 3. yy.'da da Romalılar, Etrüsk cenaze törenlerindeki geleneksel döğüşleri, kendi cenaze törenlerini süslemek amacıyla uygulamaya başlamışlardır³¹. Zira, sosyal ve siyasi her alanda Etrüskler'den etkilenen Romalılar'ın, onların bu geleneklerinden de etkilenmemeleri düşünülemezdi.

Romalılar, *Munus* (çoğ. *Munera*) adını verdikleri bu kanlı gösterileri İtalya'daki diğere bölgelerden 150 yıl daha sonra uygulamaya başlamışlardır. Üst düzey yöneticiler, halkın döğüşlerle tanışması için, İ.Ö. 264 yılında *Forum Bouarioum*'da oldukça görkemli bir tören düzenlemişlerdir. Bu törende, Etrüskler'de olduğu gibi, esir askerler döğüştürülmüştür³². Romalılar'ın bu ilk *munus*'unda yer alan gladyatörler, esir Samnit askerleriydi. Orta İtalya'da Samnium adı verilen bölgede, çeşitli kabilelerin oluşturduğu bir birlik halinde yaşayan savaşçı Samnit halkı ile Roma, Orta İtalya'nın bir başka bölgesi olan Latium'da yaşayan kabilelerin hakimiyeti yüzünden çıkan anlaşmazlıktan dolayı karşı karşıya gelmiş, bu iki halk arasında, I. Samnit Savaşı (İ.Ö. 343-341), II. Samnit Savaşı (İ.Ö. 326-304) ve III. Samnit Savaşı (İ.Ö. 298-290) olarak adlandırılan üç büyük savaş olmuştur. Romalılar'ın galibiyetiyle sonuçlanan bu savaşlarda esir düşen Samnit askerleri, kendi silah ve giysilerinde hiçbir değışiklik yapılmadan, Roma'nın bu ilk *munus*'unda gladyatör olarak yer almışlardır³³. Bu gösterinin hemen ardından aynı yıl Brutus Pera adındaki bir Romalı, savaşta ölen iki oğlu Marcus ve Decimus'un cenaze töreninde üç çift gladyatör döğüştürerek asırlar boyu sürecek olan bir geleneğı başlatmıştır. Romalılar'ın gladyatör döğüşleriyle tanıştıkları tarih olan İ.Ö. 264 yılı, Roma'da cenaze oyunlarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir³⁴.

Döğüşlerin Roma'da ortaya çıkışı bir yenilik olarak kabul edilmektedir. Romalıların bu şekilde düşünmelerine ve davranmalarına sebep olan etken, büyük olasılıkla kanlı gösterileri kendilerinin yarattığı bir olgu olarak görmek istemeleridir³⁵. Özellikle döğüşlerle ilgilenen Cicero, gerek yazdığı mektuplar ve gerekse yaptığı

²⁹Webster, *Ancient History*, .588.

³⁰Ville, *Gladiature*, 4.

³¹Malay, *Gladyatörler*, 12.

³²Ville, *a.g.e.*, 8.

³³Livius, IX, 40; Daremberg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*", 1584.

³⁴Gardiner, *Athletics*, 120.

³⁵Daremberg-Saglio, *a.g.e.*, 1587.

konuşmalar doğrultusunda, Roma Cumhuriyeti'nin ilk gladyatör dövüşleri ve gladyatörlüğü hakkında bilgi vermiştir³⁶.

Roma'da bu ilk gösterilerin ne kadar sıklıkla yapıldığı bilinmemekle birlikte, Cumhuriyet Dönemi boyunca sadece düzensiz aralıklarla yapılan özel ve olağan cenaze törenlerinde, belirli günlerde düzenlenen halka ait oyunların (*ludi*) ve festivallerin içinde, sportif karşılaşmalarda töreni ya da gösteriyi bir parça renklendirmek amacıyla çok istisnai bir durum olarak yer almıştır. Bu dönem süresince, *ludi*'lerle (gösterilerle) bağlantılı olarak sadece gösteri amacı taşıyan bazı *munus*'larda kan akıtılmamasına özen gösterilmiştir³⁷.

Başlangıçta her ne kadar nadir olarak yapılsa da dövüşler, halka diğer gösterilerden öte bir haz vermekte ve onları çok etkilemekteydi. Bu dövüşler öylesine benimsenmişti ki, halkın güncel yaşamına bile yansımıştı. Örneğin, iki kişi ya da iki grup arasındaki bir ihtilaf, kişilerin karşılıklı dövüşmesiyle çözüme kavuşuyordu³⁸.

Halkın dövüşlere olan bu ilgisine rağmen Roma aristokrasisi, halkın zamanının çoğunu bu gösterilerde ya da bunları taklit ederek geçirmeleri yerine, düşmanlarıyla uğraşarak değerlendirmeleri gerektiğini savunmuş ve böylece bir bakıma gelişip yayılmasını engellemiştir³⁹.

Cumhuriyet Dönemi sonunda (İ.Ö.3-2. yy.) bu sınırın giderek zorlandığı; Romalılar'ın, dövüşleri dini kökeninden sıyrıp, sadece eğlence aracı olarak görmeye başladıkları, dönemin yöneticilerinin değişik politik nedenlerden dolayı taviz vermek zorunda kaldıkları ve dövüşlerin sayılarının gün geçtikçe arttığı görülmektedir. Bununla birlikte, İ.Ö. 216 yılında 22 çift⁴⁰, İ.Ö. 200 yılında 25 çift⁴¹ ve İ.Ö. 183 yılında 60 çift⁴² gladyatör dövüştürülmüştür. İ.Ö. 174 yılında ise, birkaç gün süren -örneğin Flamininus'un anısına yapılan gösteri gibi- birçok gösteri yapılmıştır⁴³. Roma halkının bu dövüşlere bakış açısı, bu gösteriler ile kendini ortaya koymaktadır. Halka uymak zorunda kalan Roma Senatosu, İ.Ö. 105 yılında aldığı bir kararla dövüşleri yasallaştırmıştır. Senatonun kararıyla aynı yıl P. Rutilius ve G. Manlius adında iki memur, gladyatör dövüşleri ile ilgilenmek üzere görevlendirilmişlerdir. Belki de senato aldığı bu kararla, halkı Yunan

³⁶Cicero, *De. Orat.*, 2, 84.

³⁷Hönle-Henze, *Amphitheater und Stadien*, 19.

³⁸Hönle-Henze, *a.g.e.*, 14.

³⁹Grimal, *Civilization*, 269.

⁴⁰Livius, XXIII, 30.

⁴¹Livius, XXXI, 50.

⁴²Livius, XXXIX, 40.

⁴³Livius, XLI, 50.

gösterilerinden uzaklaştırmayı ve döğüşleri askerliği özendirici bir unsur olarak kullanmayı amaçlamıştır⁴⁴.

Gösterilerle kendini belli eden Roma anlayışı ile Yunanlı anlayışı oldukça farklıydı. Beden ile ruh arasındaki dengeyi sağlamaya yönelik yumuşak Yunan gösterileri, Roma'nın geleneksel sıkı disiplinli kültürü ve askeri düşünsel yapısına tamamen zıttı. Zaten bu dönemde, halkın değerli zamanlarını Yunan gösterileriyle değil, dış düşmanlara karşı harcamaları gerektiği yöneticiler tarafından sıklıkla belirtiliyordu. Çünkü, İ.Ö. 2. yy.'da Roma'yı sarsan iç savaşlar ve Kartaca'nın yıkımından sonra güçlerini kaybetme korkusu, güçlü bir askeri yapılanma ihtiyacı doğurmuştu. Böylece, gladyatörlerin sistemli döğüşünün askerlere ve halka öğretilmesi amaçlanmıştır. Görevli memurlar, özellikle tecrübeli gladyatörleri döğüştürerek bir anlamda askerlere bir tür eğitim vermişlerdi. Böylelikle Romalı yöneticiler, kendilerinde ve halklarında gördükleri mertlik ile öğrenilecek olan döğüş tekniklerini birleştirip güçlerini tekrar kazanacaklarına inanıyorlar ve bunu tüm halka aşılama çalışıyorlardı. Bu noktada, halkın zaten kabul ettiği gladyatör döğüşlerinin yasallaştırılması en uygun davranış biçimi olarak görülmüş ve döğüşler, Roma Devleti'nin gerek askeri yapısında ve gerekse güncel yaşamında, devletin gücünü temsil eden unsur haline gelmiştir⁴⁵.

Bu yasallaşma ile önceleri sadece zengin ve üst tabakanın cenaze törenlerini süsleyen döğüşler, artık her tabakanın kolaylıkla düzenleyebileceği olağan bir hale gelmiştir. Böylelikle yasa, her Roma vatandaşına cenaze töreni ya da özel günlerinde hiçbir vesile göstermeksizin gladyatör döğüşleri düzenleme hakkını veriyordu⁴⁶. Bu sadece Roma sınırlarında kalmayıp, tüm kentlere ve eyaletlere yayılmaya başlamıştır. Tüm vatandaşları kapsayan bu yasanın ardından, Roma ve eyaletlerinde yaşayanların kendi cenaze törenlerinde gladyatör döğüşleri yapılmasını istedikleri ve bunun için belli bir miktar para ayırdıkları ya da vasiyet ettikleri bilinmektedir. Gelenek haline gelen bu durum zaman zaman tehlikeler doğurmaktaydı. Örneğin, bir gün İtalya'nın bir şehrinde bir grubun, cenaze alayının başındaki kişiyi rehin alarak gladyatör döğüşleri için para kopartıncaya kadar serbest bırakmadıkları bilinmektedir. Diğer yandan bazı efendiler, bazı köleleri ve esirleri, cenaze töreninde, kendisine son bir görev olarak halkın önünde birbirleriyle döğüşüp öldürmelerini istiyorlardı. Ancak efendinin vasiyetnamesinde belirttiği zorunlu bir

⁴⁴Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateur", 1564.

⁴⁵Hönle-Henze, *Amphitheater und Stadien*, 17.

⁴⁶Hönle-Henze, *a.g.e.*, 18.

gladyatör gösterisi (*munus gladiatorium*) düzenlenmek istense de, bazı durumlarda halk buna karşı çıkıyor ve vasiyete uymuyordu⁴⁷.

Üst düzey yöneticiler, İ.Ö. 105 yılında yasallaştırılan *munus*'ların yeterli olmadığını düşünerek, arttırılması ve daha görkemli geçmesi için bir yenilik arayışına girmişlerdir. Bu çalışmaların sonucunda, *munus*'lara, *venatio* adı verilen vahşi hayvanların birbirleriyle ya da gladyatörlerin vahşi hayvanlarla yaptıkları dövüş türü eklenmiştir. İlk kez Marcus Fulius Nobilior adındaki kişi tarafından Roma halkına tanıtılan *venatio*'lar⁴⁸, en az gladyatör dövüşleri kadar ilgi görmüş ve antik yazar Plinius'un da belirttiği gibi, sayıları gün geçtikçe artmıştır⁴⁹.

Roma halkının, imparatorların ve üst düzey yöneticilerin tutkunu olduğu gladyatör dövüşleri ve *venatio*'lar, halkın en alt sınıfını oluşturan *plebler* tarafından kabul edilmemekteydi. Roma şehrinin bir araya toplanarak günlerini *arena*'larda ya da gösterilerin yapıldığı diğer bazı yerlerde harcamalarını istemeyen bazı *pleb*'lerin zaman zaman isyanlar çıkardığına tanık olmaktadır⁵⁰. Örneğin İ.Ö. 59 yılında, Pompei'deki *amphitheatrum* çevresinde bu gösterileri protesto etmek için bir grup isyancı oldukça büyük bir kargaşa çıkarmış, ardından burası imparatorun emriyle on yıl boyunca kapatılmıştır⁵¹. Tüm bu tepkilere rağmen dövüşler aynı kararlılıkla devam etmiştir.

Cumhuriyet Dönemi sonunda yasallaştırılan ve sayıları gittikçe artan gladyatör dövüşleri belli bir dönem Roma sınırları dışına çıkamamıştır. Ancak zamanla Roma'ya gidip gelen kişilerin ve Roma ile siyasi ilişkileri olan bazı devlet adamlarının dövüşleri görerek kendi yaşadıkları yerlere götürmesi ve düzenlemesiyle birlikte, oralarda yaşayan halk da bu gösterileri benimsemiş, dövüşler imparatorluk içlerine ve imparatorluğun dışına yayılmaya başlamıştır.

Munus'ların Roma dışında kabul edildiğinin kanıtı, İ.Ö.1.yy.'dan itibaren inşa edilmeye başlayan *amphitheatrum*'lardır. Bu mimari yapı, gösterileri benimseyen yerlerde ortaya çıkmaktadır. Başlangıçta sayıları az olan *Amphitheatrum*'ların, sonraları hızlı bir şekilde imparatorluk sınırlarına yayılmaları dövüşlerin ne denli benimsendiğini göstermektedir⁵².

Diğer bir kanıt ise, İmparatorluk Dönemi'nde, (özellikle İ.Ö.1. yy., Sulla Dönemi'nden itibaren), eyaletlerde artmaya başlayan ve *ludus* adı verilen gladyatör okullarıdır. Örneğin, İtalya'da (Nimes,

⁴⁷Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateur", 1564.

⁴⁸Dürüşken, *Spor*, 20.

⁴⁹Plinius, *N.H.*, 8.20.53, 8.24.64.

⁵⁰Robinson, *Ancient Rome*, 160.

⁵¹Deichton, *Eski Roma*, 56.

⁵²Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateur", 1565.

Narbasis, Capua, Pompei), Gallia'da, Mısır'da (Alexandria) ve Asya Eyaletlerinde (Pergamon) açılan ve İmparatorluk adına hizmet veren okulların varlığı bilinmektedir. Eyaletlerindeki bu okulların amacı, gladyatör yetiştirmek, dövüşleri yaymak ve imparatorluğun gücünü sergilemekti⁵³.

İ.Ö. 166'da gladyatör dövüşlerinin, ilk kez Roma sınırlarını aşarak Suriye'ye ulaştığı, Suriye kralı Antiokhos Epiphanes'in Roma ziyareti dönüşünde gladyatör dövüşlerini de beraberinde götürdüğü ve bu gösterileri, başkent Antiokheia'da düzenleten ilk kişi olduğu bilinmektedir Suriyede'ki bu ilk gösteride, Roma'dan getirilen gladyatörler dövüştürülmüş, fakat bu dövüşler ilgiden çok dehşete neden olmuş ve halkın tepkisine yol açmıştır. Titus Livius Suriye'deki bu ilk gösteri için oldukça ilginç bir açıklama getirmiş, bu davranışından dolayı dönemin yöneticilerini eleştirmiştir.

“Roma'dan Antiokheia'ye giden gladyatör dövüşleri, halk arasında zevkten çok teröre neden olmuş ve insanlar bu gösteriden çok fazla etkilenmiştir”⁵⁴.

Livius'un da belirttiği gibi, bu ilk gösteri halkı oldukça rahatsız etmiş, izleyicilerin gösteriyi terketmeleri güçlükle önlenmiş ve ilk gladyatörün ölümünden sonra halk bunun dehşet verici ve korkunç olduğunu haykırmıştır. Fakat gösteriler herşeye rağmen devam etmiştir. Halkın bu kanlı gösterilere alışması uzun sürmemiş olacak ki, Antiokhos döneminden itibaren dövüşler hızla yayılmıştır. Hatta şehirde İ.Ö. 1.yy.'da bir gladyatör okulunun (*ludus*) açıldığı ve kaliteli gladyatörler yetiştirildiği bilinmektedir⁵⁵.

Eyaletlerde hızlı bir şekilde yayıldığı halde, coğrafi açıdan yakın olmasına ve Romalıların tüm çabalarına rağmen başlangıçta Yunanistan'da bu gösteriler uygulanmamıştır. Burada yaşayan halklar, böylesi kanlı gösterilerden önceleri hiç zevk almamışlardır. Bunda, özellikle gösterileri "anlaşılmaz ve iğrenç" olarak nitelendiren Yunan filozofları etkili olmuştur⁵⁶. Dövüşleri benimsemeyen Yunanlılar, doğal olarak *amphitheatrum*'ları da kabul etmemişlerdir. Fakat Korinthos kentinde görkemli bir *amphitheatrum* inşa edilmiştir. Kentin dövüşleri benimsemesinin ve *amphitheatrum* inşa etmesinin nedeni olarak, kentin kozmopolit bir yerleşim olması ve İ.Ö. 146 yılında Romalıların kenti tahribinden sonra yeniden yapılanmaya gidilmesinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir⁵⁷. Korinthos'da bu gösteriler devam ederken, Flaviuslar Döneminde bile, Rhodos gibi bazı

⁵³Ville, *Gladiature*, 284.

⁵⁴Livius, XXXXI, 20.

⁵⁵Ville, *a.g.e.*, 284.

⁵⁶Robert, *Gladiateurs*, 14.

⁵⁷Gardiner, *Athletics*, 25.

şehirlerde halk bu kanlı gösterilere hala tepki gösteriyordu. Rhodoslular'ın bu davranışları bazı yazarlar tarafından örnek olarak gösterilmekteydi.

Domitianus döneminden itibaren (İ.S. 81-96) Atina ve diğer bazı kentler -örneğin, Megara- döğüşleri benimsemeye başlamışlardır. Atina'daki Dionysos Tiyatrosu'nda yapılan ilk gösterinin ardından; döğüşler diğer kentlere de sıçramaya başlamıştır. Özellikle Atina'nın döğüşlere öncülük etmesi Yunanlı yazarlar tarafından şiddetle eleştirilmiştir⁵⁸. Yazarlar, “önceleri gösterilerin yapıldığı tiyatrolarda, şimdi kan akıtılıyor”⁵⁹ sözleriyle hem Atina halkını, hem de Romalıları kınamışlardır. Her ne kadar Yunan filozofları bu tür gösterileri engellemek için büyük bir çaba harcasa da, döğüşler, festivaller, atletik yarışmalar içinde yer almaya ve yayılmaya başlamışlardır⁶⁰.

---

⁵⁸Robert, *Gladiateurs*, 246.

⁵⁹Hönle-Henze, *Amphitheater und Stadien*, 76.

⁶⁰Kyle, *Archeology Odyssey*, 24.

III GLADYATÖR KAYNAKLARI

A- Savaş Esirleri:

Meraklı kitleleri doyurmak ve Roma'nın gücünü dünyaya kanıtlamak uğruna bir meslek kurumuna dönüştürülen gladyatörlük için *arena*'lara sürülecek malzemeyi bulmak Romalılar için hiç de zor olmamaktaydı. Aristokratların, imparatorların ve Roma mahkemelerinin isteği doğrultusunda yapılan gladyatörlük, Livius'un da bahsettiği gibi zorunlu bir görevdi⁶¹. Zaman zaman özgür kişilerin de döğüştüğü *arena*'larda, genellikle köleler, savaş esirleri ve cezaya çarptırılmış kişiler bu işe zorlanır, bunların çoğu sabahtan akşama kadar süren gösterilerde ölürdü. *Arena*'larda renkliliği biraz daha arttırmak, heyecanı biraz daha yükseltmek ve son derece zevk alınan döğüş günlerinde izleyici kitlesinin ilgisini canlı tutabilmek ve tek tip gladyatör görmekten bıkmalarını önlemek amacıyla farklı ırklardan gelen gladyatörlerin döğüştürülmesine özen gösterilmekteydi. Aslında bu, devletin bir tür politikasıydı. Romalılar, fethettikleri yerlerden esir aldıkları askerleri sorgusuz sualsiz kendi silah ve giysileriyle belli bir eğitimden geçirdikten sonra *arena*'ya sürüyorlardı. Çünkü kazanılan son zaferden elde edilen savaş esirleri, halka teşhir edilerek devletin gücü sergileniyordu. Bu esirler önce İmparatorluk okullarında biraraya getiriliyor, daha sonra yöneticiler tarafından eyaletler arasında değış-tokuşları sağlanıyordu. Bu sayede, farklı etnik köken ve ülkelerden gelen büyük gruplar halka sunulmuş oluyordu.

Cumhuriyet Döneminde *arena*'larda daha çok Gallialılar ve Thraklar yer almışlardır⁶². Nitekim, İ.Ö.1. yy.'da Pontus kralı Mithridates Eupator'un ordusunda kendilerine karşı savaştığı için Romalılar tarafından şiddetle cezalandırılan birçok *Thrak* askerinin sonu *arena*'ya gönderilmek olmuştur⁶³.

İmparatorluk Döneminde ise fethedilen ülkelerin artışıyla başkent Roma'da, en uzak yerlerden getirilmiş barbarlar döğüştürülmüş, ele geçirilen ülkelerin sayısına paralel olarak *arena*'larda döğüştürülen gladyatör ırklarında ve sayısında doğal olarak bir artış yaşanmıştır. Augustus Döneminde (İ.Ö. 27 - İ.S. 14) *arena*'larda Dakialılar ve Suebiler, Claudius zamanında (İ.S. 41-54) ise Gothlar, Alaniler,

⁶¹Livius, XXV, II, 21.

⁶²Daremborg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*", 1583.

⁶³Malay-Silay, *Gladyatörler*, 19.

Roxolaniler, Sarmatyalılar, Franciler, Suebiler, Vandallar ve Germenler döğüşürülmüşür⁶⁴.

Kendilerine has giysi ve silahlarıyla gladyatör olarak döğüşürülen bu kişiler halkın ilgisini daha çok topluyor ve halk böylesi bir gösteriden daha çok zevk alıyordu. Doğal olarak bunlar, kendi döğüş tekniklerini uygulayıp kendi stilleriyle döğüşüyorlardı. Bu uygulama, zaman zaman imparatorun isteğine göre değışebiliyordu. Özellikle özel ve büyük kutlamalarda imparatorun isteğı doğrultusunda farklı stilde bir döğüş yapılıyordu. Örneğın İmparator Nero, Parth Kralı Tridates'in onuruna düzenlenen *munus*'da zenciye karşı zenciye, Domitinus ise M.S. 90'da yapılan *munus*'da sadece cüceleri döğüşürmüştü⁶⁵.

Bunların dışında farklı kaynaklardan gelen kişiler *arena*'larda gladyatör olarak döğüşürülüyorlardı. Bunlar:

B- İdam Mahkumları (*noxii, ad gladium, ludi damnati*):

Roma mahkemeleri ölüme mahkum edilmiş köleleri veya özgür insanları ayırt etmeksizin infaz etmek üzere *arena*'lara gönderme yetkisine sahipti. *Meridianum Spectaculum* adı verilen bu infazlar özellikle öğle saatlerinde yapılmaktaydı⁶⁶. Amaç, gün boyu süren döğüşlere biraz renk katmaktı. Suçlu *arena*'ya çıkarılmadan önce, üst düzey yöneticileri tarafından *editor muneris* adı verilen döğüşlerin organizasyonundan sorumlu organizatörlere teslim edilir ve gösteriye kadar bekletilirdi. Bu kişiler en az bir yıl içinde öldürülmek zorundaydılar⁶⁷. Normal bir gladyatör döğüşten sağ çıkma umudunu her zaman taşıırken, bu kişilerin sonu eninde sonunda ölümdü. Bu kurbanların öldürülüşünü izlemek için bütün günlerini *arena*'larda geçiren ve bunu eğlence olarak gören izleyiciler, Seneca tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir:

“Bana, ama o bir soyguncuydu ve birini öldürdü deyince şu yanıtı verdim: “Peki, o bir katil olduğu için böyle bir cezayı haketti. Ya sen, zavallı dostum, sen nasıl bir suç işledin de böyle bir şeyi seyretmeye müstahak oldun ?”⁶⁸

Arena'daki bu infazlar üç farklı şekilde gerçekleştiriliyordu:

a-Vahşi Hayvanların Önüne Atılma (*Dammati ad Bestias*): Genellikle köle suçlulara uygulanan bu yöntemde, suçlu kişinin silahı yoktur, çoğu kez elleri ve kolları bağlıdır. Kişinin bu döğüşten

⁶⁴Daremborg-Saglio, s. v. "Gladiateurs", 1583.

⁶⁵Gardiner, *Athletics*, 162.

⁶⁶Kyle, *Archeology Odyssey*, 20; Daremborg-Saglio, *a.g.e.*, 599.

⁶⁷Smith, *Gladiator's*, 455.

⁶⁸Seneca, *Epistulae*, VIII, 5.

kurtulması olanaksızdır. Bu ceza yöntemi daha sonra Hristiyanlık döneminde yaygın olarak kullanılmıştır⁶⁹.

b- Kılıçla Öldürme: Özgür vatandaşlara uygulanan bir ceza şekliydi. Daha acısız bir ölümdü.⁷⁰

c- Birbiriyle Döğüşürme: İkişer gruplar halinde, biri kılıçlı bir diğeri kılıcsız olarak döğüşürülme şeklinde uygulanan bu cezada, döğüş herkes ölünceye kadar sürüyordu. En son hayatta kalan kişi ise, İmparator'un verdiği karar doğrultusunda ya hemen orada cellat tarafından öldürülüyor ya da bir sonraki gösteriye bırakılıyordu.

Ölüme mahkum kişiler (*noxii*) *munus*'lar için *editor*'ların büyük istekle kabul ettikleri kurbanlardı ve bu yüzden *editor*'lar gösteriler için *noxii* toplarlardı. Ancak *editor*'un bir *noxius* alabilmesi için eyalet valisinden izin alması Procurator Augusti'ye (imparatoru temsil eden yetkili) 6 aureus tutarında bir teminat yatırması gerekiyordu. Bu işlemlerin sonrasında ancak mahkumu alabiliyor ve mahkumun tüm sorumluluğunu üstlenmiş oluyordu⁷¹.

C- Kürek Mahkûmları:

Poenae mediocres olarak adlandırılan, sıradan ve yaygın bir ceza yöntemi idi. Forsalar cezalarını gemilerde kürek çekerek ödüyorlardı. Ölüme daha uzak bir ceza uygulaması gibi görünse de bunların her an hayatlarını kaybedebilecek ortamlarda bulunmalarına dikkat ediliyordu. Ama kimi zaman *arena*'ya gönderilmek üzere forsalar arasından mahkumlar seçilirdi. Fakat onlara uygulanan yöntem biraz daha farklıydı. Bunlar doğrudan döğüşürülmeye gönderilmiyorlar, aksine *ludum dabatur* adı verilen okulda silah kullanmayı öğrenip hasımlarıyla eşit duruma gelmeleri sağlanıyordu. Bunlar, en az üç yıl içinde ölmeyip hayatta kalırlarsa özgürlükleri geri veriliyordu⁷². Döğüş sırasında yaralandıkları zaman tedavileri bile yapılıyor, bu süre zarfında izinli sayılabiliyorlardı. Ancak, bazı imparatorlarca ve ünlü kişilerce bu gibi durumlar tepkiyle karşılandığından, döğüş sonunda galip gelmesine rağmen bir kürek mahkumu affedilmeyip, imparatorun emriyle boğazlanabiliyordu.

Forsalar genellikle savaş esirlerinden oluşmaktaydı. Nitekim Jarusalem'in (Kudüs) alınışından sonraki esirlerin durumunu Yahudi tarih yazarı Josephus şöyle aktarır: "*Fronto, zafer alayı için en yakışıklı, en uzun boylu genç esirleri seçti. Geri kalanlardan 17 yaşını aşmış esirleri zincire vurdurup Mısır'daki madenlere, ya da Küçük Asya'daki amphitheatrumlarda kılıçla ölüme ya da vahşi hayvanlar*

⁶⁹Kyle, *Arceology Odyssey*, 5.

⁷⁰Daremberg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*", 1573.

⁷¹Daremberg-Saglio, *a.g.e.*, 1574; Malay-Sılay, *Gladyatörler*, 12.

⁷²Smith, *Gladiator'es*, 454.

tarafından parçalanmaya gönderdi. 17 yaşından küçükler ise köle olarak satıldı⁷³.

D- Köleler (Servi):

Köleler efendilerinin isteği üzerine, *arena*'da gladyatör olarak dövüşmeye gönderiliyorlardı. Ancak Hadrianus (İ.S. 2. yy.) sadece gladyatörlük şartlarına uygun olan kölelerin bu işi yapabileceklerini belirterek, her kölenin *arena*'da dövüşmesini yasaklamıştır. Bu tarihten itibaren sadece efendisinin özel izniyle köleler arasından seçilenler *ludus*'a girebilmişlerdir. Kölelerini gladyatör olarak dövüştürmek isteyen efendiler, bu kararın nedenini *magistratus* adı verilen kent yönetiminden sorumlu yüksek dereceli memura açıklamak zorundaydılar. Büyük olasılıkla efendiler köleleri kendisine para kazandırmak için bu işe zorluyorlardı. Mal olarak görülen bu köleler efendilerine önemli miktarda para kazandırıyorlardı. Diğer yandan efendilerin ceza amacıyla köleleri *arena*'ya gönderdikleri de olmaktaydı⁷⁴.

E- Kendi İsteğiyle Gladyatör Olanlar (*Auctorati*):

Para kazanmak ya da ünlü olmak amacıyla gladyatörlüğe soyunan özgür vatandaşlar (*auctorati*), *arena*'ya çıkmadan önce, diğer gladyatör adayları gibi *ludus*'da eğitimlerini tamamlıyorlardı. Fakat onların, *ludus*'a girmeden önce, *editor muneris* ile, kişinin adını, yaşını ve önerilen ücreti içeren bir sözleşme (*ferula*) yapmaları, bu sözleşmenin pleb meclisince onaylanması gerekmektedir. Meclisin sözleşmeyi her zaman kabul etmesi gibi bir durum söz konusu değildi; bazı durumlarda, mesela kişinin yaşlı ve güçsüz olma durumunda red cevabı verilebilirdi. *Ludus*'da eğitimini tamamlayan özgür kişinin (*auctoratus*), yine bir sözleşme ile *gladyatör legitimus* (yasal bir gladyatör) olması gerekiyordu. *Amphitheatrum*'da yakılmaya (*uri*), zincire vurulmaya (*vinciri*), dövülmeye (*verberari*), silahla öldürülmeye (*ferquanecari*) hazır olduğunun bir kanıtı olan bu sözleşme, aynı zamanda efendisinin yaşamı ve ölümü üzerinde tüm hakka sahip olduğunu kabul ediyordu. *Ferula* aslında bir ölüm fermanı değil, sadece kişinin karşılaşacağı olumsuz durumları kabul ettiğini gösteren bir tür belgeydi. Bu sözleşme ile kişi özgürlüğünü yitirmiyor, fakat anlaşma süresince *lanista*'nın kölesi durumuna geliyordu⁷⁵.

İ.Ö. 3. yy.'da Roma İmparatorluğu'nun Latin kolonilerinde ve Campania bölgesinde yaptığı fetihler ve bunların sonucu olarak genişleyen topraklar, İ.Ö. 2.'yy.'da toplumun yapısını oluşturan bağımsız devletlerin dağılmasına, iç savaşlara, ağır sarsıntılara ve ekonomik sıkıntılara neden olmuştur. Yaşanan bu bunalım ve

⁷³Josephus, *Sellum Judaicum*, VI, 9.

⁷⁴Malay-Sılay, *Gladyatörler*, 12.

⁷⁵Malay-Sılay, *a.g.e.*, 12-3.

gladyatör gösterisi (*munus gladiatorium*) düzenlenmek istense de, bazı durumlarda halk buna karşı çıkıyor ve vasiyete uymuyordu⁴⁷.

Üst düzey yöneticiler, İ.Ö. 105 yılında yasallaştırılan *munus*'ların yeterli olmadığını düşünerek, arttırılması ve daha görkemli geçmesi için bir yenilik arayışına girmişlerdir. Bu çalışmaların sonucunda, *munus*'lara, *venatio* adı verilen vahşi hayvanların birbirleriyle ya da gladyatörlerin vahşi hayvanlarla yaptıkları dövüş türü eklenmiştir. İlk kez Marcus Fulius Nobilior adındaki kişi tarafından Roma halkına tanıtılan *venatio*'lar⁴⁸, en az gladyatör dövüşleri kadar ilgi görmüş ve antik yazar Plinius'un da belirttiği gibi, sayıları gün geçtikçe artmıştır⁴⁹.

Roma halkının, imparatorların ve üst düzey yöneticilerin tutkunu olduğu gladyatör dövüşleri ve *venatio*'lar, halkın en alt sınıfını oluşturan *plebler* tarafından kabul edilmemekteydi. Roma şehrinin bir araya toplanarak günlerini *arena*'larda ya da gösterilerin yapıldığı diğer bazı yerlerde harcamalarını istemeyen bazı *pleb*'lerin zaman zaman isyanlar çıkardığına tanık olmaktadır⁵⁰. Örneğin İ.Ö. 59 yılında, Pompei'deki *amphitheatrum* çevresinde bu gösterileri protesto etmek için bir grup isyancı oldukça büyük bir kargaşa çıkarmış, ardından burası imparatorun emriyle on yıl boyunca kapatılmıştır⁵¹. Tüm bu tepkilere rağmen dövüşler aynı kararlılıkla devam etmiştir.

Cumhuriyet Dönemi sonunda yasallaştırılan ve sayıları gittikçe artan gladyatör dövüşleri belli bir dönem Roma sınırları dışına çıkamamıştır. Ancak zamanla Roma'ya gidip gelen kişilerin ve Roma ile siyasi ilişkileri olan bazı devlet adamlarının dövüşleri görerek kendi yaşadıkları yerlere götürmesi ve düzenlemesiyle birlikte, oralarda yaşayan halk da bu gösterileri benimsemiş, dövüşler imparatorluk içlerine ve imparatorluğun dışına yayılmaya başlamıştır.

Munus'ların Roma dışında kabul edildiğinin kanıtı, İ.Ö.1.yy.'dan itibaren inşa edilmeye başlayan *amphitheatrum*'lardır. Bu mimari yapı, gösterileri benimseyen yerlerde ortaya çıkmaktadır. Başlangıçta sayıları az olan *Amphitheatrum*'ların, sonraları hızlı bir şekilde imparatorluk sınırlarına yayılmaları dövüşlerin ne denli benimsendiğini göstermektedir⁵².

Diğer bir kanıt ise, İmparatorluk Dönemi'nde, (özellikle İ.Ö.1. yy., Sulla Dönemi'nden itibaren), eyaletlerde artmaya başlayan ve *ludus* adı verilen gladyatör okullarıdır. Örneğin, İtalya'da (Nimes,

⁴⁷Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateur", 1564.

⁴⁸Dürüşken, *Spor*, 20.

⁴⁹Plinius, *N.H.*, 8.20.53, 8.24.64.

⁵⁰Robinson, *Ancient Rome*, 160.

⁵¹Deichton, *Eski Roma*, 56.

⁵²Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateur", 1565.

Narbasis, Capua, Pompei), Gallia'da, Mısır'da (Alexandria) ve Asya Eyaletlerinde (Pergamon) açılan ve İmparatorluk adına hizmet veren okulların varlığı bilinmektedir. Eyaletlerindeki bu okulların amacı, gladyatör yetiştirmek, döğüşleri yaymak ve imparatorluğun gücünü sergilemekti⁵³.

İ.Ö. 166'da gladyatör döğüşlerinin, ilk kez Roma sınırlarını aşarak Suriye'ye ulaştığı, Suriye kralı Antiokhos Epiphanes'in Roma ziyareti dönüşünde gladyatör döğüşlerini de beraberinde götürdüğü ve bu gösterileri, başkent Antiokheia'da düzenleyen ilk kişi olduğu bilinmektedir Suriyede'ki bu ilk gösteride, Roma'dan getirilen gladyatörler döğüştürülmüş, fakat bu döğüşler ilgiden çok dehşete neden olmuş ve halkın tepkisine yol açmıştır. Titus Livius Suriye'deki bu ilk gösteri için oldukça ilginç bir açıklama getirmiş, bu davranışından dolayı dönemin yöneticilerini eleştirmiştir.

“Roma'dan Antiokheia'ye giden gladyatör döğüşleri, halk arasında zevkten çok teröre neden olmuş ve insanlar bu gösteriden çok fazla etkilenmiştir”⁵⁴.

Livius'un da belirttiği gibi, bu ilk gösteri halkı oldukça rahatsız etmiş, izleyicilerin gösteriyi terketmeleri güçlükle önlenmiş ve ilk gladyatörün ölümünden sonra halk bunun dehşet verici ve korkunç olduğunu haykırmıştır. Fakat gösteriler herşeye rağmen devam etmiştir. Halkın bu kanlı gösterilere alışması uzun sürmemiş olacak ki, Antiokhos döneminden itibaren döğüşler hızla yayılmıştır. Hatta şehirde İ.Ö. 1.yy.'da bir gladyatör okulunun (*ludus*) açıldığı ve kaliteli gladyatörler yetiştirildiği bilinmektedir⁵⁵.

Eyaletlerde hızlı bir şekilde yayıldığı halde, coğrafi açıdan yakın olmasına ve Romalıların tüm çabalarına rağmen başlangıçta Yunanistan'da bu gösteriler uygulanmamıştır. Burada yaşayan halklar, böylesi kanlı gösterilerden önceleri hiç zevk almamışlardır. Bunda, özellikle gösterileri "anlaşılmaz ve iğrenç" olarak nitelendiren Yunan filozofları etkili olmuştur⁵⁶. Döğüşleri benimsemeyen Yunanlılar, doğal olarak *amphitheatrum*'ları da kabul etmemişlerdir. Fakat Korinthos kentinde görkemli bir *amphitheatrum* inşa edilmiştir. Kentin döğüşleri benimsemesinin ve *amphitheatrum* inşa etmesinin nedeni olarak, kentin kozmopolit bir yerleşim olması ve İ.Ö. 146 yılında Romalıların kenti tahribinden sonra yeniden yapılanmaya gidilmesinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir⁵⁷. Korinthos'da bu gösteriler devam ederken, Flaviuslar Döneminde bile, Rhodos gibi bazı

⁵³Ville, *Gladiature*, 284.

⁵⁴Livius, XXXXI, 20.

⁵⁵Ville, *a.g.e.*, 284.

⁵⁶Robert, *Gladiateurs*, 14.

⁵⁷Gardiner, *Athletics*, 25.

şehirlerde halk bu kanlı gösterilere hala tepki gösteriyordu. Rhodoslular'ın bu davranışları bazı yazarlar tarafından örnek olarak gösterilmekteydi.

Domitianus döneminden itibaren (İ.S. 81-96) Atina ve diğer bazı kentler -örneğin, Megara- döğüşleri benimsemeye başlamışlardır. Atina'daki Dionysos Tiyatrosu'nda yapılan ilk gösterinin ardından; döğüşler diğer kentlere de sıçramaya başlamıştır. Özellikle Atina'nın döğüşlere öncülük etmesi Yunanlı yazarlar tarafından şiddetle eleştirilmiştir⁵⁸. Yazarlar, "önceleri gösterilerin yapıldığı tiyatrolarda, şimdi kan akıtılıyor"⁵⁹ sözleriyle hem Atina halkını, hem de Romalıları kınamışlardır. Her ne kadar Yunan filozofları bu tür gösterileri engellemek için büyük bir çaba harcasa da, döğüşler, festivaller, atletik yarışmalar içinde yer almaya ve yayılmaya başlamışlardır⁶⁰.

---

⁵⁸Robert, *Gladiateurs*, 246.

⁵⁹Hönle-Henze, *Amphitheater und Stadien*, 76.

⁶⁰Kyle, *Archeology Odyssey*, 24.

III GLADYATÖR KAYNAKLARI

A- Savaş Esirleri:

Meraklı kitleleri doyurmak ve Roma'nın gücünü dünyaya kanıtlamak uğruna bir meslek kurumuna dönüştürülen gladyatörlük için *arena*'lara sürülecek malzemeyi bulmak Romalılar için hiç de zor olmamaktaydı. Aristokratların, imparatorların ve Roma mahkemelerinin isteği doğrultusunda yapılan gladyatörlük, Livius'un da bahsettiği gibi zorunlu bir görevdi⁶¹. Zaman zaman özgür kişilerin de döğüştüğü *arena*'larda, genellikle köleler, savaş esirleri ve cezaya çarptırılmış kişiler bu işe zorlanır, bunların çoğu sabahtan akşama kadar süren gösterilerde ölürdü. *Arena*'larda renkliliği biraz daha arttırmak, heyecanı biraz daha yükseltmek ve son derece zevk alınan döğüş günlerinde izleyici kitlesinin ilgisini canlı tutabilmek ve tek tip gladyatör görmekten bıkmalarını önlemek amacıyla farklı ırklardan gelen gladyatörlerin döğüştürülmesine özen gösterilmekteydi. Aslında bu, devletin bir tür politikasıydı. Romalılar, fethettikleri yerlerden esir aldıkları askerleri sorgusuz sualsiz kendi silah ve giysileriyle belli bir eğitimden geçirdikten sonra *arena*'ya sürüyorlardı. Çünkü kazanılan son zaferden elde edilen savaş esirleri, halka teşhir edilerek devletin gücü sergileniyordu. Bu esirler önce İmparatorluk okullarında biraraya getiriliyor, daha sonra yöneticiler tarafından eyaletler arasında değış-tokuşları sağlanıyordu. Bu sayede, farklı ethnik köken ve ülkelerden gelen büyük gruplar halka sunulmuş oluyordu.

Cumhuriyet Döneminde *arena*'larda daha çok Gallialılar ve Thraklar yer almışlardır⁶². Nitekim, İ.Ö.1. yy.'da Pontus kralı Mithridates Eupator'un ordusunda kendilerine karşı savaştığı için Romalılar tarafından şiddetle cezalandırılan birçok *Thrak* askerinin sonu *arena*'ya gönderilmek olmuştur⁶³.

İmparatorluk Döneminde ise fethedilen ülkelerin artışıyla başkent Roma'da, en uzak yerlerden getirilmiş barbarlar döğüştürülmüş, ele geçirilen ülkelerin sayısına paralel olarak *arena*'larda döğüştürülen gladyatör ırklarında ve sayısında doğal olarak bir artış yaşanmıştır. Augustus Döneminde (İ.Ö. 27 - İ.S. 14) *arena*'larda Dakialılar ve Suebiler, Claudius zamanında (İ.S. 41-54) ise Gothlar, Alaniler,

⁶¹Livius, XXV, II, 21.

⁶²Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateur", 1583.

⁶³Malay-Sılay, *Gladyatörler*, 19.

Roxolaniler, Sarmatiahılar, Franciler, Suebiler, Vandallar ve Germenler döğüşürülmüştür⁶⁴.

Kendilerine has giysi ve silahlarıyla gladyatör olarak döğüşürülen bu kişiler halkın ilgisini daha çok topluyor ve halk böylesi bir gösteriden daha çok zevk alıyordu. Doğal olarak bunlar, kendi döğüş tekniklerini uygulayıp kendi stilleriyle döğüşüyorlardı. Bu uygulama, zaman zaman imparatorun isteğine göre değışebiliyordu. Özellikle özel ve büyük kutlamalarda imparatorun isteğı doğrultusunda farklı stilde bir döğüş yapılıyordu. Örneğın İmparator Nero, Parth Kralı Tridates'in onuruna düzenlenen *munus*'da zenciye karşı zenciye, Domitinus ise M.S. 90'da yapılan *munus*'da sadece cüceleri döğüşürmüştü⁶⁵.

Bunların dışında farklı kaynaklardan gelen kişiler *arena*'larda gladyatör olarak döğüşürülüyorlardı. Bunlar:

B- İdam Mahkumları (*noxii, ad gladium, ludi damnati*):

Roma mahkemeleri ölüme mahkum edilmiş köleleri veya özgür insanları ayırt etmeksizin infaz etmek üzere *arena*'lara gönderme yetkisine sahipti. *Meridianum Spectaculum* adı verilen bu infazlar özellikle öğle saatlerinde yapılmaktaydı⁶⁶. Amaç, gün boyu süren döğüşlere biraz renk katmaktır. Suçlu *arena*'ya çıkarılmadan önce, üst düzey yöneticileri tarafından *editor muneris* adı verilen döğüşlerin organizasyonundan sorumlu organizatörlere teslim edilir ve gösteriye kadar bekletilirdi. Bu kişiler en az bir yıl içinde öldürülmek zorundaydılar⁶⁷. Normal bir gladyatör döğüşten sağ çıkma umudunu her zaman taşıırken, bu kişilerin sonu eninde sonunda ölümdü. Bu kurbanların öldürülüşünü izlemek için bütün günlerini *arena*'larda geçiren ve bunu eğlence olarak gören izleyiciler, Seneca tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir:

*“Bana, ama o bir soyguncuydu ve birini öldürdü deyince şu yanıtı verdim: “Peki, o bir katil olduğu için böyle bir cezayı haketti. Ya sen, zavallı dostum, sen nasıl bir suç işledin de böyle bir şeyi seyretmeye müstahak oldun ?”*⁶⁸

Arena'daki bu infazlar üç farklı şekilde gerçekleştiriliyordu:

a-Vahşi Hayvanların Önüne Atılma (*Dammati ad Bestias*): Genellikle köle suçlulara uygulanan bu yöntemde, suçlu kişinin silahı yoktur, çoğu kez elleri ve kolları bağlıdır. Kişinin bu döğüşten

⁶⁴Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateurs", 1583.

⁶⁵Gardiner, *Athletics*, 162.

⁶⁶Kyle, *Archeology Odyssey*, 20; Daremborg-Saglio, *a.g.e.*, 599.

⁶⁷Smith, *Gladiator's*, 455.

⁶⁸Seneca, *Epistulae*, VIII, 5.

kurtulması olanaksızdır. Bu ceza yöntemi daha sonra Hristiyanlık döneminde yaygın olarak kullanılmıştır⁶⁹.

b- Kılıçla Öldürme: Özgür vatandaşlara uygulanan bir ceza şekliydi. Daha acısız bir ölümdü.⁷⁰

c- Birbiriyle Döğüşürme: İkişer gruplar halinde, biri kılıçlı bir diğeri kılıçsız olarak döğüşürülme şeklinde uygulanan bu cezada, döğüş herkes ölünceye kadar sürüyordu. En son hayatta kalan kişi ise, İmparator'un verdiği karar doğrultusunda ya hemen orada cellat tarafından öldürülüyor ya da bir sonraki gösteriye bırakılıyordu.

Ölüme mahkum kişiler (*noxii*) *munus*'lar için *editor*'ların büyük istekle kabul ettikleri kurbanlardı ve bu yüzden *editor*'lar gösteriler için *noxii* toplarlardı. Ancak *editor*'un bir *noxius* alabilmesi için eyalet valisinden izin alması Procurator Augusti'ye (imparatoru temsil eden yetkili) 6 aureus tutarında bir teminat yatırması gerekiyordu. Bu işlemlerin sonrasında ancak mahkumu alabiliyor ve mahkumun tüm sorumluluğunu üstlenmiş oluyordu⁷¹.

C- Kürek Mahkûmları:

Poenae mediocres olarak adlandırılan, sıradan ve yaygın bir ceza yöntemiydi. Forsalar cezalarını gemilerde kürek çekerek ödüyorlardı. Ölüme daha uzak bir ceza uygulaması gibi görünse de bunların her an hayatlarını kaybedebilecek ortamlarda bulunmalarına dikkat ediliyordu. Ama kimi zaman *arena*'ya gönderilmek üzere forsalar arasından mahkumlar seçilirdi. Fakat onlara uygulanan yöntem biraz daha farklıydı. Bunlar doğrudan döğüşürülmeye gönderilmiyorlar, aksine *ludum datur* adı verilen okulda silah kullanmayı öğrenip hasımlarıyla eşit duruma gelmeleri sağlanıyordu. Bunlar, en az üç yıl içinde ölmeyip hayatta kalırlarsa özgürlükleri geri veriliyordu⁷². Döğüş sırasında yaralandıkları zaman tedavileri bile yapılıyor, bu süre zarfında izinli sayılabiliyorlardı. Ancak, bazı imparatorlarca ve ünlü kişilerce bu gibi durumlar tepkiyle karşılandığından, döğüş sonunda galip gelmesine rağmen bir kürek mahkumu affedilmeyip, imparatorun emriyle boğazlanabiliyordu.

Forsalar genellikle savaş esirlerinden oluşmaktaydı. Nitekim Jarusalem'in (Kudüs) alınışından sonraki esirlerin durumunu Yahudi tarih yazarı Josephus şöyle aktarır: "*Fronto, zafer alayı için en yakışıklı, en uzun boylu genç esirleri seçti. Geri kalanlardan 17 yaşını aşmış esirleri zincire vurdurup Mısır'daki madenlere, ya da Küçük Asya'daki amphitheatrumlarda kılıçla ölüme ya da vahşi hayvanlar*

⁶⁹Kyle, *Arceology Odyssey*, 5.

⁷⁰Daremborg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*", 1573.

⁷¹Daremborg-Saglio, *a.g.e.*, 1574; Malay-Sılay, *Gladyatörler*, 12.

⁷²Smith, *Gladiator'es*, 454.

tarafından parçalanmaya gönderdi. 17 yaşından küçükler ise köle olarak satıldı⁷³.

D- Köleler (Servi):

Köleler efendilerinin isteği üzerine, *arena*'da gladyatör olarak döğüşmeye gönderiliyorlardı. Ancak Hadrianus (İ.S. 2. yy.) sadece gladyatörlük şartlarına uygun olan kölelerin bu işi yapabileceklerini belirterek, her kölenin *arena*'da döğüşmesini yasaklamıştır. Bu tarihten itibaren sadece efendisinin özel izniyle köleler arasından seçilenler *ludus*'a girebilmişlerdir. Kölelerini gladyatör olarak döğüştürmek isteyen efendiler, bu kararın nedenini *magistratus* adı verilen kent yönetiminden sorumlu yüksek dereceli memura açıklamak zorundaydılar. Büyük olasılıkla efendiler köleleri kendisine para kazandırmak için bu işe zorluyorlardı. Mal olarak görülen bu köleler efendilerine önemli miktarda para kazandırıyorlardı. Diğer yandan efendilerin ceza amacıyla köleleri *arena*'ya gönderdikleri de olmaktadır⁷⁴.

E- Kendi İsteğiyle Gladyatör Olanlar (*Auctorati*):

Para kazanmak ya da ünlü olmak amacıyla gladyatörlüğe soyunan özgür vatandaşlar (*auctorati*), *arena*'ya çıkmadan önce, diğer gladyatör adayları gibi *ludus*'da eğitimlerini tamamlıyorlardı. Fakat onların, *ludus*'a girmeden önce, *editor muneris* ile, kişinin adını, yaşını ve önerilen ücreti içeren bir sözleşme (*ferula*) yapmaları, bu sözleşmenin pleb meclisince onaylanması gerekmektedir. Meclisin sözleşmeyi her zaman kabul etmesi gibi bir durum söz konusu değildi; bazı durumlarda, mesela kişinin yaşlı ve güçsüz olma durumunda red cevabı verilebilirdi. *Ludus*'da eğitimini tamamlayan özgür kişinin (*auctoratus*), yine bir sözleşme ile *gladyatör legitimus* (yasal bir gladyatör) olması gerekiyordu. *Amphitheatrum*'da yakılmaya (*uri*), zincire vurulmaya (*vinciri*), döğüşmeye (*verberari*), silahla öldürülmeye (*ferquanecari*) hazır olduğunun bir kanıtı olan bu sözleşme, aynı zamanda efendisinin yaşamı ve ölümü üzerinde tüm hakka sahip olduğunu kabul ediyordu. *Ferula* aslında bir ölüm fermanı değil, sadece kişinin karşılaşacağı olumsuz durumları kabul ettiğini gösteren bir tür belgeydi. Bu sözleşme ile kişi özgürlüğünü yitirmiyor, fakat anlaşma süresince *lanista*'nın kölesi durumuna geliyordu⁷⁵.

İ.Ö. 3. yy.'da Roma İmparatorluğu'nun Latin kolonilerinde ve Campania bölgesinde yaptığı fetihler ve bunların sonucu olarak genişleyen topraklar, İ.Ö. 2.'yy.'da toplumun yapısını oluşturan bağımsız devletlerin dağılmasına, iç savaflara, ağır sarsıntılara ve ekonomik sıkıntılara neden olmuştur. Yaşanan bu bunalım ve

⁷³Josephus, *Sellum Judaicum*, VI, 9.

⁷⁴Malay-Sılay, *Gladyatörler*, 12.

⁷⁵Malay-Sılay, *a.g.e.*, 12-3.

gerekiyordu. Bunlar birkaç sesterts uğruna canlarının ortaya koydukları için *gladiatores sestertarii* olarak adlandırılıyorlardı⁸¹.

---

⁸¹Daremborg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*", 1576.

ekonomik sıkıntılar, işsizliği de beraberinde getirmiş, bu sebepten dolayı birçok Roma vatandaşı gladyatörlüğe soyunmuştur. Septimius Severus Dönemi'nde (İ.S. 193-211) bazı gençlerin bu yolla askerliklerini tamamladıkları bilinmektedir. Bu gençler *ludus*'da askerlik görevlerini en iyi şekilde yapacaklarına inanıyorlardı. Ayrıca bazı imparatorlar tarafından, gösterilere para ödülü konarak gençlerin gösterilere katılmaları sağlanıyordu.

İmparatorluk Dönemi'nde gladyatörlerin büyük çoğunluğunu özgür vatandaşlar oluşturuyordu. İşsizliğin getirdiği zorunluluktan öte, özellikle alt tabaka sınıflarındaki kişilerin bu mesleği seçmelerindeki amaç, bir gün güçlü, ünlü ve zengin olabilmek ve yükselme şansına sahip olabilmek düşüncesi idi⁷⁶.

Birçok Roma vatandaşının yanısıra, üst düzey yöneticilerinden bazılarının, kendilerini tatmin etmek için *ludus*'a devam ettikleri, hatta kadınların bile gladyatör olarak döğüşmek istedikleri bilinmektedir. Kısa bir süre için *arena*'larda yer alan kadınların, sonraları bu istekleri pek sıcak karşılanmamış, Septimius Severus Dönemi'nde (İ.S. 2. ve erken 3. yy.) döğüşmeleri yasaklanmıştır⁷⁷.

Bazı imparatorlar gladyatörlüğe tutkun olmaları ile tanınmaktaydılar. Bunların en ünlüsü Commodus'tur. Bu imparatorun yeni yılı kutlamak amacıyla gladyatör olarak *arena*'ya çıktığı bilinmektedir. Caligula da aynı şekilde gladyatör olarak döğüşmüştü⁷⁸.

Bazı azatlı kölelerin para kazanmak amacıyla gladyatörlük yaptıkları da bilinmektedir. Bunların sunmuş oldukları gösteriler diğerlerinden daha kaliteliydi. *Ludus*'a giren azatlı köleler için durum, gladyatör olan özgür Romalılar'dan daha farklıydı. Onların tersine azatlılar, *ludus*'da oldukları süre içinde önceki haklarını kaybetmiyorlar ve aynen koruyorlardı. *Ludus*'dan çıkmaları serbestti. İstedikleri zaman evlenebiliyorlar ve hatta evlerinde kalabiliyorlardı. Ayrıca, gladyatörlüğün dışında diğer tüm mesleklerde çalışma hakkına da sahiptiler. Bu kişiler içinde İtalya çapında ün ve zenginlik kazananlar olduğu bilinmektedir⁷⁹.

F- Sözleşmeli Gladyatörler (*Gladiatores Sestertiarii*):

Ekonomik sıkıntı çeken bazı Roma vatandaşlarının belli bir ücret karşılığında sadece bir döğüş için kiralandıkları (*gladiatorium*) bilinmektedir⁸⁰. Kiralanan kişinin bu ücreti alabilmesi döğüşten öldürücü bir yara almadan çıkmasıyla mümkündü. Bu nedenle kişinin döğüş öncesi bu koşulu kabul ettiğini gösteren bir kontrat yapması

⁷⁶Hönle-Henze, *Amphiteater und Stadien*, 79.

⁷⁷Smith, *Gladiator'es*, 454 -57.

⁷⁸Auguet, *Cruelty and Civilization*, 31.

⁷⁹Malay, *Kölelik*, 125.

⁸⁰Smith, *a.g.e.*, 454.

IV GLADYATÖR OKULLARI (*LUDUS*'LAR)

İster özgür vatandaş, ister efendisinin emriyle döğüşmeye zorlanan köleler, isterse savaş esirleri olsun, tüm gladyatör adayları *arena*'ya çıkmadan önce eğitim almak üzere *ludus* adı verilen gladyatör okuluna gönderiliyorlardı. *Ludus*'a girdiği andan itibaren bir gladyatör adayının yaşamı tamamen farklılaşıyordu. Köleler için bu yaşam orada buldukları süre içinde belki bir kurtuluştur. Mahkumlar ya da esirlerin durumunu bilemiyoruz. Ancak kendi istekleriyle gladyatör olmak isteyenler için durum diğerlerinden şüphesiz çok daha iyiydi. Çünkü onlar için bu meslek, gurur verici bir cesaret örneğiydi. Gösterdikleri bu davranışı Roma askerlerinin savaş meydanlarındaki davranışlarına benzetip, bunu bir onur olarak algılıyorlardı⁸².

İmparatorluk döneminde başlıca iki tip okul bulunmaktaydı.

A-İmparatorluk *Ludus*'ları: Bunlar, Sulla Döneminden itibaren (İ.Ö.1. yy.) imparatorların, imparatorluğun denetimini elinde bulundurmak, gelebilecek herhangi bir savaşta gladyatörleri asker olarak kullanmak ve daha özenli gladyatör yetiştirmek amacıyla, açtıkları okullardı. *Ludi gladiatorius*⁸³ olarak adlandırılan bu okullar, Plutarkhos'a göre, imparatorların sahip olduğu ve haksız yere insanların döğüş için zorlandığı yerlerdi⁸⁴. Tüm masrafları İmparatorluk bütçesinden karşılanan *ludi gladiatorius*'da İmparatorun isteği doğrultusunda oldukça kaliteli bir eğitim verilmekteydi. Bu okulların kontrolü, *curator* ya da *procurator* adı verilen yüksek dereceli memurlarca yürütülmekteydi. İmparatorluk *ludus*'larının hepsi birer resmi kurumdu. *Venatio*'ların ortaya çıkmasıyla, bu okullara vahşi hayvanların eğitildiği alanlar da eklenmiştir. Her savaştan sonra gelen esirler ilk önce bu okullara getiriliyor, burada karıştırılıp diğer bölgelere ya da okullara gönderiliyorlardı.

Eldeki bilgiler, en eski gladyatör okulunun İmparator Ceasar'ın Capua'daki okulu olduğunu göstermektedir. Başkent Roma'da ise Erken İmparatorluk Döneminde gladyatör yetiştiren imparatorluğa ait dört okulun olduğu bilinmektedir. En büyük İmparatorluk Okulu olarak bilinen *Ludus Magnus*, Traianus'un Dakia seferi sonrasında açmış olduğu *Ludus Dacicus*, İmparator Domitianus tarafından

⁸²Auguet, *Cruelty and Civilization*, 31.

⁸³Dürüşken, *Spor*, 18.

⁸⁴Plutarkhos, *Crassus*, 2.

yaptırılan *Ludus Gallicus* ve Hadrianus Döneminde yapımı tamamlanan, sadece *venatio* gösterileri için gladyatör eğiten *Ludus Matutinus*'dur⁸⁵. Bunların hepsi başkent Roma'da, *Colosseum* çevresinde bulunmaktaydı⁸⁶.

İmparatorluğun bazı eyaletlerinde de, Roma'daki gibi eğitim veren imparatorluğa ait okullar bulunmaktaydı. Bunlar, İ.Ö. 1. yy.'dan itibaren şu merkezlerde yer almaktaydı:

-İtalya'da: Nimes, Narbasis, Capua ve Ravenna Pompeii,

-Gallia'da,:

-Hispania,

-Germania,

-Britannia,

-Mısır'da: Alexandria,

-Anadolu'da: Bithynia, Galatia, Kappadokia, Lykia, Pamphylia, Kilikia bölgeleridir⁸⁷.

Eyaletlerdeki bu *ludus*'ların yönetimi valilerce yapılmaktaydı. Valiler gladyatörlerin her türlü sorumluluğunu almışlardı. Ayrıca bunlar, döğüşlerin yaygınlaşması için halkı teşvik etmekle de yükümlüydüler.

Eyaletlerde bazı imparatorların kendi adıyla anıldıkları gladyatör okulları ve kendilerine ait gladyatörleri bulunmaktaydı. Doğal olarak imparatorlar, sahip olduğu ve kendilerinin yönettiği bu okullara kendi adlarını vermişlerdi. Örneğin, Ceasar'ın Capua'da İ.Ö. 49 yılında açmış olduğu *ludus*'da yaklaşık 5 bin gladyatör eğitim görmekte ve bunlar İmparator adıyla, yani *Juliani* olarak adlandırılmaktaydılar. İmparatorların adını taşıyan bu *ludus*'larda, imparatorun belirlemiş olduğu tipte gladyatörler yetiştirilmekteydi⁸⁸. Örneğin, imparator Ceasar'ın Capua'da açmış olduğu *ludus*'da sadece *secutor* tipi gladyator yetiştirilmiştir.

B-Yerel *Ludus*'lar: Tüm masrafları yerel yönetime ait olan bu okullar halk tarafından yapılan bağışlarla destekleniyorlardı. Bu okullardaki eğitim, imparatorluk okullarındaki eğitimler kadar olmasa da yine de kaliteliydi. Ravenna, Pompeii ve Capua'da birer yerel gladyatör okulunun varlığı bilinmektedir.

Bunların dışında, gladyatörlüğü bir iş haline getirmek isteyen bazı yüksek dereceli memurlar ve zengin kişiler gladyatör okulları (*ludus*) açıp, gladyatör yetiştirmeye başlamışlardır. Örneğin, ünlü gladyatör Spartacus, Capua'da Lentulus Batiatus adında birinin okulunda

⁸⁵Ville, *Gladiature*, 287.

⁸⁶Ayn. eser., Ayn. yer.

⁸⁷Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateur", 1580.

⁸⁸Ville, *a.g.e.*, 131; Wiedemann, *Emperors and Gladiators*, 170.

yetiştirir⁸⁹. Diğer bazı zengin Romalılar'ın ise, köle ve gönüllülerden oluşan *Familia gladiatoriae* adı verilen gladyatör grupları kurup ya da satın alıp, onlara villalarındaki özel yerlerde eğitim veriyorlardı. Bu gladyatör grupları istendiğinde gösteriye çıkıp, efendilerine önemli miktarda para kazandırıyorlardı. Ayrıca, efendilerinin bunları gelebilecek tehlikeye karşı bir güvenlik grubu olarak kullandıkları bilinmektedir. Okul dışında gladyatör yetiştirmek zaman zaman tehlikeler oluşturabiliyordu. Öyle ki, iyi bir eğitimden geçmeyen gladyatör, döğüş sırasında ölebiliyor; eğer köle ise sahibine parasını, malını, ünvanını kaybettirebiliyordu⁹⁰.

Bir gladyatör adayı, *ludus*'a girişte, öncelikle orada bulunduğu sürece her türlü kurala uyacağına dair yemin ediyor sonra, *doctor* ya da *magister* adı verilen hocanın emrine giriyordu. Artık o, *Ludus*'da bulunduğu sürece onun kölesiydi. *Doctor*'lar genellikle, bu işin uzmanı, ödül almış, tüm döğüşlerden sonra hayatta kalmayı başarmış, deneyim sahibi emekli gladyatörlerdi.

Daha sonra gladyatör adaylarının özelliklerine göre kategorileri belirleniyor ve gruplara ayrılıyorlardı. Her grubun kullanacağı silahı ve eğitim verecek birer *doctor*'ları bulunmaktaydı. Diğer bir deyişle, bir *ludus*'da ne kadar grup varsa, o kadar *doctor* ve bir o kadar da silah türü vardı⁹¹.

Eğitim, *doctor*'un yönetimi altında düzenli antrenmanlar yaparak bir takım döğüş tekniklerinin öğrenilmesini içeriyordu. Gladyatör adayları derslere öncelikle, *rudis* ya da *sudis* adı verilen tahtadan yapılmış bir kılıç ile başlarlar ve yere çakılmış *palus* (Παλός) adı verilen kazığın karşısında çalışırlardı. *Palus* aslında gladyatörün simgesel rakibiydi. Bu çalışma sırasında gladyatör, *palus*'u baş, gövde ve bacaklar olmak üzere üç bölüme ayırır ve bir elinde kalkanı diğer elinde *rudis*'i ile saldırı denemeleri yapardı. *Doctor*'lar çalışma sırasında gladyatörlerin ellerine gerçek silah vermezlerdi. Fakat zaman zaman tıpkı *arena*'da olduğu gibi gerçek silahlarıyla döğüşükleri de olurdu.

Gladyatörler vücut yapısı, gücü ve kullandığı silaha göre I, II, III ve IV. diye derecelendirilen *palus*'lara (kategorilere) ayrılmaktaydı. Bir sınıftan diğerine geçiş *amphitheatrum*'larda elde ettikleri başarılar göre yapılıyordu. Gladyatörler döğüş sırasında *palus* numaralarını belirtmek zorundaydı⁹².

Eğitim sırasında gladyatör adaylarına teknik bazı terimleri komut veren ve *dictata* olarak adlandırılan *doctor*'ların yardımcıları olurdu.

⁸⁹Malay, *Kölelik*, 124.

⁹⁰Malay-Silay, *Gladyatörler*, 9.

⁹¹Robert, *Gladiateurs*, 4.

⁹²Robert, *a.g.e.*, 30.

Gladyatörlerin dövüş sırasında hayatta kalabilmesi ve rakibini yenebilmesi için bu teknik terimleri çok iyi bilmeleri gerekiyordu. Çünkü gerçek dövüş sırasında *dictata*'lar kenardan bunlara teknik direktifler verirlerdi⁹³. Eğitim sırasında hafif giysilerle çalışan gladyatörler, dövüşme yeteneklerini kaybetme ihtimaline karşı, zaman zaman gerçek dövüşteki gibi ağır giysilerle çalışıyorlardı.

Dövüş tekniklerinin öğretilmesi kadar, eğitimin diğer bir önemli unsuru da gladyatör adaylarının ölüm korkusunu yenmelerini sağlamaktı. Teknik direktiflerin yanı sıra onlara, ölümden korkmamaları, cesaretli, soğukkanlı olmaları gerektiği anlatılıyordu⁹⁴. Ayrıca eğitim sırasında gladyatörleri sürekli yağlayan *unctores* adı verilen kişiler vardı.

Arena'lardaki izleyicilerin odak noktası olan bu gladyatörlerin, aynı zamanda dikkatleri kuvvetlerine ve oldukça güçlü görülen fiziklerine çekmeleri gerekiyordu. Ayrıca onların, rakibin karşısında ilk bakışta güçlü görünmeleri oldukça büyük bir avantajdı. Fiziksel olarak kuvvetli ve güçlü bir görünüme sahip olmak herşeyden önce çok iyi beslenmeleriyle mümkündü.

Gladyatörler olağan gıdalarla beslenmiyorlar, onlara kaslarını geliştirecek, kuvvetli olmalarını sağlayacak *gladiatoria sagina* adı verilen özel bir rejim uygulanıyordu. Bu rejimde, birinci sırayı bakla ve arpa unundan yapılan gıdalar alıyordu. Bunun yanısıra hayvansal gıdalar olarak sakatat ezmesine önem veriliyordu. Çalışmalardan sonra ise, *mustum lixivum* adı verilen yaş üzümün bekletilmesinden elde edilen bir çeşit şurup ve bir otun kaynatılmasından elde edilen *cinis lixius* adı verilen iksir onların başlıca içecekleriydi. Yemek servisleri ise, *ministri* adı verilen hizmetçiler tarafından yapılıyordu⁹⁵.

Gladyatörlerin düzenli olarak sağlık kontrolleri yapılır, yaralandıklarında mümkün olduğu kadar iyi tedavi edilirlerdi. Nitekim *ludus*'da görev yapan hekimler, *amphitheatrum*'larda yaralanan gladyatörleri iyileştirmekle yükümlüydüler. Hekimlere gerekli olan tüm imkanlar sağlanıyordu. Elbette ki bütün bu yapılanlar, eğitimcilerin hümanist olduklarından kaynaklanmıyordu. Son derece pahalı birer varlık olan gladyatörler, ne de olsa oyunları düzenleyen *editor*'ların değerli sermayeleriydi. Birinin kaybı, editorun mal varlığının kaybı demektir. Tıp alanındaki eserleri günümüze ulaşan ve İ.S. 162-166 yıllarında bir kaç kez Roma imparatorlarının özel doktorluğunu yapan Galenus'un, bu mesleğe Bergama'da imparatorluğa ait gladyatör okulunda başladığı bilinmektedir⁹⁶. Gladyatör doktorları tarafından

⁹³Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateur", 1582.

⁹⁴Hönle-Henze, *Amphitheater und Stadien*, 23.

⁹⁵Daremborg-Saglio, a.g.e., 1593.

⁹⁶Jackson, *Doktorlar ve Hastalıklar*, 56.

tedavi edilen yaralar, şüphesiz zamanın tıp, özellikle de cerrahi bilgi düzeyini yükseltmiştir⁹⁷.

İster imparatorluk okulları isterse yerel okullar olsun, imparatorluk sınırları içindeki tüm bu okullar imparatorluğun denetimi altındaydı. Tüm günlerini kendileri için özel olarak yaptırılan barakalarda geçiren gladyatörlerin, kendileri için hapisane özelliği taşıyan bu yerlerden kaçmaları mümkün olmamakla birlikte, buna teşebbüs etmeleri halinde kendilerini çok ağır cezalar beklemekteydi. Zincire vurulma ve kamçılanma kendilerine verilen cezaların yanında oldukça sıradan ve hafif kalıyordu⁹⁸. Zaman zaman öldürülürler ve hatta kendilerini öldürmelerine izin veriliyordu.

Gladyatörler, *ludus*'da çok iyi bir şekilde bakılsalar da özgürlükleri her zaman bir başkasının elindeydi. Her an ölümle burun buruna olan bu kurbanların, eninde sonunda bu sonu yaşamaları kaçınılmazdı. Bunun farkında olan bazılarının, ölümlerini kendileri hazırladıkları da görülürdü. Nitekim Seneca'dan öğrendiğimize göre, bir gladyatörün kendini tuvalette boğarak, bir diğerinin ise *arena*'ya giderken başını arabanın tekerleklerinin arasına sokup, boynunu kırdırarak intihar ettiği bilinmektedir⁹⁹.

---

⁹⁷Radt, *Kyzikos Paneli*, 4.

⁹⁸Malay, *Kölelik*, 124.

⁹⁹Seneca, *Epistulae*, LXX, 20-1.

V GLADYATÖRLERİN SİLAH VE DONANIMLARI

Gladyatörler kullandıkları silahlara ve giysilerine göre farklı sınıflar oluşturuyor ve sınıflarına göre de farklı dövüş tekniği uyguluyorlardı. Aynı silahı ve giysiyi kullanan ve aynı dövüş tekniğini uygulayan gladyatörler aynı isim altında sınıflandırılıyorlardı. Gladyatörler şu silahları kullanıyorlardı:

Gladius: Etrüskler'deki kılıçlar örnek alınarak yapılmış olan *gladius* dar kısa bir kılıçtır. En erken dönemlerde gladyatörler sadece *gladius* ile dövüşüyorlardı. *Gladius*'lar olasılıkla bronzdan yapılıyorlardı. Ancak bunların formları hakkında detaylı bilgimiz yoktur. Roma'da bu kılıçın gladyatörler dışında lejyonların ilk üç sınıfına dahil olanlar tarafından da kullanıldığı bilinmektedir¹⁰⁰.

Scutum: Gladyatörlerin dövüş sırasında kendilerini korumaya yönelik olarak kullandıkları dar uzun kalkan olup, vücudun boyundan dize kadar olan bölümünü korumak için kullanılmaktaydı. Genellikle dar uzun bir forma sahipti. Bir *scutum*, yaklaşık olarak 24 cm. genişlik, 44 cm. uzunluk ve 5-7.5 cm. arasında değişen bir kalınlıktaydı. Genellikle demirden yapılan *scutum*, karşıdaki rakibi bir vuruşta yere serecek derecede sağlamdı. Bunların üzeri deri ile kaplanır ve üzerinde süslemeye yönelik elemanlar bulunurdu. *Scutum*, gladyatörlerin dışında, Roma'da tüm askerler tarafından savunma silahı olarak kullanılmaktaydı¹⁰¹.

Sica: Kesmek anlamına gelen ve *sec*, *sac* ya da *sici* sözcüklerinden türetilen *sica*, adını Traklar'ın kullandıkları bir kesme aletinden almıştı. Bu silah önceleri olasılıkla taştan yapılmış, daha sonraları büyükbaş hayvanın çene kemiği kullanılmıştır. Aristonikos ayaklanması sırasında Aristonikos'un, Trakyalı bir süvarisinin elindeki *sica* ile Consul Crassus'un kafasını kesmesi nedeniyle bu silah Thraklar ile özdeşleştirilmiştir. Thrak askerler ellerindeki *sica*'larıyla betimlenmekteydiler.

Sica aynı zamanda Adriyatik kıyılarında korsanlık yapan kişilerin kullandığı silah olarak da tanınmaktadır. Bu silah gladyatörler tarafından kullanıldığında *Threces* adını alırdı. *Threces*'in düz bir sahtı

¹⁰⁰Daremborg-Saglio, s.v., "Gladius", 1604.

¹⁰¹Warry, *Warfare in the Classical World*, 135.

vardı ve hançer biçimindeydi. Mutfak bıçağına benzer bir formu bulunmaktaydı ve bir tarafı kıvrıktı¹⁰².

Machaira: "Bir vuruşta kesen" anlamına gelen *machaira*, iki ağızlı keskin bir kılıçtı. Bu, genellikle süvarilerin tercih ettiği bir silahtı. Çünkü bu silah karşıdaki düşmana daha çok acı veriyordu. Bir yüzü hafifçe kıvrık olan bu kılıcın ucu sivri, bir tarafı kesiciydi ve uzun bir sapı vardı. Sağ elde kullanılmak için yapılmış olan bu silahın üst tarafı genellikle hayvan başlarıyla süslenirdi¹⁰³.

Galea: Başlı korumaya yönelik kullanılan kask. Erken dönemlerde deriden yapılan bu kask daha sonraları metalden üretilmiştir. Kullandıkları kasklar, gladyatörlerin hangi türden olduklarını belirten unsurlardan biriydi. Kasklar, formları bakımından farklılık gösterirlerdi. Bunların bazıları küçük, bazen yuvarlak, bazen yüksek sorguçlu ya da sorguçsuz olurdu. Kaskların büyük bir kısmı boyuna doğru genişlerdi. İki yandaki bu uzantılar boynu ve omuzları korumaktaydı¹⁰⁴.

Genelde kasklarda tüm yüzü kapatan delikli bir siperlik (koruyucu) vardır. Bu koruyucular gladyatörlere göre farklılıklar göstermektedir. Bunlar bazen tek delikli, bazen de bir çok delik olabiliyordu. Ancak her iki yanı görebilmek için, iki yanında delik olan kasklar daha çok kullanılmaktaydı. Kasklar genelde bezemelerle süslenirdi. Örneğin, Samnitlerin kaskları kanatlarla süslüydü. Bazılarının sorguçları gladyatörlere ihtişamlı bir görünüş vermekteydi¹⁰⁵.

Ocrea: Genelde dizin hemen altında, bileğin hemen üstünde bacağı sarılı olarak arkadan bağlanarak kullanılan metalden yapılmış bir tür dizlik, diğer bir deyişle koruyucudur¹⁰⁶. Genellikle tek bacakta bulunan ve özellikle sol bacağı takılan *ocrea*'nın zaman zaman -örneğin *Thrak* gladyatörlerinde olduğu gibi- iki bacakta da kullanıldığı görülür. *Ocrea*'yı sol bacağı takma bir Samnit geleneğidir. Ancak gladyatörün solak (*scaeva*) olduğu durumlarda *ocrea* sağ bacakta kullanılmaktaydı. Erken dönemlerde *ocrea*'ların üzerinde sabit süslemeler bulunurken, daha sonra üzeri ağır figür ya da çiçek betimleriyle bezenmekteydi¹⁰⁷.

Balteus: Bele takılan geniş kuşak, yani kemer. *Balteus*, *subligaculum*'u tutturmak için kullanılmaktaydı ve daima *subligaculum*'un üstüne takılıyordu. Bu kemer çoğu kez deriden

¹⁰²Daremborg-Saglio, s.v., "*Sica*", 1300-1.

¹⁰³Daremborg-Saglio, s.v., "*Maxaira*", 1460.

¹⁰⁴Robert, *Gladiateurs*, 69.

¹⁰⁵Daremborg-Saglio, s.v., "*Galea*", 1439.

¹⁰⁶Robert, *a.g.e.*, 68.

¹⁰⁷Daremborg-Saglio, s.v., "*Ocrea*", 145.

yapılır ve kullanıldığı yer daha çok karnın hemen üst noktasına sarılırdı. Bazen *balteus* metalden yapılır, böylece hem cinsel organlar ve hem de karın kısmını korurdu¹⁰⁸.

Subligaculum: *Subligaculum* ya da *Subligar*, genellikle deriden ya da kumaştan yapılan, sadece vücudun saklanması gereken yerlerini örtmesi için kullanılan kısa bir önlüktür. Bu kısa önlük *balteus*'a tutturulmaktaydı. *Subligaculum* genelde *Bestiarius* sınıfına ait gladyatörler tarafından kullanılıyordu¹⁰⁹.

Fasciae: Vücudun değişik yerlerinde süs olarak kullanılan bantlardır. Ancak gladyatörler bunları vücudunun belli yerlerini korumak amacıyla kullanmaktaydılar. Bir tür savunma giysisi olan *fasciae*, bacağın etrafını saran, kumaştan ya da deriden yapılmış bantlardı. Bazen bunlar sadece ayağın bilek kısmına sarılmış olabilirlerdi. Ancak dizin alt ve üst kısmına gelen nokta iki kat bandaj ile sarılırdı. Bu bantlar sadece ayağın alt kısmını, diz altını ve baldırı korurdu ve nadiren kalçayı da sarardı¹¹⁰. *Fasciae* yapımında ince ketenden özel dokumalar kullanılmaktaydı. Gladyatörlerin dışında bu bantları korunma giysisi olarak avcılar ve askerler de kullanıyordu¹¹¹.

Manica: Kolun etrafını saran, kumaştan ya da deriden yapılmış koruyucu bantlar. Bu bantlar özellikle kolun bilek ile dirsek arasındaki bölümünü, döğüş sırasında sert hareketlerden ve çarpmalardan korumak için kullanılmaktaydı¹¹².

Iaculum: Balık ağı şeklindeki bir silahtır. Bu, rakibin kısıvrak yakalanması için, genel olarak *retiarius* sınıfındaki gladyatörler tarafından kullanılmaktaydı. Bu ağın tüm çevresi *spira* adı verilen ip ile çevrilmiş olup, bu ipin bir ucu gladyatörün beline bağlanmaktaydı.

Trident: Metalden yapılmış, yaba şeklinde bir silahtır. *Trident*, oldukça uzun ve düz bir sap ve bunun üzerine takılan ve üç sivri ucu olan metal bir parçadan oluşmaktaydı. Bu, *retiarius*'lar tarafından rakibin ağını parçalamak için kullanılıyordu. Bunun dışında aynı alet zaman zaman *bestiariuslar* tarafından da kullanılmaktaydı. Zira aletin sivri uçları vahşi hayvana saptamak için uygundu. Gladyatörler dışında *trident*'i avcılar da kullanıyordu.

Galerus: Sol omuza takılarak kullanılan *galerus*, başı koruyarak bir tür siperlik görevi görüyordu. Genelde metalden yapılan bu alet, kask kullanmayan gladyatörlerde kask yerine kullanılıyordu. Üst

¹⁰⁸Robert, *Gladiateurs*, 68.

¹⁰⁹Daremborg-Saglio, s.v., "*Subligaculum*", 1550.

¹¹⁰Robert, *a.g.e.*, 8-9.

¹¹¹Daremborg-Saglio, s.v., "*Fasciae*" 957.

¹¹²Daremborg-Saglio, *a.g.e.*, 958.

tarafında yüksek bir çıkıntısı olan, konveks bir forma sahipti ve üzerinde bazı süslemeler bulunmaktaydı¹¹³.

***Parma* ya da *parmula*:** Küçük bir kalkan türüdür. Genellikle kare formunda olan *parma*, bazen yuvarlak ve bazen de bir kaç örnekte görüldüğü gibi üçgen şeklinde olabilmekteydi. *Thrak* gladyatörlerin karakteristik silahı olarak kabul edilen *parma*'ların üzeri bazen farklı figürlerle süslenmekteydi.

---

¹¹³Daremborg-Saglio, s.v. "Galerus", 1442.

VI GLADYATÖR TÜRLERİ

Gladyatörlerin kullandıkları silah ve giysiler gladyatörlerin döğüş stilini ve dolayısıyla türünü belirliyordu. Bilinen gladyatör türleri şunlardır:

1-SAMNITES:

Orta İtalya'da, Samnium bölgesinde yaşayan savaşçı Samnitler ile Romalılar arasında İ.Ö. 310 yıllarında yapılan uzun savaşlar sırasında esir alınan Samnit askerleri, İ.Ö. 264 yılında, Romanın ilk *munus*'unda kendi giysi ve silahlarıyla *arena*'da döğüştürülmelerinden itibaren bu gladyatör tipi ortaya çıkmıştır¹¹⁴. Samnitler Roma arenalarındaki ilk gladyatörlerdir. Bunlar en eski silah türü olan Samnit silahı kullanıyorlardı. Silahları ve kullandıkları giysileri ağırdı. Dar, uzun, dikdörtgen şeklinde bir kalkan (*scutum*), kısa bir kılıç (*gladius*) taşımakta ve kendilerine heybetli görünüş veren yüksek sorguçlu bir kask (*galea*) giymekteydiler. Sol bacaklarında, bilekten dize kadar uzanan koruyucu bir zırh (*ocrea*) taşıyan Samnitli gladyatörlerin kemerleri (*balteus*) ve *subligaculum* adı verilen kısa önlükleri vardı. Bunlarla birlikte, bacaklarını koruyan kumaş ya da deriden yapılmış bantlar (*fasciae*), kolu koruyan ve yine bantlardan oluşan ama çevresi metalle bezenen koruyucular (*manica*) taşırlardı.

Roma *arena*'larında döğüşen ilk gladyatörler olarak kabul edilen Samnit askerleri, daha sonraki tüm gladyatörlere örnek olmuşlardır. Bunların kullandıkları silah ve giysiler daha sonra ortaya çıkan tiplerdeki gladyatörler tarafından da kullanılmıştır.

Romalılar'ın kendilerini uzun yıllar uğraştıran Samnitler'e karşı büyük bir kinleri vardı. Onların bu halka olan düşmanlığı arenalarda yer alan Samnites şeklindeki isimlerinin değışmesine bile neden olmuş, *secutor* ve *hoplamacos* adı verilen, ancak Samnit silahlarını kullanan iki gladyatör tipi ortaya çıkmıştır¹¹⁵.

2-SECUTOR:

Samnitli olan gladyatörler, **Caligula** (İ.S. 1. yy.) döneminden itibaren *secutor* olarak adlandırılmıştır. Bunlar doğal olarak kendi

---

¹¹⁴Livius, IX, 40.

¹¹⁵Daremborg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*", 1584.

silahlarını, yani Samnit silahlarını kullanıyorlardı. Bu silahlar, geniş kenarlıklı kask (*galea*), kısa bir kılıç (*gladius*), dar ve uzun ağır bir kalkan (*scutum*) ve sol bacakta *fasciae*'lerden yapılmış *ocrea* idi. Ancak mezar stellerinde betimlenen bazı *secutor*'ların giysi ve silahlarında nadiren farklılıklar görülmektedir. Örneğin, bazı tasvirlerde bir yerine iki *ocrea*, *gladius* yerine daha çok *pugio* kullandıkları görülmektedir. Bu da gladyatörlerin, bazen diğer gladyatörlerden alınan giysi ve silahları kullandıklarını düşündürmektedir.

Secutor'ların olağan rakipleri *retiarius* tipi gladyatörlerdi. Bundan dolayı bunlara *contraretiarius* adı da verilmekteydi¹¹⁶. *Secutor*'lar dövüş sırasında *retiarius*'ların ağızlarını parçalamak için *uncinus* adı verilen, ucu kancalı silah kullanıyorlardı. Mezar stellerinde bu silah her zaman *secutor*'un elinde görülmediği için, kimi mücadelede bu silahın kullanılmadığını ve ayrıca *retiarius*'ların her zaman ağ kullanmadığını söyleyebiliriz.

3-HOPLAMACHOS :

Adını olasılıkla Grekçe'de "uzun kılıç" anlamına gelen *ἥπλον*'dan alan bu gladyatörler özel bir zırhla dövüşüyorlar ve Samnitli gladyatörlerin silahlarını kullanıyorlardı. Aslında bu gladyatörler de Samnit kökenliydi. İmparatorluk Dönemi'ninin başında Romalılar'ın ezeli düşmanı olan Samnitler'in isimleri değiştirilerek bunlara öncelikle *secutor* adı verilmiştir. Ancak birkaç yıl sonra, bazı *secutor*'lar gerek dövüş stilleri ve gerek giysi ve silahları bakımından farklılaşmışlar ve *hoplamachos* adını almışlardır. Görünüş olarak *secutor*'lara benzemelerine karşın, onları farklı kılan belirgin özellikleri vardır; örneğin, dövüş stilleri ve giysileri gibi. *Hoplachos*'lar genellikle *thrac* gladyatörleri ile karşılaşır; kenarları girintili çıkıntılı, sorgucu uzun tüylerden oluşan yüksek bir kask giyerlerdi¹¹⁷.

4-ANDABATA:

Latince'de "bant" anlamına gelen *andabatas* sözcüğünden türetilmesi muhtemel olan *andabata* adı, dövüş sırasında deliksiz göz bantı takan gladyatörler için kullanılmıştır¹¹⁸. Bu gladyatörler hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Çok ender rastlanan yazıtlara göre, *Andabata*'ların *cataphractari* adı verilen askerler gibi ince demir levhadan yapılmış bir zırh kullandıkları düşünülmektedir.

Bu sınıfa ait olan gladyatörlerin, sergiledikleri ilginç dövüş stilleri karşısında izleyiciler büyük tezahuratlar yapıyordu. Zaman zaman bu

¹¹⁶Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateur", 585.

¹¹⁷Daremborg-Saglio, a.g.e., 1585.

¹¹⁸Daremborg-Saglio, a.g.e., 1584.

gladyatörlerin atlı döğüşükleri söylenmekle birlikte, bu fikir destek bulamadığı için varsayım olarak kalmaktadır¹¹⁹. *Andabata*'ların Cumhuriyet Dönemi'nin sonunda ortadan kalktığı sanılmaktadır¹²⁰. Nitekim bu dönemden sonra bunlara ait yazılı belge ya da herhangi bir bilginin olmaması bu düşünceyi desteklemektedir.

5-DIMACHAERUS :

Bu gladyatör türü hakkında bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. *Makhaira* (māxaira) adı verilen kılıçla döğüşükleri için olasılıkla bu ismi almışlardır. Bundan yola çıkarak *dimachaerus*'un iki kılıç kullanan gladyatör anlamına geldiğini anlıyoruz¹²¹.

6-EQUITES:

Latince ve Grekçe adlarından anlaşılacağı gibi, *Equites*'ler at üzerinde döğüşen gladyatörler idi. *Equites*, yani atlı sınıfının mensupları Roma'da gerek resmi ve gerekse yerel yönetimde söz sahibi kişiler idi. Bunlar Cumhuriyet Döneminin sonlarına kadar *arena*'larda gladyatör olarak döğüşmüşlerdir Ancak, İ.Ö. 29 yılında Senato tarafından bunların döğüşmeleri yasaklanmış ancak Augustus bu yasağı kaldırmıştır.

Equites'ler, başlarında siperlikli bir kask (*galea*) ve sağ kollarında kolluk (*manica*) taşırlandı. Birer *tunica* (tunik) giyen bu gladyatörler kendilerini küçük ve yuvarlak bir kalkanla (*parma*) korurlar, rakiplerine birer mızrakla (*hasta*) saldırırlardı. Bu gladyatörler, kendi aralarında teke tek ya da grup (*turma*) olarak karşılaşırlardı¹²².

7-ESSEDARII:

Hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz bu gladyatörler, *essede* adı verilen iki tekerlekli yarış arabalarıyla döğüşüyorlardı. Olasılıkla bu yüzden *essedarii* adını almışlardır. Bunların hangi tarihte arenalarda yer aldıkları kesin olarak bilinmemektedir¹²³.

8-LAQUEATOR ya da LAQUEARIUS:

Sol omuzunda *galerus* adı verilen metal bir zırh kullanan *laquearius*'ların en karakteristik silahı *laqueus* adı verilen bir kement idi. Döğüş sırasında bu kementi hasmının boynuna dolamaya çalışan *laquearius*'lar sağ ellerinde bulunan baston şeklindeki bir çeşit sopa ile

¹¹⁹Smith, *Gladiator'es*, 455.

¹²⁰Daremborg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*" 1589.

¹²¹Daremborg-Saglio, *a.g.e.*, 1588.

¹²²Daremborg-Saglio, *a.g.e.*, 1589.

¹²³Smith, *Gladiator'es*, 455; Daremborg-Saglio, *a.g.e.*, 1588.

de hasımlarına vurmaya çalışırlardı. Baş ve ayakları çıplak olan *bu gladyatörler* bu özellikleri ile *Retiarius*'lara benzemektedirler¹²⁴.

9-MERIDIANUS:

Öğle sırasında rakipleriyle döğüşen ağır silahlı gladyatörlere *meridianus* adı verilmekteydi.

10-MURMILLO VE GALLUS:

Gallia sözcüğünden yola çıkarak, bu türün, Gallia'yı fetheden Ceaser Döneminde (İ.Ö.1. yy.) ortaya çıkmış olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Bazı bilim adamlarına göre *murmillo* ile *Gallus* aynı gladyatör türüne verilen farklı isimlerdi. Bu nedenle, zaman zaman *murmillo-gallus* adları yan yana kullanılmıştır.

Murmillo bir tür balık (mırmır balığı) adıdır ve bu nedenle *murmillo*'ların miğferlerinde balık motifi yer alırdı. Bu gladyatörlerin silahları *armaturae gallicae* adı verilen Gallia silahlarıdır. Oysa, *murmillo*'ların *pravocator* ve *thrak* ile döğüşmelerini tasvir eden buluntular, *murmillo*'ların elinde özel bir tür kalkan (*murmillonicum scutum*) bulunduğunu göstermektedir. Kalkan (*ocrea*) kullanmayan bu gladyatörler, siperliksiz basit bir miğfer (*galea*) giyer ve küçük bir önlük (*subligaculum*) takarlardı. *Murmillo*'yu diğer gladyatörlerden ayıran en belirgin özellik, sadece ayak bileklerini örten *fascia*'dır¹²⁵.

11-ORDINARII:

İsminden de anlaşılacağı üzere *ordinarii*'ler düzenli gladyatör grubudur. Bu gladyatörler çiftli döğüşürlerdi.

12-PROVOCATORES:

İ.Ö. 1.yy.'da ortaya çıktığı düşünülen bu gladyatörler Samnitler'den alınmış silahları kullanıyorlardı. *Scutum* ve *ocrea* kullanan *provocator*'lar İ.Ö. 1 yy.'dan sonra ortaya çıkmışlardır. Aslında Samnitler ile bunların arasında ne gibi bir fark olduğu bilinmemekle birlikte, *spatha* adı verilen bir kılıç kullanmaları bunları Samnitliler'den ayıran tek özellikleridir. Bir yazıtta, *provocator* için *spatharius* (*spatha* kullanan) ifadesi kullanılmıştır. Bazı araştırmacılara göre bu gladyatörler, sadece *venatio*'larda vahşi hayvanlara karşı döğüşmekteydiler¹²⁶.

13-PUSTULATICII:

¹²⁴Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateur"; 1589; Smith, *Gladiator'es* , 457

¹²⁵Daremborg-Saglio, *a.g.e.* , 1587; Smith, *a.g.e.*, 454.

¹²⁶Daremborg-Saglio, *a.g.e.*, 1585; Smith, *a.g.e.*, 456.

Hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadığımız *pustulaticii*, halkın *editor*'dan talebi üzerine gösteriye ek olarak katılan gladyatörlerdi¹²⁷. *Pustulaticii*, döğüş günü *arena*'larda yedek olarak bulunuyorlardı. Döğüşün erken bitmesi ve halkın talep etmesi üzere halkın tepkisini önlemek amacıyla *arena*'ya çıkıyorlardı. Bunlar programa dahil edilmezler, ancak gerektiğinde *arena*'ya çıkarlardı.

14-PAEGNIARIUS:

Adları, Grekçe'de oyuncak anlamına gelen *paignion* sözcüğünden türetilen *paegniarius*'lar aslında gerçek birer gladyatör olmayıp, *arena*'da döğüşler arasında gösteri (*ludus meridianus*) yapan palyaçolardı. Kullandıkları silahlar da bu yüzden öldürücü değildi. Bazı buluntulardan, bu gladyatörlerin birbirlerini baston şeklindeki sopa ve kamçılarla dövdükleri ve kendilerini minyatür bir kalkanla koruduklarını anlıyoruz. Bu palyaçoların *arena*'da arada sırada gösteri yapmalarındaki amaç, gün boyu süren kanlı ve ölümcül gösterileri izleyen seyircilerin sakinleştirilmesi¹²⁸.

15-RETIARIUS:

Bu kategorideki gladyatörlerin en belirgin özellikleri, sadece *fuscina* adı verilen üç ağızlı tridents ve *iaculum* denen bir ağ kullanmalarındır. Bunların rakipleri genellikle *secutor* ya da *murmillo* idi. *Retiarius*'ların döğüş tekniği, genellikle ağını hasmına atarak, onu kısıvrak yakalamaktı. Bu ağın bir ucu gladyatörün sağ elinde bulunur, diğer ucu da kemerine bağlanırdı. Asıl hedef rakibine fazla yaklaşımadan yakalamaktı. Bazı tasvirler üzerinde ağ görülmemektedir. Buradan yola çıkarak *retiarius*'ların her karşılaşmada ağ kullanmadıklarını söylemek mümkündür. Nitekim, bu gladyatörlerin kimi zaman mızrak ya da kama ile de döğüşükleri bilinir¹²⁹.

Retiarius'ların giysisi kısa bir *tunica* idi ve başlarına hiçbir şey takmazlardı. Başlarını ve sol omuzlarını, sol omuza taktıkları metal bir siperlik (*galerus*) ile korurlardı. Geniş bir kemer (*balteus*) ve *manica* (kolluk) onların zaten taktıkları aksesuarlardı. İlginç olan, *Retiarius*'ların *manica*'yı sol kola takmalarıydı¹³⁰.

16-RUDIARIUS:

¹²⁷Smith, *Gladiator'es*, 456.

¹²⁸Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateurs", 1589.

¹²⁹Malay-Silay, *Gladyatörler*, 18; Daremborg-Saglio, a.g.e., 1586; Smith, a.g.e., 456.

¹³⁰Daremborg-Saglio, a.g.e., 1589.

Rudarius'lar, *rudis* adı verilen ödülü almaya hak kazanmış olan usta gladyatörlerdi. Bunlar isterlerse belli bir ücret karşılığında gladyatör okullarında eğitmenlik yapabiliyorlardı. Eğitmen olarak görev yapan *rudarius*'lar belli bir süre sonra *doctor* olabiliyorlardı¹³¹.

17-SAGITTARIUS:

Adlarını Latince *sagitta* (ok) sözcüğünden alan bu gladyatörlerin birbirlerine ok atarak döğüşükleri sanılmaktadır. *Sagittarius*'lar bellerinde kalın bir kemer (*balteus*) ile kollarında kolluk (*manica*) taşırlardı¹³².

18-THRAX:

Cicero'ya göre *thrak*'lar¹³³, İ.Ö. 87 yılında Pontos kralı **Mitradates IV. Eupator**'un ordusunda kendilerine karşı savaştıkları için Romalılar tarafından şiddetle cezalandırılmışlar ve döğüşükler için *arena*'ya gönderilmişlerdi. Bu gladyatörler, yuvarlak küçük kalkan (*parma* ya da *parmula*) ve ucu kavisli bir hançer(*sica*) kullanırlardı. Bu hançerin diğerk bir ismi de *falx supina*'dır. *Thrak*'ların, zaman zaman ortası zigzaglarla bezenmiş mızrak kullandıkları bilinmektedir. Bunun yanı sıra, nadiren de olsa *sica* yerine düz bir kılıç kullandıkları görölmektedir. Ayrıca *thrak*'larda, birçok gladyatörün kullandığı gibi, kask (*galea*), kolluk (*manica*), kemer (*balteus*), önlük (*subligaculum*), dizlik (*ocrea*), kol ve bacak bantları (*fasciae*) bulunmaktaydı. Fakat *thrak* gladyatörlerin bu aksesuarları kullanma bakımından ayrıntılarda bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğın, *thrak* gladyatörler, kendilerini güvenceye almak için *manica*'yı sağ kollarına takarlardı. *Fascia*'lar ise genellikle kalçaya kadar çıkardı. En belirgin özellikleri bir yerine iki *ocrea* (dizlik) kullanmalarındır¹³⁴. Olağan rakipleri *hoplamachos* ve *murmillio* idi¹³⁵.

19-OMNIBUS ERUDITUS AMIS:

Hangi dönemde ortaya çıktığı bilinmeyen bu gladyatörler, ilk zamanlar *dimachaerus* ve *essedarius* olarak adlandırılmışlar daha sonra *omnibus eruditus amis* adını almışlardır¹³⁶.

20-SCISSOR:

¹³¹Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateur", 1590.

¹³²Daremborg-Saglio, a.g.e., 589; Malay-Sılay, *Gladyatörler*, 24.

¹³³Cicero, *Phil.VII*, 6.

¹³⁴Malay-Sılay, a.g.e., 20-1.

¹³⁵Daremborg-Saglio, a.g.e., 1587.

¹³⁶Ayn. eser., Ayn. yer.

Scissor, “bölmek, kesmek” anlamına gelen *scissio* fiilinden türetilmiştir. Bu sözcüğün bazı gladyatörler için kullanıldığı bilinmektedir. Fakat bu gladyatör tipi hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır¹³⁷.

21-VELES:

Adını Roma ordusundaki hafif silahlı bir asker türü olan *velites*'ten alan *veles*'ler hakkında bilgilerimiz oldukça sınırlı olmakla birlikte, bunların *hasta amentata* adı verilen, son derece hızlı giden bir mızrak türü kullandıkları bilinmektedir¹³⁸.

22-VENATOR-BESTIARIUS:

Venatio adı verilen gösteri, vahşi hayvan-gladyatör, vahşi hayvan-vahşi hayvan şeklindeydi ve bu gösteriye çıkan gladyatör *venator* adını alıyordu¹³⁹. *Venator*'lara aynı zamanda *bestiarius* da denmekteydi. Ancak bu iki tür gladyatörün ikisi de vahşi hayvanlarla dövüşmesine rağmen aralarında bazı farklar bulunmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, *venator*'ların kendilerine has giysi ve silahları bulunmamaktaydı. Oysa *bestiarius*'lar dövüş sırasında kılıç ya da mızrak dışında silah kullanmazlardı. Aynı zamanda bunlar basit bir *tunica*'dan başka birşey giymezler ve koruma amacıyla sol kollarına ve sol bacaklarına *fascia* takarlardı¹⁴⁰.

---

¹³⁷Malay-Sılay, *Gladyatörler*, 23.

¹³⁸Malay-Sılay, *a.g.e.*, 24.

¹³⁹*Ayn. eser.*, *Ayn. yer.*

¹⁴⁰Daremborg-Saglio, s.v. "*Bestiarius*", 1358.

VII GLADYATÖRLERLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER

Başlangıçta dini bir nitelikte, belirli aralıklarda sadece cenaze törenlerini süsleyen gladyatör dövüşlerinin sayıları İ.Ö. 3. ve İ.Ö. 2. yy.'da çoğalıp abartılınca, Roma Senatosu bunlarla ilgili yasal bir düzenleme yapmak gereği duymuştur. Cumhuriyet Dönemi sonunda kabul edilmiş gladyatör dövüşlerine ve gladyatörlüğe ilişkin tüm yasalara *Leges Gladiatoriae* adı verilir. İ.Ö. 105 yılında kabul edilen ilk *Lex Gladiatoriae*¹⁴¹, Senato kararlarını, *munus*'ların niteliklerini, organizasyonunu, yetki ve sorumluluklarını, ücretleri ve problemlere dair çözüm yollarını içeriyordu. Daha sonraları imparatorluk bu yasalar üzerinde bazı değişiklikler yapmış, ayrıca halk meclislerinde, yerel otoritenin uygulanabilmesi için düzenlemelere gidilmiştir.

Bu ilk yasa kapsamında bazı kişilerin kazanç elde edebileceği maddeler yer almaktaydı. Buna göre, maddi gücü yeterli bir Roma vatandaşı, köle ya da gönüllülerden oluşan bir grup kurabilir ve bunları eğitebilirdi. Nitekim Cumhuriyet Dönemi'nden beri birçok zengin kişinin *Familia Gladiatoriae* adı verilen gladyatör grupları kurduğu bilinmektedir. Bu grupları kurmalarının amacı olasılıkla bu insanların gerektiğinde güvenliklerini sağlayabilecekleri önemli sayıda silahlı adama sahip olabilmektir. Efendilerinin isteği doğrultusunda, paralı dövüşlere gönderilen bu gruplar gittikçe kazanç elde edilen bir kurum haline dönüşmüştü. Bu nedenle hem grup ve hem de gladyatör sayısı gitgide artmaktaydı. Özellikle Spartacus ayaklanmasından sonra, bu grupların devlet için bir tehlike oluşturacağını sezen olan Senato, yine böyle bir ayaklanma olasılığına karşı, yeni bir karar almak zorunda kalmıştı. İ.Ö. 65'de alınan bu karar uyarınca, grupların sayısı Senato tarafından belirlenecek ve her grupta 300'den fazla gladyatör olamayacaktı¹⁴².

Iulius Caesar Dönemi'nde (İ.Ö.1 yy.) *munus*'larda tekrar bir düzenlemeye gidildi. Daha önce imkanı olan herkes *munus* düzenleyebilirdi, yeni düzenleme ile buna son verildi. Yeni uygulamaya göre, ancak devletin izin verdiği kişiler *munus* düzenleyebiliyordu¹⁴³.

¹⁴¹Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateurs", 1566.

¹⁴²Malay-Sılay, *Gladyatörler*, 9.

¹⁴³Hönle-Henze, *Amphitheater und Stadien*, 24.

Augustus, grupların sayılarını 120 çifte indirmiştir. Ayrıca onun zamanında *praetor*'lara, eyaletlerdeki İmparatorluk *ludus*'larının yetki ve görevleri verilmişti. Bunlar, eyaletlerdeki imparatorluk gladyatörlerini toplamak, eğitmek ve yönetmek gibi bir takım yetki ve sorumluluklara sahiptiler¹⁴⁴.

Tiberius zamanında gruplardaki sayı daha aşağılara çekilmiş ve bu yeni sınır, İmparator Gaius Caligula sınırlandırmayı kaldırarak tekrar serbestlik tanıyana dek uygulanmıştır.

Gladyatörlük kapsamına giren tüm yasalar sıkı bir denetim altında yürütülüyordu. Devletin gladyatörler üzerindeki bu sıkı denetimi önceleri *consul*'ler tarafından yürütülürken, daha sonraları bu görev, asker kökenli *praetor urbi*'lere devredilmiştir.

İ.S.27'de ahşaptan inşa edilmiş geçici *amphiteatrum*'un gösteri sırasında çökmesi üzerine İmparator Tiberius, 400.000 *sestertius*'dan daha az gelir getiren *munus*'ların düzenlenmesini yasakladı¹⁴⁵. Fakat bu yasağın ne kadar sürdüğü ve ne derece uygulandığı şüphelidir.

Claudius Dönemi'nde, doğuşları yürütme görevi *praetor*'lardan alınıp, kısa bir süre sonra sayıca fazla olan, Roma kentinin yönetiminden sorumlu *quaestor*'lara devredilmiştir. Aynı zamanda her büyük gösteri için sadece 120 gladyatörün doğuşmesine izni verilmiştir¹⁴⁶.

Flaviuslar Dönemi'nde yürütme işi çok sıkı tutulmuş ve bu durum gladyatörlerin bir arada yemek yeme yasağına kadar sürdürülmüştür.

İ.Ö. 32 yılında *senator* ve *equites* sınıfının gladyatör olarak doğuşmeleri yasaklanmıştır. Bu yasak Octavianus Dönemi'ne (İ.Ö. 29) kadar sürmüştür¹⁴⁷.

Roma kenti için geçerli olan bu sıkı denetim aslında diğer kentlerde uygulanmamıştır. Roma sınırlarında bir yasa, kent sınırları dışında başka bir yasa uygulanıyordu. Eyaletlerdeki yasalara göre, dileyen bir kişi gladyatör grubu kurabiliyordu. Hatta bazı memurlara *munus* düzenlemeleri ve gösterilerini sevdirmek için görev veriliyordu. Bu kişiler kendi çıkarlarını da korumak zorundaydı. Gelebilecek bir tehlikeye karşı önlem almak zorunda olan bu görevliler ayrıca gladyatörlerin yasadışı işlere bulaşmasını önlemekten de sorumluydu¹⁴⁸.

Geç Roma Dönemi'nde *munus*'ların denetimi *magistratus* adı verilen yüksek dereceli memurların eline geçti. Bu görevliler *munus*'larda bulunma zorunluluğu getirildi. Tüm eyaletlerde

¹⁴⁴Ville, *Gladiature*, 286; Carpopino, *Daily Life*, 254.

¹⁴⁵Daremborg-Saglio, s.v., "*Gladiateurs*", 1567.

¹⁴⁶Carpino, *a.g.e.*, 254.

¹⁴⁷Robinson, *Ancient Rome*, 168.

¹⁴⁸Malay-Silay, *Gladyatörler*, 9.

imparatorluk kültürü çerçevesinde gösterilen bu döğüşler rahipler tarafından da desteklenmekteydi. Kontroller ise imparatorluğun elindeydi. Eyaletlerde bu kontroller valilerce yapıp Roma'ya bildiriliyordu. İ.S. 117 yılında Senato aldığı bir kararla, eyaletlerdeki *munus*'lara düzenlemeler getirmişti. Bu kararların içinde harcamaları düzenleyen maddeler de yer alıyordu. Senato, eyaletlerdeki gösterilerde yapılan harcamaya da belli bir sınırlama getirmeyi kararlaştırmıştı. Sardeis'de bulunan yazıt, bu düzenlemelerin tam olarak uygulandığını göstermektedir¹⁴⁹.

---

¹⁴⁹Mitchell, *Anatolia I*, 110.

VIII GLADYATÖR KÜLTLERİ

Ölüme bu kadar yakın olan ve her dövüşte ölüm-kalım mücadelesi veren her gladyatörün yaşadığı süre içinde en önem verdiği şeylerden biri, öldüğünde gömüleceği bir mezara sahip olmasıydı. Bu amaçla, örneklerini Yunan ve Roma kölelerinde gördüğümüz gibi, gladyatörler kendi aralarında dayanışma dernekleri kurmuşlardı. Örneğin Commodus Dönemi'nde Roma'da bir İmparatorluk okulunda böyle bir derneğin varlığı bilinmektedir. *Ludus*'un tüm gladyatörlerinin oluşturduğu bu derneğin yaklaşık 34 üyesi bulunmaktaydı. Onların dernek kurmalarındaki amaç, her ay biriktirdikleri parayla yer satın alıp, tüm gladyatörlerin gömülebileceği mezara sahip olabilmektir. Çünkü, ölü bir gladyatöre hiçbir onurlu Roma vatandaşı kendi aile mezarında yer vermek istemiyordu. Aslında her *munus* sonrası, grup sahipleri ölen gladyatörler için mezar yaptırıyorlardı. Ama bu şekilde aşağılanmayı istemeyen gladyatörlerin çoğu daha hayatta iken birer mezar sahibi olduklarını biliyoruz. Hatta onların mezar taşlarında yaşamlarından bazı kesitler bulmak da mümkündür:

...”*Beni bir Daimon (şeytan) öldürmüştür; lanetli Pinas değil! Pinas’ı öldüren kişi benim intikamımı almış olacaktır*”¹⁵⁰.

Yaşamlarını dövüşerek geçiren gladyatörlerin en önem verdikleri Tanrı, Romalılar'ın savaş tanrısı Mars'tı. Onlar, Mars'ın savaşı yönettiğine inanıyorlardı. Bu sebeple antik dünyadaki tüm *amphitheatrum*'lar bu tanrıya adanmıştır. Her başarılı gösteriden sonra *editor*'lar Mars'a şükranlarını sunuyorlardı.

Yunanlıların Athena olarak adlandırdıkları Minerva da, gladyatörlerin çok güvendikleri bir Tanrıça idi. Minevra'nın savaş sanatının tüm inceliklerini bildiğine inanılırdı. Tanrıça onuruna düzenlenen *Quinquatria Minevra* adı verilen gösteriler, gladyatörler için oldukça önemliydi.

Hercules ise gladyatörlerin önem verdiği bir kahramandı. Gladyatörler gücün ve yenilmezliğin simgesi olarak kabul ettikleri bu kahramanı *Hercules Victor* (Muzaffer Hercules) ya da *Hercules Invictus* (Yenilmez Hercules) gibi ünvanlarla anmaktaydı. Nitekim emekliye ayrılan asker ya da gladyatörler silahlarını Hercules Tapınağına götürür ve onları adak (*ex-voto*) olarak sunarlardı¹⁵¹.

¹⁵⁰Hönle-Henze, *Amphitheater und Stadien*, 81.

¹⁵¹Daremborg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*", 1592.

IX GLADYATÖR İSİMLERİ VE ÜNVANLARI

Gladyatörlerin büyük çoğunluğu kendi isimlerini değil, gelenek olduğu gibi mitolojide adı geçen, kendilerini onlarla özdeşlendikleri tanrı ya da kahramanların adlarını taşımaktaydı¹⁵². Bu belki de onların bir nevi ölümsüz olma isteği idi. Gladyatörler, nasıl bir isimle anılacaklarına bazı istisnalar dışında kendileri karar veriyorlardı. Onların özgür davrandıkları tek nokta belki de buydu. Onların isim seçerken dikkate aldıkları en önemli nokta, ismini aldıkları kişinin kuvvet, ün, zeka, yetenek ve çeviklik gibi özellikleriydi¹⁵³.

Gladyatörlerin birçoğunun Eros ismini aldıklarına tanık olmaktayız¹⁵⁴. Olasılıkla bu ismi almalarında bir etken toplum tarafından -özellikle kadınlar tarafından- zaman zaman cinsel obje olarak kabul edilmelerinden kaynaklanıyordu. Diğer yandan, halka acımasız, merhametsiz, sert görünmek için bazıları, bu anlama gelen Eteklos ismini kullanıyorlardı. Diğer bir kısmı ise, üstünlüğünü ifade etmek amacıyla Tyrannos ismini almışlardı¹⁵⁵. Bazı gladyatörler de, bu işten bıkkınlığını belirtmek için Amarantous ismini kullanmaktaydılar. Belki de bu ismi taşıyan kişi, ölmeyi diliyordu¹⁵⁶.

Bütün bunların dışında, Hermes ve Leon gibi gücü simgeleyen isimler gladyatörler arasında yaygın olarak kullanılmaktaydı

Aldıkları isimlerin dışında zaman zaman gladyatörler kendilerine yakıştırılan lakaplarıyla anılıyorlardı. Örneğin, Pompeii'de bir gladyatörün kullandığı isim olan Pinna, aynı zamanda sorguç anlamına geliyordu. Bu gladyatör belki bir Samnit idi. Nitekim Samnit gladyatörler kasklarının üzerinde daima sorguç taşıyorlardı. Diğer yandan Stephanos, çok sık görülen bir isim olup, yaşamında bir çelenkle ödüllendirilmiş kişiler için kullanılırdı¹⁵⁷. Bunların yanı sıra zaman zaman gladyatörlerin -örneğin Daldisli Araxios gibi- bölge isimleriyle anıldıklarına tanık olmaktayız¹⁵⁸.

---

¹⁵²Robert, *Gladiateurs*, 298.

¹⁵³Ayn. eser., Ayn. yer.

¹⁵⁴Robert, *a.g.e.*, 299.

¹⁵⁵Ayn. eser., Ayn., yer.

¹⁵⁶Robert, *a.g.e.*, 309; Ville, *Gladiature*, 308.

¹⁵⁷Robert, *a.g.e.*, 299.

¹⁵⁸Ayn. eser., Ayn. yer.

Kölelerin ise, her zaman olduğu gibi bu konuda da seçme hakları yoktu. Onlar, efendileri tarafından kendilerine yakıştırılan ismi kullanmak zorundaydılar. Genellikle kendilerine verilen isimler alaycı bir ifade taşımaktaydı. Örneğin, bir köle gladyatör ismi olan Kapraleous, hem zayıf gladyatör, hem de dikkate alınmayan kişi anlamına geliyordu¹⁵⁹.

Gladyatörler kendi isimleri dışında kendilerine verilen ünvanlarla da anılıyordu. Günümüz toplumunda olduğu kadar, antik dünya anlayışında da ünvanlar, bir saygınlığın ifadesi, bir başarının, bir yükselişin göstergesiydi. Her başarılı doğuşun ardından verilen bir ünvan, onun hem adını duyurması hem de yaşamını sürdürmesi demekti.

Arena'ya ilk çıkışında başarı kazanan gladyatörler "deneyimli" sayılıyorlar ve *veteranus* olarak adlandırılıyorlardı. *Veteranus* bir gladyatörün alabileceği ilk ünvanıydı. *Veteranus*'lar bu ilk galibiyetini diğer doğuşlarında de sürdürdüğü taktirde *rudiarius* ve *doctor* olma şansını yakalıyorlardı. *Veteranus* ünvanına sahip gladyatörler mezar yazıtlarında, "VET" şeklinde bir kısaltma ile ifade ediliyorlardı¹⁶⁰. Diğer yandan daha ilk doğuşunda ölen gladyatörlere ise "deneyimsiz" anlamına gelen *Tiro* adı verilmekteydi. Ele geçen bir çok mezar taşında bu sözcüğün kısaltılmış şekli olan T harfine rastlanmaktadır.

Ludus'da çalışma sırasında kullanılan *palus* (eğitim direği) ve *rudis* (tahta kılıç) gladyatörlere hem ödül, hem de ünvan olarak verilirdi¹⁶¹.

Ustalık kazanmış olan gladyatörlere ise birer tahta kılıç armağan ediliyordu. Tahta kılıç almaya hak kazanmış gladyatörlere *rudiarius* adı verilmekte ve artık *ludus*'da eğitmenlik yapabilecek duruma geldikleri için, belki belli bir süre sonra en yüksek mevkii olan *doctor*'luğa yükselebilmekteydiler. Mezar yazıtlarında *rudiarius*'lar ellerinde *rudis*'leriyle betimlenmektedirler. Örneğin, Thyateria'da bulunmuş bir mezar yazıtı bize, bir *munus* gösterisinde gösteriyi izleyen proconsul'un emriyle bir gladyatörün yaşamı bağışlanmış olduğunu bildirmektedir. Bu gladyatör mezar taşında sol göğsüne bastırmış bir şekilde *rudis* tutmaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere bu gladyatör ustalık derecesi kazanmıştı¹⁶².

Tahta kılıç taşıma hakkına sahip olan *rudiarius*'lar arasında bazı onursal ünvanlar taşıyan gladyatörler de bulunmaktaydı. Bu, bazı bilim adamlarına göre *ludus*'da uygulanan hiyerarşinin göstergesidir. Gerçekten de *ludus*'da kılıç kullanmada en usta gladyatöre *primus*

¹⁵⁹Ville, *Gladiateur* 308.

¹⁶⁰Malay-Sılay, *Gladyatörler*, 25.

¹⁶¹Robert, *Gladiateurs*, 299.

¹⁶²Ayn eser., Ayn. yer.

palus, *primus rudis* ya da *summa rudis* gibi onursal ünvanlar verilirken, ikinci derecedeki usta gladyatörlere *secundus palus* ya da *secunda rudis* denmekteydi¹⁶³.

Döğüşler sonunda ün kazanan gladyatörlere ise eğitimleri tarafından yaşamlarının geri kalan kısmını zengin bir şekilde geçirecekleri kadar para verilirdi. Başarılı gladyatörlerin bazılarında ise, gösterdikleri cesareten dolayı askerlere ve tüm halka örnek olduğu için, *nobilis* ünvanı verilirdi¹⁶⁴.

---

¹⁶³Robert, *Gladiateurs*, 61.

¹⁶⁴Hönle-Henze, *Amphitheater und Stadien*, 22.

X GLADYATÖRLERDE SOSYAL YAŞAM

Roma toplumunda gladyatörler, kalabalık ve önemli bir kitleyi oluşturmaktaydı. Hatta bunların toplumsal bir sınıf oluşturdıkları bile söylenebilir. Öyle ki, sadece gladyatörleri ilgilendiren yasalar bulunmaktaydı. Roma toplumunun vazgeçilmez eğlence unsuru olan bu kişiler, aynı zamanda devletin ve halkın güç sembolüydüler. Gerek devletin ve gerekse bireylerin elinde bulunan çok sayıda gladyatör, sahipleri için güvence oluşturuyor ve birçok kişi, özel nedenlere dayanarak özel gruplar temin edip korunmayı tercih ediyordu¹⁶⁵.

Cesaret, güç, disiplin ve sistemli dönüşleriyle, çoğu yönetici tarafından Roma askerlerine örnek gösterilmiş olan gladyatörler, Romalılar'ın gözünde en yüksek mevki olan *virtus*'u (cesaret, erdem) temsil ediyorlardı¹⁶⁶. Ayrıca onlar, askerlik sanatının göstergesi olan silahları kullanan en iyi kişilerdi. Bu yüzden onlar, çoğu kez askerlerle özdeşleştirilmekte ve kritik bir durumda savaşa asker olarak gönderilmekteydiler. Nitekim, olası bir tehlikeye karşı askeri kışlalarda her zaman bir grup gladyatörün hazırda bekletildiği bilinir.

Her an savaşla iç içe yaşayan Romalılar'ın gözünde *arena* savaş meydanlarını, gladyatörler ise askerleri temsil etmekteydi. Onların almış oldukları yara, askerlerinki gibi, şeref yarası olarak kabul edilmekteydi¹⁶⁷.

Gladyatörler, Roma toplumunun gözdesi durumundaydılar. Öyle ki, devletin siyasi ve politik çıkarları söz konusu olduğunda, ya da halkı etkisi altına almak istediklerinde, en kolay ve en doğru yol gladyatör dönüşleriydi. Halkın tutkun olduğu bu gösteriler gündemi anında değiştiriyordu¹⁶⁸.

Aynı zamanda onlar, halkın gözünde kahramanlık, ve güç sembolüydü. Bazı kişilerin kendilerini gladyatör yerine koydukları, erişilmez olarak kabul ettikleri bilinmektedir. Her Romalının düşünde; toplum tarafından beğenilmek, şöhretli olmak, hatta başarısız büyük bir servete sahip olmak için gladyatör olmak yatıyordu¹⁶⁹.

---

¹⁶⁵Hönle-Henze, *Amphitheater und Stadien*, 19.

¹⁶⁶Henze-Hönle, *a.g.e.*, 15.

¹⁶⁷Kyle, *Archeology Odyssey*, 3.

¹⁶⁸Hönle-Henze, *a.g.e.*, 20.

¹⁶⁹Auguet, *Cruelty and Civilization*, 31.

Gladyatörler Romalıların hayatında o kadar önemli bir unsur olmuşlardı ki, gençlerin ve özellikle aristokrat gençlerin gladyatörlüğe olan ilgileri giderek artmaktaydı. Alt tabakanın fertleri olan gençler, kendi istekleriyle bu mesleği seçtikleri takdirde yükselme şansına sahip olabileceklerini düşünüyorlardı. Bunun dışında, yoksulluğun getirmiş olduğu bir takım zorluklar, bu fakir gençlere gladyatör olma zorunluluğunu getirmişti. Oysa aristokrat gençlerin böyle bir zorunlulukları yoktu. Kendilerini bekleyen güzel bir gelecek varken, bu mesleğe girmek istemeleri ilginçti. Belki de onları buna iten, *arena*'nın getireceği heyecan duygusu veya Roma toplumunun yaratmış olduğu karışık ortamdan bıkmış olmaları ve kaçmak istemeleriydi¹⁷⁰.

Kadınların ise gladyatörlere bakışı oldukça farklıydı. Gladyatörleri seks ve güç sembolü olarak kabul eden kadınlar, onlara büyük bir ilgi duyuyorlardı. Her ne kadar bu davranışları bazı kişilerce hoş karşılanmasa da, bazı kadınların toplum kurallarını hiçe saydığı bilinmektedir. Örneğin kadınların *amphitheatrum*'a gitmeleri Roma örf, adet ve disiplin kurallarına aykırıydı. Bu her ne kadar başlangıçta eleştiri konusu olsa da, onlar bu eleştirilere kulak asmamışlar, hatta daha ileri giderek bazıları gladyatörlerle ilişki kurmuşlardır. Örneğin, senator eşi olan Eppia adlı bir kadının, eşini ve çocuklarını bırakıp, bir gladyatör grubu ile Roma'dan Mısır'a yolculuk ettiği bilinmektedir¹⁷¹. Pompeii'de bulunan bir yazıt ise, “kızların kalbini titreten”, “kızların özlemi”, “kızların süsü” bir gladyatörden bahsetmektedir. Ayrıca, Vezüv yanardağının püskürmeye başladığı sırada, zengin bir kadının gladyatör kışasını ziyareti sırasında öldüğü bilinmektedir¹⁷².

Gladyatörler toplumda o kadar çok benimsenmişti ki, bunlar toplumun inançlarına yansımıştı. Örneğin, yeni evli kadınlar, evliliklerinin ilk günü saçlarını bir gladyatöre ayırtmaya mecburdu. Saçları ayırtmak için kullanılan mızrak, öldürücü bir yara almış gladyatörün vücudundan çıkarılmışsa, evliliklerinde çok mutlu olacakları inancı vardı. Öte yanda, saralı bir hastanın, sıcak gladyatör kanı içmesi ya da karaciğerinden bir parça yemesi halinde iyileşileceğine inanılıyordu. Yine gladyatörler nazar değmesine karşı bir tür koruyucu idiler. Nitekim, gladyatörden alınan giysi ya da silah parçaları nazarlık olarak kullanılmaktaydı.

Roma toplumunun gladyatörlere ve gladyatör döğüşlerine olan ilgisini gerek mimaride ve gerekse değişik sanat dallarında da görmek mümkündür. Resmen kabul edilmesinden sonra Romalıların sanatında baş motif olan döğüşler, değişik yerlerde betimlenmişlerdir. Örneğin,

¹⁷⁰Hönle-Henze, *Amphitheater und Stadien*, 78.

¹⁷¹*Ayn. eser., Ayn. yer.*

¹⁷²Malay, *Kölelik*, 127.

Coleussum ve bunun gibi birçok *amphitheatrum* duvarları bu döğüşlerle bezenmiştir. Döğüşleri resmeden mozaikleri ve sütunları Roma egemenliğinin olduğu her yerde görmek mümkündür. Örneğin Libya'daki ünlü Zliten Mozaigi bunlara en iyi örnektir. Bununla birlikte halkın kullandığı çoğu günlük eşyada gladyatör döğüşlerinin süsleme elemanı olarak kullanıldığı görülür. Örneğin seramikler, çanak çömlek üzerine işlenmiş tasvirler ilgi çekicidir.

Devletin ve toplumun özünü teşkil eden gladyatörler, aynı zamanda devlet ve toplum için tehlike oluşturmaktaydı. Yöneticilerin en korkulu rüyası bunların birleşerek ayaklanması olasılığıydı. Nitekim, İ.Ö. 73 yılında başlayan bir gladyatör ayaklanması, büyüyerek üç yıl süren köle ayaklanmasına dönüşmüş ve Roma devletini güç duruma düşürmüştü. Kendilerine ait bir yaşamları olmayan, günlerini sıkı bir disiplin içinde barakalarda geçiren gladyatörler büyük bir baskı altında ezilmekteydiler. Çoğunluğunu köle ve esirlerin oluşturduğu bu grubun özgürlüğü özlememesi beklenemezdi. Bunun farkında olan yöneticilerin sıkı önlemler aldıkları, ayaklanma ihtimaline karşı her türlü hazırlığı yaptıkları bilinmektedir. Dikkat ettikleri en önemli nokta, aynı dili konuşan gladyatörlerin bir arada bulunmasını önlemektir. Hatta onların birlikte seyahat etmeleri, yemek yemeleri yasaktı. Ama yine de, Romalıları uzun süre uğraştıran birçok gladyatör ayaklanması bilinmektedir. Bunlardan, birçok filme ve romana konu olan Spartacus Ayaklanması, her devirde baskıya karşı başkaldırışın simgesi olmuştur. Bu ayaklanma, kısaca şu şekilde gerçekleşmiştir.

Capua'da Lentos Batiatos adlı kişinin okulunda görev yapan, çoğunluğunu Trakyalı ya da Keltli'nin oluşturduğu, *arena*'ya çıkmak üzere buraya hapsedilen köleler bulunmaktaydı. Bunların içinde zeki, cesur, Spartacus adında Thrak kökenli bir gladyatör de yer almaktaydı. Okulda bulunan gladyatörlerin 70 kadarı bir gece kaçmayı başarmış ellerine geçirdiği silahlara el koymuşlardı. Zamanla kölelerin de bunlara katılmasıyla büyük güç oluşturan Spartacus ve adamları Roma devletine büyük korkular yaşatmış ve ilkinde onları yenilgiye uğratmayı başarmıştı.

Aslında onların okuldan kaçmalarındaki amaç, özgürlüklerine kavuşmak ve kendi yurtlarına ulaşmaktı. Ama Roma'ya karşı kazandıkları ilk zaferden sonra, amaçlarını unutup İtalya'yı yağmalamaya başlamışlardı. Roma, önceleri tehlikenin farkına varmamış, ard arda aldığı yenilgilerden sonra devlette panik başlamıştı. Bunun üzerine, ayaklanmayı bastırmak üzere ünlü komutan Crassus'a bu görev verilmişti. Önceleri Crassus'a karşı başarılar elde etmelerine karşın ayaklanmacılar arasında çıkan görüş ayrılıkları güçlerini kaybetmelerine neden olmuştu. İkinci komutan Pompeius'un

S. Akat, Lydia Bölgesinde Bulunan Gladyatör Anıtları

da bu ayaklanmayı bastırmak için görev alması üzerine, Roma büyük bir üstünlük sağladı. Sonuçta isyancıların dört bin kişi dışında tümü savaş alanında öldürülmüş, bu dört bin kişi de, Capua'ya giden yol üzerinde dizilerek idam edilmişlerdi¹⁷³.

---

¹⁷³Malay, *Kölelik*, 246.

XI AMPHITHEATRUMLAR

Roma mimarisine özgü bir mimari türü olan *amphitheatrum*'lar döğüşlerin ve oyunların oynandığı alanlar örnek alınarak yapılmışlardır. Kökeni muhtemelen Campania Bölgesidir¹⁷⁴.

En erken dönemlerde cenaze törenlerinin bir parçası olan bu kanlı gösteriler, genellikle forumlar ya da daha çok kum kaplı alanlarda oynanıyordu¹⁷⁵. Döğüşler Roma'ya geçtikten sonra, önceleri ya forumlarda, ya da çok fazla konforu bulunmayan geçici ahşap yapılarda yapıldı. Döğüşlere ilginin artması ve bunların kendi kimliğinden çıkarak geniş kitlelere hitap eden gösteriler olması nedeniyle, gösteriler Cumhuriyet Dönemi'nin sonundan itibaren inşa edilmeye başlayan *amphitheatrum*'lara taşındılar. Geç kazanılmış bu mimari yaratımın ilki Pompeii'dedir. İ.Ö. 80 yılına tarihlenen bu *Amphitheatrum*, *circus*'lar prototip alınarak yapılmıştır. Roma dünyasının en büyük *amphitheatrum*'u olarak bilinen *Colosseum* ise, İ.S.64 yılındaki büyük yangında yok alan Statilius Taurus Tiyatrosu'nun yerine inşa edilmiştir¹⁷⁶. Colosseum daha sonra yapılan tüm *amphitheatrum*'lara örnek olmuştur.

İmparatorluk Dönemi'nde (İ.S. 1. yy.) imparatorlar kendi politik çıkarlarını göz önüne alarak ve siyasal düşünce tarzlarına uygun davranarak, halktan gelebilecek tepkileri yok etmek ve onları tek bir egemenlik altında toplamak amacıyla, halkın gösteri taleplerini büyük ölçüde karşılamaya çalışmışlardır. Bu dönemde *amphitheatrum*'ların sayılarında önemli bir artış olduğu ve bu yapıların Roma topraklarında hızla çoğaldığı görülmektedir. Ayrıca imparatorluk, *amphitheatrum*'u olmayan kentlere hediye olarak *amphitheatrum* hediye etmiştir. Hatta bazı kentler ayrıcalıklı olarak iki *amphitheatrum*'a sahiptiler.

Amphitheatrum'ların çoğu şehirde merkezden uzakta, hatta şehir surlarının dışında inşa edilmişlerdir. Bunların yapıları klasik Yunan tiyatrolarından farklıdır. Bunlar kabaca, kum kaplı bir daire ya da oval planlı *arena* adı verilen alanın etrafını çevreleyen oturma sıralarından(*cavea*) oluşmaktaydı. Yükseldikçe genişleyen *cavea* için kemer ve tonozlar inşa edilmiştir. Oturma sıralarının aralarında yer

---

¹⁷⁴Grimal, *Civilization*, 269.

¹⁷⁵Radt, *Kyzikos Paneli*, 5.

¹⁷⁶Grimal, *a g.e.*, 269.

alan merdivenler gösteri sırasında insanların kolayca yerleşmesini ve yapının kısa sürede dolup boşalmasını sağlamaktaydı.

Döğüşler, kum kaplı *arena*'larda yapılmaktaydı. *Arena*'ların altında gladyatörlerin döğüşe çıkmadan önce bekledikleri yeraltı mekanları, geçişleri sağlayan koridorlar ve vahşi hayvanların barındığı alanlar ile döğüş için gerekli malzemelerin bulunduğu ve arena görevlilerinin hizmetlerini sürdürdüğü yerler bulunuyordu¹⁷⁷.

Amphitheatrum'lardaki oturma şekli Roma'daki sosyal sınıf ayrımını yansıtabilecek şekilde düzenlenmiştir. Birinci bölümün birinci sırası İmparatorlara, ikinci sırası Senator'lara aitti. Üçüncü sıra, yabancı misafirler için yapılmış özel bir bölümdü. Bu bölümün 14. koltuğuna daima din görevlisi otururdu. *Editor*'un yakın arkadaşlarına her gösteride bu özel bölümde yer ayrılması gelenek haline gelmişti. Bu bölümün üzerindeki sıralarda erkekler, onların üzerindeki sıralarda kadınlar otururdu. Köleler de, eğer izin verilirse sadece en son sırada gösteriyi izleme hakkına sahipti¹⁷⁸.

Romalılar'ın, savaş meydanları yerine geçen *arena*'lar, döğüşleri anlaşılabilir ve iğrenç olarak kabul eden bazı kişilere göre sadizmin yaşandığı yerler olarak tanımlanmaktaydı. Çünkü *arena*'daki tüm izleyiciler kendileri o sırada bir savaştaymış gibi hareket ediyorlardı¹⁷⁹. Gladyatörler döğüşürken, savaş meydanındaymış gibi davranıp, savaş tekniklerini, disiplini ve cesareti aklına getiriyor olmalıydılar.

Amphiteatrum'da görev yapan bazı hizmetçiler de bulunmaktaydı. *Vilicus* adı verilen kişi tarafından yönetilen *amphitheatrum*'larda, *custos* (bekçi), *custos vicarius* (bekçi yardımcısı), *ostiarius* (kapıcı) adı verilen ve yöneticiye yardımcı olan kişiler vardı. *Dissignatores* ise seyircilere yer gösteren kişilerdi. Ayrıca, *Harenarii* olarak adlandırılan ve farklı görevler yapan kişiler de bulunmaktaydı. Bu görevlilerin yaptıkları başlıca işler; *arena*'nın kumlarını yenilemek, kanları temizlemek, gladyatörlerle ilgilenmek ve gösteriden sonra ölü hayvan ya da cesetleri kaldırmaktı. Ayrıca buralarda gösteriye çıkacak olan gladyatör isimlerini anons eden tellallar (*praecones*), gladyatör isimlerinin yazılı olduğu levhaları dolaştıran görevliler ve *arena*'da çıkabilecek olası bir karışıklığı bastırmak üzere hazır bulunan güvenlik güçleri görev yapıyordu. Gerek *amphiteatrum*'larda ve gerekse *arena*'larda çalıştırılan görevlilerin büyük çoğunluğu köleydi¹⁸⁰.

¹⁷⁷Radt, *Kyzikos Paneli*, 5.

¹⁷⁸Robinson, *Ancient Rome*, 168.

¹⁷⁹Kyle, *Archaeology Odyssey*, 17.

¹⁸⁰Daremborg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*", 1592.

XII

GLADYATÖR GÖSTERİLERİ (MUNUSLAR)

Romalılar'ın eğlence anlayışında insan katliamı da yer alıyor ve halk, kendi şiddetli arzularını tatmin etmek için *arena*'larda ya da *munus*'un yapıldığı diğer yerlerde kurbanların öldürülmesini ve hayvanların boğazlanmasını zevkle izliyordu. Roma'nın genelinde kutlanan ve tanrılara adanan kutsal festivallerde, erken dönemlerde araba yarışları, boks, atletik yarışmalar ve nadiren de gladyatör dövüşleri yer alıyordu¹⁸¹. İ.Ö. 264 yılında halkın gladyatör dövüşleriyle tanışmasından sonra bu kanlı oyunlar diğer gösterilerden daha fazla tercih edildiler. Dövüşler o kadar çok sevildi ki, Romalılar'ın hayranlıkla izlediği tiyatro oyunları yavaş yavaş azalmaya, dövüşler tercih edilmeye başlandı. Örneğin, İ.Ö.160 yılında halkın, Romalı ünlü komedi yazarı Terentius'un *Hecyra* adlı eserinin sahnelendiği tiyatroyu, aynı gün yapılan *munus* için terkettikleri bilinmektedir¹⁸².

Oyunlar, halk kitlelerini hem çoşturmak, hem de boyun eğdirmek için büyük şehirlerde, özellikle Roma'da imparatorluğun kullandığı mükemmel bir araçtı¹⁸³. Eğer oyunlar alışlagelen bir şekilde olmazsa politik huzursuzluk baş gösterirdi. Politik bakımdan kendini güçlü hissetme içgüdüleri ile sürekli olarak daha görkemli ve daha pahalı gösteriler düzenlemek egemen sınıfın en büyük arzusuuydu. Bu yüzden Roma'daki kimi zaman senatorlar ve hatta Anadolu'daki seçkin aileler parasal güçlüklerle karşılaşarlardı¹⁸⁴.

Munus adı verilen gösterileri üç kategoriye ayırmak mümkündür.

Paralı *Munus*'lar: Belli bir ücret karşılığında izlenebilen resmi gösterilerdi. *Munus*'lara biletli olarak girilirdi. Bilet satışları *locarii* adı verilen kişilerce yapılmaktaydı. Biletler duyurularda belirtilen yerlerden -tapınak, hamam- ya da gösterinin yapılacağı yerin girişinden temin edilirdi.

Parasız *Munus*'lar: Halkın ücretsiz olarak katıldığı bu dövüşler Romalı zenginler tarafından bir tür bağış olarak yapılmaktaydı. Bu

---

¹⁸¹Gardiner, *Athletics*, 120.

¹⁸²Ayn. eser., Ayn. yer.

¹⁸³İmparatorluk döneminde, Roma'ya akın eden her ulustan insanın tehlike doğuracağını sezen İmparatorlar, bunlar üzerinde güç unsuru olmak ve onları etkisiz hale getirmek için bu yolu seçiyordu.

¹⁸⁴Radt, *Kyzikos Paneli*, 6.

kişiler gösteriyi ne kadar çarpıcı ve eğlenceli hale getirmek için çaba harcarsalrsa, o kadar saygın ve ünlü oluyorlardı. Bu döğüşlere evsahipliği yapmak, ve dolayısıyla halkın hoşnutluluğunu kazanmak için parasının önemli bir kısmını harcayan kişiler vardı¹⁸⁵.

Cenaze Törenleri'nde Düzenlenen *Munus*'lar: Genel ve özel *munus*'ların yanısıra, cenaze törenlerini de süsleyen döğüşler halka ücretsiz olarak sunulmaktaydı. Bunlar cenaze törenlerin bir parçası olarak yapılmalarına karşın, halk törenden ziyade döğüşler için burada toplanmaktaydı¹⁸⁶.

Bunların dışında özel ya da genel günler için düzenlenen *munus*'lar da bulunmaktaydı. Örneğin, *Editor*'un ya da onun ailesinden birinin doğum gününü kutlamak amacıyla düzenlenen , Genç bir ünlünün 20 yaşına girmesi nedeniyle düzenlenen *munus*'lar (Örneğin İmparator Augustus torunu adına 5 defa *venatio* gösterisi düzenlemiştir¹⁸⁷), tiyatro, hamam, *amphitheatrum*, kütüphane, sunak vb.gibi kamusal bir yapının açılışında düzenlenen gösteriler (bu açılışlarda daha çok *venatio* gösterileri tercih ediliyor ve sayıları binleri bulan hayvanlar katlediliyordu. Öyle ki, *Flavium Amphitheatrum*'un açılışında 5 bin vahşi, 4 bin ehlileştirilmiş hayvan boğazlanmıştır) ve bir imparatorun ya da ailesinin mutluluğu ya da zaferi için düzenlenen *munus*'lar (örneğin Traianus, Dacia seferi sonrasında 10 binin üzerinde gösteri düzenlemiştir¹⁸⁸) gibi.

Roma'da özel günler ve cenaze törenleri için düzenlenenler dışındaki *munus*'lar yılın son ayında yapılmaktaydı. Yaklaşık tüm Aralık ayını kapsayan gösteriler, ayın 2. günü *initium muneris* ile başlar, 24. günü *munus consummatum* ile sona ererdi. Bu 23 gün içinde bazı özel gösteriler de yer almaktaydı. Örneğin, 4, 5, 6, 19, 21 ve 23. günler, masrafları imparatorluk hazinesinden karşılanan ve *munus acra* adı verilen özel gösterilerin yapıldığı günlerdi. 8. gün yapılan ve *munus candidati* adı verilen gösteri imparatorun isteği üzerine yapılmaktaydı. 17. güne ise, *Saturnalia* adı verilmekteydi¹⁸⁹.

Munus'lar, *lanista* (antrenör) ve *editor muneris* (organizatör) adı verilen kişilerin ortak çalışmalarıyla gerçekleşiyordu:

Lanista: Gladyatör grupları kuran (*familia gladiatoria*) ve bunları gösterilere hazırlayan kişilere *lanista* adı verilmekteydi. Bu kişilerin, İ.Ö.4. yy.'da Güney İtalya'da gladyatörlüğün başlamasıyla birlikte, farklı isimler altında eğitici olarak ortaya çıkmış oldukları

¹⁸⁵Dürüşken, *Spor*, 15.

¹⁸⁶Daremborg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*", 1567.

¹⁸⁷*Sourcebook II*, 16.

¹⁸⁸The Oxford Classical Dictionary, 940.

¹⁸⁹Daremborg Saglio, *a.g.e.*, 1569; Wiedeman, *Emperors and Gladiators*, 47.

düşünülmektedir. Örneğin, Etrüskler'de gladyatörleri eğiten kişilere *burro* adı verilmekteydi¹⁹⁰.

Lanista'lar, sorumluluğunda bulundurdukları gladyatörler üzerinde her hakka sahipti. Bunların birçoğunun, köle pazarlarından daha ucuz fiyata aldıkları güçlü kuvvetli köleleri gladyatör olarak eğittikleri, bunlardan oldukça iyi kazançlar sağladıkları bilinmektedir. Ayrıca *lanista*'lar, Akdeniz kıyılarına baskınlar yaparak adam kaçıran ve onları köle olarak satan korsanlarla yakın ilişki içindeydiler. Aslında *lanista*'ların asıl görevi gösterileri organize etmektir. Ancak bazılarının yasal olmamasına rağmen, gladyatörlerin alım, satım, kiralama işlemlerini yapmak için bürolar kurmuş oldukları bilinmektedir. Bu tür ticari etkinliklerde bulunmaları Augustus tarafından yasaklansa da, Marcus Aurelius tarafından yasallaştırılmıştır¹⁹¹. Oldukça kazançlı bir mesleği icra eden *lanista*'lar, Romalı halk tarafından pek sevilmiyorlardı¹⁹².

Editor Muneris: *Munus*'ların gelir-giderlerini kontrol eder ve tüm masraflarını yüklenirdi. Doğal olarak masraflar, gösteriye çıkacak olan gladyatör sayısına, grubun ününe, zenginliğine, ustalığına bağlı olarak değişkenlik göstermekteydi. Örneğin, Marcus Aurelius zamanında bir *munus*'un masrafı yaklaşık olarak 30 bin ile 15 bin *sesertius* arasında değişiyordu¹⁹³.

Gladyatör gösterisi düzenlemek isteyen kişi önce *editor*'a başvurmak zorundaydı. *Editor*, döğüşürülecek gladyatör sayısına ve özelliklerine göre bir masraf bütçesi hazırlar, gösteri sahibi bu ücreti öderdi. *Editor* aldığı paranın bir kısmını gösteriye çıkaracak gladyatörlere verir, kalanını komisyon olarak kendisine alıyordu. Bunun yanı sıra *editor*'lar istedikleri zaman kendi gladyatörlerini satabiliyor ya da kiraya verebiliyordu. Bir kişi hem *lanista* hem de *editor* olabiliyor, köle statüsünde olmamak koşulu ile gladyatör grubu kurup, organizatörlüğü yürütebiliyordu¹⁹⁴.

Organizasyonu *editor muneris* tarafından yapılan tüm *munus*'lar için şu yo izlenirdi:

Halkın sabırsızlıkla beklediği gösteri öncesi, döğüşleri düzenleyen *editor*'lar, gösterilerle ilgili bilgileri içeren duyuruyu, halkın görebileceği yerlere, evlerin duvarlarına, resmi yapılara, hatta anayolların kenarlarındaki anıtsal mezarların duvarlarına astırırlar ve daha çok müşteri toplamaya çalışırlardı. Gladyatör sayısı, gösterinin yapılacağı yer, tarih, gösterinin türü ve gladyatör isimleri, eğitim

¹⁹⁰Ville, *Gladiature*, 8; Ricci, *Richemond III*, 62.

¹⁹¹Daremborg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*", 1566.

¹⁹²Auguet, *Cruelty and Civilization*, 31.

¹⁹³Kyle, *Archaeology Odyssey*, 17,

¹⁹⁴Malay-Silay, *Gladyatörler*, 10.

aldıkları okulları, vb. gibi bilgileri içeren duyurular, iyi okunabilmesi için iri harflerle yazılırlardı¹⁹⁵. Bu sayede halk, gösteri başlamadan önce döğüşle ilgili bilgilere sahip oluyordu.

Gladyatörler, döğüş gününden bir önceki akşam, kendi adlarına düzenlenen *cena libera* adı verilen ziyafete katılırlardı. Tüm gladyatörlerin hep birlikte oldukları bu ziyafet, bir bakıma veda yemeği niteliğindekiydi ve bu yönüyle bir çok antik yazar tarafından eleştirilmekteydi. *Editor*'un reklam amacıyla düzenlediği ziyafete isteyen her vatandaş katılabiliyor ve böylece gladyatörleri toplu olarak görebiliyordu. Nitekim çoğu gladyatör o akşam, ertesi günkü döğüşte ölme ihtimaline karşı, ziyafet sırasında çocukları, eşleri ve yakınlarıyla vedalaşıp, onları yakın arkadaşlarına emanet ediyordu¹⁹⁶.

---

¹⁹⁵Radt, *Kyzikos Paneli*, 7; Smith, *Gladiator'es*, 454 -57.

¹⁹⁶Daremborg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*", 1593; Malay-Sılay, *Gladyatörler*, 32.

XIII ARENA'DA DÖĞÜŞ

Gladyatör gösterileri bütün bir gün sürmekteydi. Genellikle günün kararmasıyla sona eren gösteriler kimi zaman da uzatılırdı. Örneğin Domitianus Dönemi'nde, Roma'da her yıl aralık ayında kutlanan ünlü *munera quaestoria* adlı bayramlarda günün kısa olmasından dolayı gece yarısına kadar uzatılırdı. Bu gibi durumlarda *arena*'ları aydınlatmak için kandillerden oluşan avizeler kullanılırdı¹⁹⁷. Sabahtan akşama kadar süren tek bir gösteride yüzlerce gladyatör karşı karşıya getirilir ve bunların çoğu orada öldürdü. Özellikle acımasız döğüşler, tüm günlerini *arena*'da geçiren izleyiciler için apayrı bir zevkti. Seneca, "*İnsanın ruhuna işleyen ve derinden etkileyen bu durumdan ve halk kitlesinden uzak durmakta fayda var*"¹⁹⁸ sözleriyle, imparatorluk düzeninin yozlaşan yapısını dile getirirken, halkın bu kanlı gösterilere olan düşkünlüğünden yakınmaktadır. Seneca'nın tersine Livius, halkı ve gösterdikleri cesareten dolayı gladyatörleri tebrik etmekte ve bu döğüşlerin Romalılar için ne denli gurur verici bir unsur olduğunu belirtmektedir¹⁹⁹.

Gösteriler, sabah *venatio*, öğleyn infazlar ve öğleden sonra gladyatör döğüşleri olmak üzere üç bölüm halinde sunuluyordu.

Venatio gösterisi için *arena* geçici olarak fundalıklar, ağaçlarla donatılır, *arena* kaya parçaları ile süslenerek doğallık kazandırılmaya çalışılırdı. Bu gösteri türü oldukça masraf gerektiriyordu. Çünkü gösteri öncesi vahşi hayvanların yakalanması ve nakliyesi için yüzlerce insan görev yapıyordu²⁰⁰. Afrika'da bulunan ya da satın alınan hayvanlar deniz yoluyla Ostia'ya, oradan *arena*'ya getiriliyorlar, aslanlar, panterler, boğalar, kaplanlar vb. ya birbirleri ile ya da gladyatörlerle döğüştürülüyorlardı. Oldukça kanlı geçen bir *venatio* gösterisinde sayıları binleri bulan hayvanlar boğazlanıyordu.

Venatio gösterisinin hemen ardından, arenaya ölüm cezasına çarptırılmış kişiler (*noxii*) getirilir ve onlar burada infaz edilirdi. Sadece öğle arası yapılan ve *Meridianum Spectaculum* olarak adlandırılan bu gösterinin amacı diğer gösterilere renk katmak ve *venatio* gösterisinden sonra insanların sakinleşmesini sağlamaktı.

¹⁹⁷Daremborg-Saglio, *a.g.e.*, 1593.

¹⁹⁸Seneca, *Epistulae* 7, 6.

¹⁹⁹Livius, 28, 21.

²⁰⁰The Oxford Classical Dictionary, 940.

Öğleden sonra halkın sabırsızlıkla beklediği gerçek döğüşler yapılırdı. Gladyatörler, gösteri saati geldiğinde ve tüm izleyiciler yerlerini aldıktan sonra gruplar halinde *Ludus Magnus*'tan gelen arabayla *amphitheatrum*'un önüne kadar getirilirler ve *arena*'ya *pompa* adı verilen resmi geçit töreniyle girerlerdi. Yaklaşık tüm öğleden sonra gruplar ve bunların bağlı oldukları seksiyonların hepsi bu resmi geçit törenine katılırdı. *Editor*'lar, gladyatörlerin isimlerinin yazılı olduğu levhayı taşıyan kişiler, gladyatörlerin kullanacağı silahları taşıyanlar, döğüş sonunda galip gelen gladyatöre verilmek üzere palmiye yapraklarını taşıyanlar ve törene eşlik eden müzisyenler, gladyatörlerle birlikte resmi geçit törenine katılırlardı²⁰¹. Yaşlı Plinius'un da bize aktardığı gibi, gladyatörler çok süslü arabalarla *amphitheatrum*'a getiriliyorlar ve yine çok süslü elbiseler, özellikle pembe *chlamys* giyip gösterişli altınlar takıyorlardı²⁰². Gladyatörlerin bu ihtişamlı giysileri, zaman zaman bazı Romalı generaller tarafından da kullanılmıştır. Örneğin, Lucullus'un İ.Ö. 69 yılında Kuzey Afrika'da, Tigranocerta kentinde verdiği bir mücadele sırasında bu giysileri giydiği bilinmektedir²⁰³.

Resmi geçit töreni sona erdiğinde gladyatörler imparatora dönerek, sağ elleri ile sadakat yemini yapıyor ve *Ave Imperator, morituri, te salutant* ("Selam İmparator! Ölmek üzere olanlar seni selamlıyor") deyişiyle imparatoru selamlıyorlardı²⁰⁴.

Bu merasimin ardından, daha önceden hazırlanan ve ilan edilen listelerde yer alan isimlere göre gladyatörler, *editor* tarafından çiftli gruplara ayrılıyorlar, hemen ardından yine *editor* tarafından, silahlar kontrol edilip, paslı, kör olan aletler dışarı atılıyordu. Sınıflarına göre silahlar dağıtıldıktan sonra, gladyatörler *editor*'u selamlayıp *arena*'daki yerlerini alıyorlardı. Bu arada *doctor*'lar, gerekli moral taktiği verip *arena*'nın iki yanına çekiliyorlardı.

Hareketli bir müziğin başlamasıyla gösteri de başlamış oluyordu. Müzik devam ederken, trompet sesiyle yapılan bir vurgu, artık döğüşün başlayabileceğini gösteriyordu. Müzik, döğüşün hareketliliğine bağlı olarak inişli çıkışlı bir tempoda gösteri süresince devam ediyordu. Arkeolojik veriler ışığında gösterilerde kullanılan müzik aletlerini bilecek durumdayız. Bunlar, *tuba* (düz trompet), *lituus* (ucu kıvrık trompet), *corco*, *tibia* (flüt), *hydraulus* (org) gibi aletlerdi. Özellikle *hydraulus* gladyatörlükle ilgili birçok kabartmada karşımıza çıkmaktadır²⁰⁵.

²⁰¹Daremborg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*", 1593.

²⁰²Plinius, *NH.*, XXXV, 49.

²⁰³Hönle-Henze, *Amphetheater und Stadien*, 29.

²⁰⁴Gardiner, *Athletics*, 162.

²⁰⁵Malay-Silay, *Gladyatörler*, 29.

Döğüş araları ve döğüşten önceki zaman eskrim gösterileriyle zenginleştiriliyordu. Ara program olarak *arena*'larda yer alan ve *prolusio ya da lusio* adı verilen bu eğlence programı bir bakıma gladyatörlerin ısınma çalışması niteliğindedi. *Calefieri* adı verilen bu çalışmalar sayesinde amatör gladyatörlere *arena*'da seyirciler önünde yeteneklerini sergileme fırsatı doğuyordu. Roma İmparatorları Titus ve Commodos'un bile bu gösterilere katıldıkları bilinmektedir²⁰⁶.

Sadece bir döğüş taklidi olarak adlandırılması uygun görülen bu ara programına gösterilerde yer verilmesindeki amaç, bütün gün kanlı gösterilere sahne olmuş *arena*'lardaki izleyicilerin tepkilerini azaltmak ve sakinleşmelerini sağlamaktı. Zira bu gösteride tahta kılıç ya da buna benzer öldürücü olmayan silahlar kullanılırdı ve bu yüzden hiçbir tehlikesi yoktu.

Döğüş sırasında hareketli müzikle birlikte zevkin doruk noktasını yaşayan izleyiciler sık sık *iugula* (gıtlağını kes), *verbera* (gebert), *ure* (yak) diye bağırlardı. Bu seslerin işitilmesi bir gladyatörün yaralandığı anlamına geliyordu²⁰⁷.

Mücadeleler, rakiplerden birinin ölmesiyle sonuçlanırdı. Eğer gladyatörlerden biri henüz ölmemiş fakat yaralıysa *arena*'daki izleyici *habet, hoc habet* ("yaralandı") diye bağırlardı. Böyle bir durumda genellikle yenik gladyatör yere sırtüstü yatarak, sol elini ve bir parmağını -genellikle işaret parmağını- kaldırarak bağışlanmayı dilerdi. Diğer yandan ünlü gladyatörler böyle bir duruma düşmektense, yaralı dahi olsalar ölümü göze alarak döğüşü sonuna kadar sürdürürlerdi²⁰⁸.

Bağışlanmayı bekleyen gladyatörün yaşayıp yaşamaması çoğu kez *editor*'un insafına kalır, bu durumda halk hiçbir şekilde fikir beyan edemezdi. Eğer halk ısrarla gladyatörün bağışlanmasını isterse *mappa* adı verilen bir kumaş sallar ve *missium* ("bağışla!") diye bağırlarak onu *arena*'ya fırlatırdı. Bu durumda karar İmparatorundu. İmparatorun sağ elinin başparmağını yukarıya kaldırması gladyatörün bağışlanması, tersine bir hareketi ise ölmesi demektir. Bağışlanan gladyatörün son hızla *arena*'yı terketmesi gerekirdi. İmparatorun ölüm hareketi karşısında, *editor* da aynı hareketi tekrarlayarak *iugula* ("gıtlağını kes!") diye komut verirdi. Bunun üzerine galip gelen gladyatör bıçağını diğerinin boğazına saplayarak yaşamına son verirdi. Kimi döğüşte rakipler birbirine üstünlük sağlayamayabilirlerdi. Döğüş çok kez tekrarlanıp sonuç aynı olursa, gladyatörlerin ikisi de af ister ve bu

²⁰⁶Daremborg-Saglio, s.v. "Gladiateur", 1594.

²⁰⁷Daremborg-Saglio, a.g.e., 1594.

²⁰⁸Ayn. eser., Ayn. yer.

istekleri kabul edilebilirdi. Canı bağışlanmış gladyatörlere *missio* adı verilirdi²⁰⁹.

Döğüşten sağ olarak çıkmış gladyatörler için olay henüz bitmiş sayılmaz, halkın gösterinin devam etmesi talebi karşısında bu gladyatörler, ilk döğüşlerinde başarısız olmuş fakat canları bağışlanmış *suppositicius* adı verilen diğer gladyatörlerle döğüştürülürlerdi²¹⁰. Ölüm cezasına çarptırılmış bir gladyatör döğüşü kazansa bile canı bağışlanmazdı²¹¹. Programın erken bitmesi halinde, halkın tepkisini önlemek amacıyla *arena*'larda yedek gladyatörler bulundurulurdu. *Postulaticii* olarak adlandırılan bu gladyatörler olası bir durumda döğüşe gönderilirdi.

Döğüşün hemen ardından *arena*'ya, ellerinde ölümler diyarının tanrısı *Charon*'un (*Mercurius*) atribüleriyle hizmetçiler gelir ve ölüyü dışarı taşırlardı. İlk dönemlerde ölümler uzun bir ipin ucuna bağlanmış çengele takılarak, bir at tarafından çekilip *arena*'dan dışarı çıkarılırdı. Ölümler, *libitina* adı verilen özel bir kapıdan çıkarılır, ölümler *spoliarium* adı verilen bölüme getirilir ve aile ya da yakınlarına teslim edilirdi. Eğer gladyatör hala ölmemişse bu bölümde boğazlanırdı. Yakını olmayan gladyatörler vahşi hayvanlara yem olarak atılırlardı²¹².

Döğüşü başarıyla tamamlamış gladyatörler ise farklı şekillerde ödüllendiriyorlardı. Öncelikle bu gladyatörlere ölümsüzlük ve zafer sembolü olan *palma* (palmiye yaprağı) verilirdi. *Palma*'yı sağ eline alan gladyatör *arena*'da bir zafer turu atardı. Palmiye yaprağına sahip gladyatöre *gladiator plurimarum palmarum* adı veriliyordu²¹³. Grekler'de ödül, bazen palmiye yaprağından yapılmış *diadem* olabiliyordu. Bir diğer ödül de, *editor* tarafından verilen bir miktar paraydı. Bununla birlikte her başarılı gladyatör sağ avucunu açarak halkın arasında kendisi için para toplayabiliyordu. Halk bazen çok başarılı bulduğu gladyatöre altın para verirdi. Tüm bu hediyeler, palmiye yaprağı da dahil olmak üzere *disci*, *lances* adı verilen bir tepsi içinde sunulurdu. Bunların dışında onlara süslü silahlar ya da orduda askerlerin kullandıkları bileziklerden hediye edildiği olurdu²¹⁴. Döğüşlerin altın çağını yaşadığı İmparator Nero (İ.S. 37 - İ.Ö. 41), Caligula (İ.S. 54 - İ.Ö. 68) ve Domitianus (İ.S. 81 - İ.Ö. 96) zamanında başarılı gladyatörlere ev ya da arazi gibi armağanların verildiği bilinir²¹⁵.

²⁰⁹Smith, *Gladiator'es*, 454 .

²¹⁰Daremborg-Saglio, s.v. "*Gladiateur*", 1596.

²¹¹Smith, *a.g.e.*, 455.

²¹²Daremborg-Saglio, *a.g.e.*, 1596.

²¹³Daremborg-Saglio, *a.g.e.*, 1589; Smith, *a.g.e.*, 455.

²¹⁴Malay-Sılay, *Gladyatörler*, 26.

²¹⁵Malay-Sılay, *Gladyatörler*, 31.

XIV GLADYATÖR DÖĞÜŞLERİNİN ÖNEMİNİ KAYBETMESİ

Hümanist bir dünya görüşünü temel alan Hristiyanlık, bu kanlı gösterilere hiçbir zaman hoşgörü ile bakmamıştır. Bu nedenle döğüşler, çılgınlığa, şeytanlığa teşvik etmesi ve öldürme eylemini bünyesinde barındırması dolayısıyla, İmparator Constantinus tarafından İ.S. 1 Ekim 325 yılında alınan bir kararla yasaklanmıştır. Hazırlanan kararname, çoğunlukla gladyatörlerle ilgili uygulanması gereken maddeleri içermekteydi. Örneğin, "*familia*" mensuplarının gladyatör olarak *arena*'ya gönderilmeleri yasaklanmış, bunların *ad metalla*'ya (taş ocakları) gönderilmeleri gerektiği belirtilmiştir. Böylece, bu kararla gladyatörler mahkumların arasına katılmışlardır. Bu kanun tam olarak uygulanamamıştır. Belki de yıllardan beri süregelen alışkanlıklar ve eğlence anlayışını bu şekilde tatmış olan halktan bunu hemen değiştirmesi ve artık yok sayması beklenemezdi. Bunu da gözönüne alan İmparator Constantinus, İ.S. 330 yılında *munus*'ların tiyatro gösterilerini de içermesi ve belli bir sınırı geçmemesi durumunda gösterilere izin vermişti²¹⁶. Aynı yüzyılın ortalarına doğru Romalılar'ın tutkuyla bağlı oldukları kanlı oyunları bırakmaya başladıkları görülür. Roma'da bu gösteriler en son olasılıkla III. Valentinianus'un yönetimi sırasında (İ.S. 364-375) yapılmıştır²¹⁷. Bununla birlikte İ.S. 5. yy.'da bazı eyaletlerde büyük gösterilerin yapıldığı bilinmektedir.

Gladyatör döğüşlerinin yasaklanması sonucunda, döğüşleri telafi etmek maksadıyla *venatio* gösterileri devam etmiştir. Fakat bu gösterilerde de değişiklik olmuş, artık birbirini parçalayan hayvanlar değil, terbiyecisinin önceden öğrettiği hareketler sunulmuştur. *Venatio*'lar Nerva zamanında, eyaletlerde valiler tarafından imparatoru onurlandırmak için yapılan festivallerde zaman zaman yer almıştır.

²¹⁶Roueche *Aphrodisias*, 74.

²¹⁷Roueche, *a.g.e.*, 76.

XV ANADOLU VE LYDIA'DA GLADYATÖRLER

Pergamon kralı III. Attalos'un vasiyeti üzerine; Pergamon'un İ.Ö. 133 yılında Roma'ya bırakılmasıyla Anadolu'da yüzyıllarca sürecek Roma egemenliği başlamıştır.

Batı Anadolu'yu *Asia Minor* adı altında bir Roma eyaleti haline getiren Romalılar, gerek buradaki kentler ve gerekse yaşayan halklar üzerinde, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel bir baskı oluşturmuştur. Mimaride, heykeltraşlıkta, sanatta ve tüm diğer alanlarda kendi geleneklerinin ve kültürlerini empoze etmişlerdir.

Bu kanlı gösterilerin Hellen kültüründe fazla kabul görmediği görülmektedir. L.Robert'e göre²¹⁸, Anadolu'daki gladyatör dövüşleri, Roma'nın Anadolu'yu istilasıyla birlikte başlamış ve daha çok Anadolu'nun kıyı kentleri ve adalarda yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Nitekim Anadolu'da, dövüşlerle ilgili Roma egemenliğinden önceki döneme ait kanıt yoktur²¹⁹.

Gladyatör dövüşleri, başlangıçta, Romalı nüfusun yoğunlukta ve Roma yaşantısının etkin olduğu yerlerde başlamış, Roma yönetiminin baskısıyla da Anadolu halkına aşılarmaya çalışılmıştır. Çünkü, Romalılar dövüşleri imparatorluk kültürünün bir gereği olarak sunmuşlar ve böylece, imparatorluk kültürü ile birlikte kolayca yayılmasını sağlamışlardır.

Epigrafik buluntular, dövüşlerin Anadolu'nun özellikle Roma nüfusunun yoğunlukta olduğu Lydia (Thyateria, Sardeis, Philadelphia), Phrygia (Laodicea ad Lycum, Hierapolis, Temenothyrai, Akmonia, Synnada, Aizanoi), Karia (Herakleia Salbake, Aphrodisias, Stratonikeia, Alabanda, Iasos, Halikarnasos), Lykia (Rhodiapolis, Pinara, Xanthos, Telmessos) ve Pamphylia (Antiokheia, Adada, Sagalassos, Selge, Attaleia, Side) gibi bölgelerinde yoğunlukta olduğunu göstermiştir. İç bölgelerde dövüşler diğer bölgelere nazaran daha çabuk benimsenmiş ve hızlı yayılmıştır. Çünkü iç kısımlarda yaşayan bu halkların arasında; kanlı oyunlara yatkın, yaşamlarını savaşarak geçiren ve barbar olarak nitelendirilen yerli gruplar vardı²²⁰.

²¹⁸Robert, *Gladiateurs*, 262.

²¹⁹Ayn. eser., Ayn. yer.

²²⁰Robert, *a.g.e.*, 14.

Pontus'un Sebastapolis, Amasia, Amisos, Sinope gibi kentlerinde ele geçen metinler, bu bölgedeki insanların dövüşlere karşı ilgili olduğunu göstermektedir²²¹. Anadolu'nun savaşçı halkları olan Galatlar ise, dövüşlerin yayılmasında büyük rol oynamışlar ve bunları kendi geçmişlerinden esinlendikleri, gurur verici bir oyun olarak görmüşlerdir²²². Onların bu kanlı gösterilere olan yatkınlıkları, dövüşleri bir tür savaş oyunu olarak algılayıp bundan zevk aldıkları şeklinde yorumlanmaktadır²²³.

Anadolu'da gladyatör dövüşlerinin görüldüğü diğer bölgeler şöyledir:

Galatia (Ankyra), Kilikia (Antiokheia), Pisidia (Kibyra, Oinoanda), Ionia (Miletos, Ephesos, Samos, Smyrna), Aiolis (Aigai), Mysia (Pergamon, Kyzikos), İsauro, Kappadokia, Bithynia (Nikaia, Prousa), Karia (Tralleis, Mylasa, Stratonikeia, Magnesia ad Maeandrum).

Anadolu'daki dövüşler, Kıta Yunanistan'dakinden daha yaygındı. Çünkü İmparatorluk döneminde Yunanistan'ın çöküş halinde olması, ekonomik durumunun iyi olmaması ve *munus*'ların pahalı olması dövüşlere olumsuz yansımıştı.

Anadolu'da bu kanlı gösterilerin organizasyonu, Roma'nın batı eyaletlerinde olduğu gibi, İmparatorluk kültürüne bağlı din görevlilerince yapılıyordu. Olağan görevlerinin yanı sıra gladyatör dövüşleri düzenlemek, onların yapması gereken kutsal görevleri arasındaydı. Örneğin, bazı yazıtlar rahiplerin para dağıttığından, tiyatro gösterileri düzenlediğinden, kamu yapılarının inşası için para topladığından ve gladyatör dövüşleri düzenlediğinden bahsetmektedir²²⁴. Zaten bir rahip için gladyatör dövüşleri düzenlemek, adını duyurup ünlü olmak demektir. Nitekim, Sagalassos'da Tertullus adındaki bir rahibin ünü, düzenlediği gladyatör dövüşleriyle birlikte artmıştır. Diğer yandan rahipler bu sorumluluklarıyla yurttaşlık görevlerini en iyi şekilde yaptıklarına inanıyorlar ve bununla ölçülüyorlardı. Ankyra'da bulunan bir yazıt, Q. Popillius Python adında bir rahibin, yerli, yabancı, her çeşit hayvan ve gladyatör dövüşleri düzenlediğini, böylelikle rahiplik görevini en iyi şekilde yaptığını anlatmaktadır²²⁵. Batı Anadolu yazıtlarında *editor muneris* olarak genellikle İmparatorluk Kültü rahiplerinin adları geçmektedir. Bunlar genellikle *asiarkhes*, *tykiarkhes*, *pontiarkhes* adı verilen yüksek dereceli rahipler ya da kentteki din görevlileridir. Bazı

²²¹bkz. Robert, *Gladiateurs*, 14, dipnot 3.

²²²Robert, *a.g.e.*, 14.

²²³*Ayn. eser., Ayn. yer.*

²²⁴Robert, *a.g.e.*, 257, n. 87, 98, 99, 103, 108, 152, 192, 193.

²²⁵Robert, *a.g.e.*, 257, n. 15.

metinlerde ise *editor muneris* olarak kabul edilen bu rahiplerin yanında eşlerinin adları da yer almaktadır. Bu da bize döğüşlerin organizasyonuna zaman zaman rahiplerin eşinin de yardımcı olduğunu göstermektedir.

Organizasyonu rahipler tarafından yürütülen bu döğüşler, Roma'yı ve imparatorları onurlandırmak için yapılan festivallerde yer alan atletik yarışmalar ya da diğer gösteriler kapsamında yapılırdı. Aslında döğüşler bu festivallerin bir parçası olarak kabul edilmiyorlardı. Plutharkhos'un belirttiği gibi bunlar, diğer gösterilerle paralellik gösterdikleri halde, ayrı yeri ve önemi olan özel gösteriler olarak sunulmaktaydı²²⁶. Fakat daha sonra festivallerin bir parçası olan, atletik yarışmalar ve tiyatro gösterileri ile birleştirilmişler ve tiyatro gösterileri adı altında sunulmuşlardır²²⁷.

İmparatorluk adına yılda bir defa düzenlenen bu festivaller Grek kentleri için oldukça önemliydi. İ.S. 1. yy.'da İmparatorluk kültürünün yerleşmesi ile birlikte bunların hem sayıları artmış, hem de geniş alanlara yayılmışlardı²²⁸. Festivaller içinde yer alan *munus*'ların sayıları hem belirli bir sınırdan tutulmuş, hem de uygun dozda verilmeye çalışılmıştır. Anadolu'daki gösterilerde Roma'daki gibi büyük kanlı kıyımlar yoktu. Burada genellikle günde dört, beş çift karşılaşmakta ve epigrafik kaynaklara göre döğüşler iki, üç, dört ve en fazla on iki gün sürmekteydi²²⁹. Ayrıca bu döğüşlere beş senede bir yapılan festivallerde de yer verilmiştir. Rahipler tarafından organize edilen tüm bu festivaller, gladyatör döğüşlerinin artırılması için araç olarak kullanılmıştır²³⁰.

Gladyatör döğüşleri sadece Roma ve İmparatorluk onuruna düzenlenen festivallerde değil, ayrıca yılın son gününde de düzenleniyordu. İnanışa göre yılın son günü, gladyatör döğüşlerindeki ölümlerle sona erer ve bundan sonraki gün yeni bir başlangıç olarak kabul edilirdi²³¹.

Olağan günlerin dışında, tıpkı Roma'da olduğu gibi, Anadolu'da da bazı zengin kişiler özel günleri için *munus* düzenleyebiliyordu. Örneğin, consul Lucullus kendi başarısını kutlamak üzere Ephesos'da bir *munus* düzenlemiştir. Lucullus'un İ.Ö.71-70 yıllarında gerçekleştirdiği bu gösteri, Anadolu'daki ilk gladyatör gösterisidir. Bu özel *munus* 'un ardından, bazı zengin kimseler olağan ve özel günlerinde gladyatör gösterileri düzenlemeye başlamışlardır. Ama

²²⁶Plutharkhos, *Craassus*, 80; Roueche, *Aphrodisias*, 62.

²²⁷Cameron, *Circus Factions*, 206.

²²⁸Mitchell, *Anatolia II*, 217.

²²⁹Robert, *Gladiateurs*, 282-83.

²³⁰Price, *Rituals and Power*, 39.

²³¹Wiedemann, *Emperors and Gladiators*, 47.

Anadolu halkı bu kanlı gösterilere alışamadığından, gösteriler zaman zaman protestolara neden olmuştur. Örneğin Plutarkhos bu gösterileri "kanlı ve insanlık dışı" olarak nitelendirir ve gladyatör dövüşleri düzenleyerek halkın saygısını kazanmak isteyenleri eleştirir. Lucianus ise bu gösterileri "hayvansal, görülmemiş kabalıkta ve zararlı bir şey" olarak aktarır²³².

Anadolu *arena*'larında gladyatör olarak paralı askerler ve büyük çoğunlukla da köleler dövüşmüşlerdir. Antik metinler, yazıtlar ve sikkeler bize Anadolu topraklarında, her dönem paralı asker olarak görev yapan bir nüfusun varlığını göstermektedir. Gerektiğinde savaşmak üzere önemli stratejik yerlere yerleştirilen bu kişiler geçimini temin etmek için tarımla uğraşıyorlardı. Bunlar Roma döneminde yerlerini korumuşlar ve gerektiğinde para kazanmak için gladyatör olarak dövüşmüşlerdir. Paralı askerlerden sayı olarak daha çok olan ve *arena*'larda yer alan köleler ya sahipleri tarafından rahiplerin himayesine veriliyor ya da köle pazarından satın alınarak gladyatör olarak yetiştiriliyorlardı. Roma İmparatorluğu'nun genelinde olduğu gibi burada da özgür vatandaşlar gladyatör olarak dövüşebiliyordu. Örneğin Iasos'da bulunmuş olan bir yazıt bize, sahiplerinin adlarıyla anılan iki köle gladyatör ve beş özgür gladyatörün karşılaştığını söylemektedir²³³. Para kazanmak ve ünlü olmak amacıyla gladyatörlüğe soyunan özgür vatandaşlar, bu mesleğe bir sözleşme ile giriyorlar ve yetkililerin izni olmadan ayrılamıyorlardı.

Anadolu'da gladyatörlerin eğitimine dair elimizde ne yazık ki çok fazla belge yoktur. Sadece İ.Ö. 1. yy.'da Pergamon'da açılan gladyatör okulunun varlığını biliyoruz. Ancak Roma'nın eyaletlerde uyguladığı sisteme bakarak buradaki eğitimin de çok küçük farklarla aynı olduğunu anlayabiliyoruz.

Gladyatör dövüşleri için, Anadolu'da bazı sponsorlar bulunmaktaydı. Gladyatörleri ve gladyatör dövüşlerini kişiler desteklediği gibi meslek grupları da desteklemekteydi. Örneğin, Ephesos da, *Philopoi* adı altında bir dernek etrafında toplanmış, gladyatör dövüşlerini destekleyen bir grup insan bulunmaktaydı. Büyük bir aile olan *Vedii* de bu derneği desteklemiştir²³⁴.

Dövüşlerden başarıyla çıkmış ve artık *veteranus* (emekli) olmuş gladyatörler, Roma'da olduğu gibi gladyatör okulu açıp *lanista* olarak görevlerini sürdürebiliyorlardı. Örneğin Ankyra'da emekli bir gladyatör bir gladyatör okuluna (*Collegium*) sahipti²³⁵.

²³²Robert, *Gladiateurs*, 239, 46, 49.

²³³Robert, *a.g.e.*, 249.

²³⁴Rouéche, *Aphrodisias*, 79.

²³⁵Rouéche, *a.g.e.*, 74.

Gladyatör dövüşleri ile birlikte *venatio*'lar da Anadolu'da benimsenmiş, yine İmparatorluk kültürü görevlilerince sunulmuştur. Ne kadar sıklıkla yapıldığı bilinmemekle birlikte, bunlar daha çok gladyatör dövüşleriyle birlikte yapılmaktaydı²³⁶. Yani Roma'da olduğu gibi, sabah vahşi hayvan gösterileri, öğleden sonra gladyatör dövüşleri yer almaktaydı²³⁷.

Anadolu *venatio*'larında genellikle yerel hayvanlar kullanılmıştır. Bunların bakımı ve bulunması daha kolaydı ve ayrıca nakliye sorunu yoktu. Sadece büyük gösterilerde, imparatorlar ya da yabancı misafirler adına düzenlenen özel gösterilerde yabancı hayvanlar tercih edilmiştir. Nitekim Ephesos'da bulunan bir yazıt, "Libya'dan getirilen hayvanlardan" söz etmektedir²³⁸.

Anadolu *venatio*'larındaki en yaygın gösteri, bir tür boğa güreşi olarak ifade edilen gösterilerdi. Nitekim Xanthos'da bulunan bir yazıtta yer alan "*taurumakhia*" ifadesi ile bir tür boğa güreşi anlatılmıştır²³⁹. Boğa gösterileri, hayvanlar yaygın olduğu için daha az masraflı oluyor ve bu yüzden daha fazla tercih ediliyordu. Pınara'da bulunan bir yazıtta ise, "*taurobolion*" ifadesi ile bu tür boğa güreşinin anlatıldığı düşünülmektedir²⁴⁰. *Taurobolion*, olasılıkla boğa güreşleri için yapılmış bir alandı²⁴¹.

Öte yandan, Aizonoi (Çavdarhisar) antik kenti tiyatrosu kabartmalarında boğa-panter, panter-yabandomuzu ve bir başka panter-boğa mücadelesinin yer aldığı *venatio ommis generis* sahnesi vardır²⁴². Ephesos tiyatro kabartmalarında da vahşi hayvan gösterileri tasvir edilmiştir. Miletos tiyatrosu kabartmalarında ise, üzüm salkımları arasında hayvan yaratık mücadelerinin yer aldığı değişik sahnelere rastlanmaktadır²⁴³. Diğer yandan Sagalassos tiyatrosu kabartmasında da bir av sahnesi bulunmaktadır. *Venatio* gösterilerini tasvir eden buluntularda, avcılar ve hayvan bakıcıları da yer almaktadır.

²³⁶Robert, *Gladiateurs*, 309.

²³⁷Robert, *a.g.e.*, 310.

²³⁸Robert, *a.g.e.*, 313.

²³⁹Robert, *a.g.e.*, 314, n. 105

²⁴⁰Robert, *a.g.e.*, 314, n. 104.

²⁴¹Robert, *a.g.e.*, 316-7.

²⁴²Ferrero, *Eski Çağ Tiyatroları*, 158.

²⁴³*Ayn. eser., Ayn. yer.*

XVI DÖĞÜŞ ALANLARI VE AMPHITHEATRUMLAR

Romalılar'ın Anadolu'ya egemen olmalarıyla birlikte gladyatör döğüşleri ve *venatio* gösterileri Anadolu halkı tarafından benimsenmiş olup, İ.S. 1. yy.'dan itibaren bu gösteriler için az sayıda *amphitheatrum* inşa edilmiştir. Bunlar Kyzikos (Erdek), Pergamon (Bergama), Anazarbos, Laodicea ad Lycum (Denizli) *amphitheatrum*'ları olup, şehirlerin dışında yer almaktaydılar²⁴⁴. Bu yapılar günümüze sağlam ulaşmadıkları için, bunlar hakkında detaylı bir bilgi yoktur. Anadolu'nun en büyük *amphitheatrum*'u olarak bilinen Kyzikos *amhitheatrum*'u, geç döneme ait olduğu düşünülen bir yapının üzerine inşa edilmiştir. Olasılıkla İ.S. 130 yılında yapımına başlanan bu *amphitheatrum*, Roma'daki Colosseum'un ölçülerine yakın, oval bir şekle sahiptir.

Kyzikos ve Pergamon *amphitheatrum*'larının ikisi de, iki yamaç arasında bulunan birer dere yatağına inşa edilmişlerdir. Böylece oturma yerleri yamaçlara oturtulmuş, açıkta kalan her iki tarafa yeraltı tonuzları yapılmıştır. Bu tonuzlar ile, hem oturma sıraları için yer, hem de dere suyunun geçeceği tünel sağlanmış oluyordu. *Amphitheatrum*'ların ortasından su tünelinin geçmesindeki amaç, bir tür deniz savaşı gösterilesinin yapılması için olanak sağlamaktı²⁴⁵.

W. Radt, *amphitheatrum*'ların Anadolu'da az olmasının nedeni olarak gladyatör döğüşlerinin Roma'daki gibi sıklıkla yapılmamasını gösterir²⁴⁶. Gerçekten de Romalılar, İmparatorluk kültürüyle birlikte döğüşleri daha geniş alanlara yaymaya çalışıyorlardı. Belki de Anadolu halkı *venatio* gösterileri için *amphitheatrum* inşa etmek yerine, bu gösteriler için daha çok var olan tiyatro ve stadiumlara kullanmıştı. Bu amaçla, tiyatrolarda ve stadiumlarda birkaç değişiklik yapılmıştı. Cavea'daki ilk dört ya da beş sıra kaldırılarak, yaklaşık 1,5 m. yükseklikte bir podyum yapılmış, diğer yandan orkestra büyütülmüş ve *amphitheatrum*'larda olduğu gibi orkestranın etrafına bir duvar örülerek hem döğüşlerin yapılması için alan yaratılmış hem de seyircilerin gladyatörlerden ve vahşi hayvanlardan zarar görmesi

---

²⁴⁴Radt, *Kyzikos Paneli*, 3.

²⁴⁵Radt, *a.g.e.*, 4.

²⁴⁶*Ayn. eser. Ayn. yer.*

engellenmişti²⁴⁷. Örneğin Aphrodisias, Perge, Aspendos ve Nysa stadiyumlarında *arena*'yı bölerek gladyatör döğüşlerine de olanak sağlayan yuvarlak yapı kalıntıları bulunmuştur²⁴⁸. Özellikle İmparatorluk döneminde yapılan bu değişiklikler ile elde edilen *arena*, hem gladyatör döğüşlerinin hem de *venatio* gösterilerinin yapılmasına olanak sağlamaktaydı²⁴⁹.

Batı Anadolu'da hemen hemen her kentte birer tiyatro yer almasına rağmen, gladyatör döğüşleri yalnızca belli kentlerde yapılıyordu. Çünkü, daha önce belirtildiği gibi, bu gösteriler İmparatorluk kültü ile bağlantılıydı ve Batı Anadolu kentlerinin hepsinde bu kült yoktu. Bunun dışında gösteri yapılmak istense bile, öncelikle *munus*'lar çok masraflıydı ve her kentin bunu karşılaması oldukça zordu²⁵⁰.

Bazı yazıtlar bize, *amphitheatrum* ve tiyatroların dışında döğüş ve *venatio*'ların yapıldığı alanların varlığını göstermektedir. Örneğin, Oinoanda'da bulunan bir yazıtta geçen *boukhonisterion* ifadesi bize burada boğa döğüşlerinin yapıldığı bir tür *arena*'nın varlığını göstermektedir²⁵¹. Diğer yandan, bir Pisidia kenti olan Pednelissos'ta da böyle bir *arena*'nın var olduğu düşünülmektedir²⁵². Buradan ele geçen bir yazıtta, bir Ares rahibinin, "*taurobolion yapısının tonuzlu odalarını, geçitlerini ve büyük kapılarını yaptırdığı için*" övüldüğü görülmektedir²⁵³.

²⁴⁷Ferrero, *Eski Çağ Tiyatroları*, 158.

²⁴⁸Ferrero, *a.g.e.*, 160.

²⁴⁹Ayn. eser. Ayn. yer.

²⁵⁰Ayn.eser., Ayn. yer.

²⁵¹Robert, *Gladiateurs*, 315, n. 4, n. 316.

²⁵²Ferrero, *a.g.e.*, 158.

²⁵³Ayn. eser., Ayn. yer.

XVII LYDIA'DA BULUNAN GLADYATÖR ANITLARI

Lydia Bölgesinde yürütülen yüzey araştırmaları sonucunda, bölgenin çeşitli kentlerinde 21 adet gladyatör anıtı ele geçmiştir. Bunlardan 2 tanesi hariç, (No. 3 ve 18) diğerleri bugün Manisa Müzesinde korunmaktadır. Bu anıtlar üzerinde yapılan inceleme sonucunda, Lydia Bölgesi'nin gladyatör döğüşleri ve gladyatörlüğü hakkında az da olsa bilgi edinmek mümkün olmuştur. Bu anıtların buluntu yerlerine bakarak bölgenin hangi kentlerinde döğüşlerin yapılmış olabileceğini ve kentlerin döğüşlere ilgisini yaklaşık olarak bilecek durumdayız.

Gladyatör anıtlarının büyük çoğunluğu bölgenin kuzeydoğusunda yer alan kentlerde ele geçmiştir. Bunların 11 tanesi (No. 1-11) Thyateria'da (Akhisar), 3 tanesi (No. 12-14) Saittai Arazisi'nde (Uluköy), bir tanesi (No. 15) Turgutlu, bir tanesi (No. 16) Satala (Adala), bir tanesi (No. 17) Karakoe'de (Yeşilova), iki tanesi de Philadelphia'da (No. 18 ve 21) bulunmuştur. Ne yazık ki, üç tanesinin (No.19-20) buluntu yeri saptanamamıştır. Bu buluntular bize, gladyatör anıtlarının özellikle Thyateria (Akhisar) ve Saittai (Sidaskale) gibi antik merkezlerde yoğunlaştığını göstermektedir.

Gladyatör anıtlarının büyük çoğunluğu Thyateira ve civarında bulunmuştur. Anıtların özellikle burada yoğunlaşması hayli dikkat çekmektedir. Ancak bu antik kentte döğüşlerin yapıldığı bir yapının varlığı henüz sözkonusu değildir. Bununla birlikte, bölgede ele geçen gladyatör anıtlarına ve diğer epigrafik buluntulara dayanarak yapılan çıkarımlar burada bir gladyatör okulunun ve olasılıkla döğüşler için uygun bir yapının var olabileceğine dair ip uçları vermektedir.

Thyateria'da bulunan bir gladyatör mezar altarında (No. 5) loĒdow (*ludus*) kelimesi geçmektedir. Keil ve v. Premestein, yazıtta yer alan bu kelimeye dayanarak bu antik kentte bir gladyatör okulunun olabileceğini öne sürmüşlerdir²⁵⁴ Yine Thyateria'da bulunmuş olan bir yazıtta (No. 11) *Sympas Ksystos* ifadesi geçmekte olup, bu ifade L. Robert tarafından "*Athetler Birliği*" olarak çevrilmiştir. Bu yazıtta adı geçen Helies adındaki kişi, bu birlikte görev yapan bir başhekimdir. Bu hekimler, yarışmalarda, sportif faaliyetlerde, gösteri öncesi ya da

²⁵⁴Keil von Premierstein, *Zweite Reise*, 41.

sonrası sporculara her türlü tıbbi müdahalede bulunmaları için görevlendirilmişlerdir

Thyateria'daki buluntuların yoğunluğu ve yazıtlarda gladyatör dövüşleriyle ilişkilendirilebilecek ifadelerin yer alması, bu merkezde bir gladyatör okulunun varlığına, dövüşlerin bu kentte yapıldığına işaret etmektedir.

1836 yılında Hamilton tarafından yapılan yüzey araştırmaları sonucunda, Kuzeydoğu Lydia'daki Saittai (Sidaskale) kentinde önemli buluntulara rastlanmıştır. Hamilton, kentte kuzeydoğuya doğru uzanan bir ovada, kuzeydoğudan güneybatıya uzanan bir *stadium* kalıntısına rastlamıştır²⁵⁵. Bu *stadium*, burada da gladyatör dövüşlerinin yapıldığına işaret etmektedir. Nitekim, Anadolu'da dövüşler için *amphitheatrum* inşa etmek yerine bunlar için tiyatrolar, *stadium*'lar kullanılmıştır. Zaten Saittai'da ele geçen üç gladyatör anıtı (No. 12-14) bu görüşü desteklemektedir. Yine Hamilton, *arena*'nın etrafını çeviren ve yaklaşık 1.20 m. yüksekliğine kadar korunmuş olan bir duvar buluntusuna dayanarak, bu *stadium*'da gladyatör dövüşlerinin yanı sıra hayvan dövüşlerinin de yapıldığını ileri sürmüştür²⁵⁶.

Gladyatör anıtlarının bulunduğu diğer kentlerde ele geçen gladyatör anıtlarının azlığından dolayı, buralarda gladyatör dövüşlerinin yapıldığını söylemek pek mümkün değildir. Büyük bir olasılıkla buralarda yaşayanlar arasından yetişen bu gladyatörler, eğitim almak ve dövüşmek için başka yerlere gidiyorlardı. Örneğin, Salihli'nin kuzeyindeki Daldis antik kentinde doğup Thyateria'da ölen bir gladyatörün mezar taşı (No. 3) bu görüşümüzü desteklemektedir.

²⁵⁵Hamilton, *Researches*, 140.

²⁵⁶*Ayn. eser., Ayn. yer.*

XVIII K A T A L O G

1- SECUTOR AİAS'IN MEZAR ANITI

Buluntu Yeri	: Thyateira (Akhisar)
Şimdiki Yeri	: Manisa Müzesi
Env. No	: 8369
Ölçüler	: 93x42x30; h. 2,5 cm.
Yayımlar	: Henüz yayınlanmadı
Tarih	: Roma İmparatorluk Dönemi
Tanım	: Dikdörtgen prizması şeklinde, altta, üstte ve yanlarda çıkıntıları olan altar ya da kaide. Altarın gövde ortasında yer alan bir platform üzerinde, sola doğru hamle yapacak şekilde betimlenmiş bir gladyatör kabartması bulunmaktadır. Gladyatörün başında, yüzü ve boynu kapatan, geniş kenarlı, sorguçlu bir kask (<i>galea</i>), sol elinde yaklaşık tüm gövdeyi kaplayan dikdörtgen bir kalkan (<i>scutum</i>), sağ elinde ise küçük kama (<i>pugio</i>) bulunmaktadır. Ayrıca gladyatör, giysi olarak geniş bir kemere (<i>balteus</i>) tutturulmuş dize kadar uzanan önlük (<i>subligaculum</i>) giymiştir. Bununla birlikte sağ kolunda kolluk (<i>manica</i>), her iki bacağına ise dizlik (<i>ocrea</i>) görülmektedir. Kabartmanın üzerindeki yazıt ve çevirisi şöyledir:

Αἴας

“Aias (burada yattıyor)”

Örneklerini Ephesos'da gördüğümüz bu altar formlu stel üzerinde betimlenen gladyatörün kullandığı giysi ve silahlar; başında geniş kenarlıklı, sorguçlu kask (*galea*), sol ayağında *ocrea* ve sol elinde ağır kalkan (*scutum*), sağ elinde kama (*pugio*) ve kolundaki *manica*, onun *secutor* sınıfına ait olduğunu göstermektedir²⁵⁷. Ancak, bu gladyatörün sadece sol bacağına değil, *Thrak*'lardaki gibi her iki bacağına da *ocrea* görülmektedir. Mezar stellerinde kendi sınıfına ait giysi ve silahlarla betimlenen gladyatörlerin hangi sınıfa ait olduğunu

²⁵⁷Robert, *Gladiateurs*, 68.

belirlemek oldukça güçtür²⁵⁸. Nitekim, bu gladyatörde olduğu gibi, farklı sınıftaki gladyatörlerin birbirlerinin silahlarını kullandıkları ya da aynı tarz giyindikleri görülmektedir.

2- SECUTOR ANTALLOS'UN MEZAR ANITI

Buluntu Yeri	: Thyateira (Akhisar)
Şimdiki Yeri	: Manisa Müzesi
Env. No	: 836
Ölçüler	: 104x45x 28; h. 3 cm.
Yayımlar	: Henüz yayınlanmadı.
Tarih	: Roma İmparatorluk Dönemi
Tanım	: Dikdörtgen prizması şeklinde, alttan ve üstten profillendirilmiş, üstte, altta ve yanlarda çıkıntıları olan mermer altar ya da kaide. Altarın ortasında, bir platform üzerinde sola doğru yönelen gladyatör kabartması bulunmaktadır. Gladyatörün başında yüzü ve boynu kapatan, geniş kenarlı, sorguçsuz bir kask (<i>galea</i>), sol elinde yaklaşık tüm gövdeyi kaplayan oval kalkan (<i>scutum</i>), sağ elinde kama (<i>pugio</i>), belinde geniş bir kemere tutturulmuş önlük (<i>subligaculum</i>), sol bacakta ise zırh (<i>ocrea</i>) bulunmaktadır. Kabartmanın altındaki yazıt ve çevirisi şöyledir:

”Ανταλλος
“Antallos (burada yatıyor)”

Sol alt köşedeki kırık haricinde günümüze sağlam bir şekilde ulaşmış olan altar üzerindeki kabartmanın ayrıntıları oldukça nettir. Yukarıda tanımlanan gladyatörün kullandığı giysi ve silahlar, onun *secutor* sınıfına ait olduğunu göstermektedir. Özellikle sol bacağına kullandığı *ocrea* bu düşünceyi güçlendirmektedir.

Gladyatörün kullandığı Antallos adı, “değişim, gelişme” anlamına gelmektedir²⁵⁹.

²⁵⁸Robert, *Gladiateurs*, 68.

²⁵⁹Liddell and Scott's Greek English Lexicon.

3- THRAK ARAKSİOS'UN MEZAR ANITI

- Buluntu Yeri** : Thyateria (Akhisar)
Şimdiki Yeri : Louvre Müzesi
Ölçüler : 43x30x7; h. 1.8 cm.
Tarih : Roma İmparatorluk Dönemi
Yayınlar : L. Robert, *Gladiateurs*, 220, n. 271; Pfuhl-Möbius, *Die ostgriechischen Grabreliefs II*, (1979), 301, n. 1240 (lev. 185); L. Robert *Rev. Arch.*, II (1933), 134 (=OMS III 1589); W. H. Buckler, *Rev. Phil.*, 37 (1913), 329, n. 21 (lev. I A).
Tanım : Üçgen alınlıklı, üç akroterli mermer mezar taşı. Üzerinde bir niş ve nişin içinde sağdan sola doğru ilerleyen gladyatör kabartması yer almaktadır. Gladyatör, başında geniş kenarlı, sorguçlu kask (*galea*), sağ elinde yüzünü ve gövdesini kaplayan kare bir kalkan (*parma*), sol elinde ucu kıvrık hançer (*sica*), belinde geniş bir kemere tutturulmuş *subligaculum*, iki bacağında dizlik (*ocrea*) taşımaktadır. Kabartmanın altındaki üç satırlık yazıt ve çevirisi şöyledir

Ἀμμιάς Ἀραξίῳ τῷ καὶ
Ἀνταίῳ Δαλδιανῷ ἄν-
δρὶ ἰδίῳ μνείας χάριν.

“*Ammias (bu mezarı), Daldis’li Antaios olarak da adlandırılan kocası Araksios’un anısı için yaptırdı*”.

Giysi ve silahları, özellikle sol elindeki *sica* ve sağ elinde tuttuğu *parma* bu gladyatörün bir *Thrak* olduğunu doğrulamaktadır. Nitekim *Thrak*’ları tanımlayacak en belirgin özellik, onların kullandıkları *sica*’lardır²⁶⁰.

4- SECUTOR (?) BABİDOS'UN (?) MEZAR ANITI

- Buluntu Yeri** : Thyateria (Akhisar)
Şimdiki Yeri : Manisa Müzesi
Env. No : 231
Ölçüler : 8x46x33; h: 0.2 cm.
Tarih : İ.S. 2. yy.

²⁶⁰Daremborg-Saglio, s.v., "*sica*", 1300-1.

Yayınlar : Keil - v. Premerstein, *Zweite Reise*, 40, n. 73; (P=A.E. Kontoleon, *Ath. Mitt.* 14, (1889), 91, n. 12); L. Robert, *Gladiateurs*, 220, n. 268; *Hellenica V* (lev. VIII. 5); Pfuhl-Möbius *Die ostgriechischen Grabreliefs II*, (1979), 297, n. 1218a; *TAM V*, 2, 1040; H. Malay, *Manisa Museum*, 79, no. 203.

Tanım : Dikdörtgen prizması şeklinde, altta, üstte ve yanlarda çıkıntıları olan mermer altar ya da kaide. Gövde ortasında bir platform üzerinde, soldan sağa doğru yürüyen, başında geniş kenarlıklı, sorguçsuz kask (*galea*), sağ elinde kama (*pugio*), sol elinde ise dikdörtgen ağır bir kalkan (*scutum*) taşıyan, iki ayağı çıplak olan gladyatör kabartması yer almaktadır. Kabartmanın üstündeki yazıt ve çevirisi şöyledir:

[? Βάβιδ]ος
“*Babidos ? (burada yatıyor)*”

Üst kısmı tamamen kırık olan altar üzerindeki kabartmayı, aşınmadan dolayı tanımlamak oldukça güçtür. Ancak, sağdan sola doğru hamle yapacak bir pozisyon sergileyen gladyatörün, vücudunun neredeyse tamamını kapatan sağ elindeki ağır *scutum*'dan dolayı ağır silahlı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, kullandığı diğer silah ve giysisi onun bir *secutor* (?) olduğunu göstermektedir.

5- RUDIARIUS EUGRAMOS'UN MEZAR ANITI

Buluntu Yeri : Thyateira (Akhisar)

Şimdiki Yeri : Manisa Müzesi

Env. No : 235

Ölçüler : 99x45x32; h. 2 cm.

Tarih : M.S. 2. yy.

Yayınlar : Keil - v. Premerstein *Zweite Reise*, 40, n. 72; *IGR V*, 1274; L. Robert *Gladiateurs*, 219, n. 267; Pfuhl-Möbius *Die ostgriechischen Grabreliefs II*, (1979), 300, n. 1235; *TAM V*, 2, 1039; H. Malay, *Manisa Museum*, 79, n. 202.

Tanım : Dikdörtgen prizması şeklinde, altta, üstte, arkada ve yanlarda çıkıntıları olan beyaz mermer altar ya da kaide. Altarın köşelerinde ve altta kırık ve eksiklikler bulunmaktadır. Ön yüzde gövde ortasında ileriye doğru çıkıntı yapan bir platform üzerinde duran, cepheden gösterilmiş bir gladyatör kabartması yer almaktadır. Kabartma yüksek kabartma olarak yapılmıştır. Giysisi bir kemere tutturulmuş *subligaculum* ve iki bacağındaki *ocrea*'lardan oluşmaktadır.

Sol elinde tahta bir kılıç (*rudis*) ile betimlenen gladyatörün, sağ tarafında kendisine ait olan dikdörtgen bir kalkan (*scutum*) ve onun üzerine konmuş geniş kenarlıklı, sorguçsuz bir kask (*galea*) görülmektedir. Kabartmanın altındaki yazıt ve çevirisi şöyledir:

Εὐγραμμος
οὗτος ἀπελύθη
ἔξω λούδου

“(Burada yatan) *Eugrammos, ludus*'da öldü”.

Gerek giysi, gerek silahlar ve gerekse genel görünüş olarak oldukça sade ve kabataslak yapılmış olan mezar stelinin acemi bir usta tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Hem giysiler, hem de silahlar oldukça özensizdir. Plastik açıdan her ne kadar özensiz yapılsa da, anlatılmak istenilen açık bir şekilde belirtilmiştir.

Gladyatörün sağ yanına konmuş olarak duran kalkan (*scutum*) ve kask (*galea*), onun döğüşten başarıyla çıktığını göstermektedir. Bunun yanısıra gladyatör sol eliyle, *rudis* adı verilen tahta bir kılıç tutmaktadır. Döğüşü başarıyla tamamlayan gladyatörlere ödül olarak verilen *rudis*, aynı zamanda zaferin sembolüdür. Buradan anlaşılacağı üzere, stelde betimlenen bu gladyatörün bir zafer kazandığı ve bunun sonucunda bir ödül aldığı görülmektedir. Bununla birlikte elindeki *rudis*'den dolayı bu mezar sahibinin bir *rudiarius* olduğu saptanmıştır²⁶¹.

Yazıtta geçen λούδοç kelimesine dayanarak, Thyateria'da bir gladyatör okulunun var olabileceği düşünülebilir. Ancak bu okulun nerede olduğuna dair elimizde hiç bir bilgi yoktur.

6- *BESTIARIUS KALLİDROMOS*'UN MEZAR ANITI

Buluntu Yeri	: Thyateria (Akhisar)
Şimdiki Yeri	: Manisa Müzesi
Env. No	: 8370
Ölçüler	: 104x40x33; h. 3 cm.
Yayımlar	: Henüz yayımlanmadı.
Tarih	: Roma İmparatorluk Dönemi
Tanım	: Alttan ve üstten profillendirilmiş, altta, üstte ve yanlarda çıkıntıları olan mermer altar ya da kaide. Altarın sol tarafı kırık ve eksiktir. Altarın ortasında, bir platform üzerinde, sol elinde

²⁶¹Keil von Premestein, *Zweite Riese*, n. 72 (lev. XIX); *IGR IV*, n. 1274.

trident, aşınmadan dolayı net olarak görülmeven sağ elinde belki de *pugio* tutan, üzerinde hiçbir giysisi olmayan bir gladyatör kabartması yer almaktadır. Anıtın üzerindeki yazıt ve çevirisi şöyledir:

Κύνηγος
Καλλίδρομος

“*Kynegos Kallidromos (burada yatıyor)*”

Mezar steli üzerinde geçen *kynegos* (“avcı”) şeklindeki ifadeden de anlaşılacağı üzere burada betimlenen gladyatör, vahşi hayvanlarla döğüşen *Bestiarius* sınıfındandır. *Kallidromos*, vahşi hayvana saplamak için sağ elinde *trident*, sol elinde ise olasılıkla *pugio* taşımaktadır. Bunun dışında koruyucu hiçbir alet ya da giysi kullanmamaktadır.

7- SECUTOR (?) PARDALAS'IN MEZAR ANITI

Buluntu Yeri : Thyateria (Akhisar)
Şimdiki Yeri : Manisa Müzesi
Env. No : 233
Ölçüler : 1.8x0,46x0.33; h. 0.25 cm.
Tarih : İ.S. 2.yy. (?)
Yayınlar : E. L. Hicks, *Class Rev.*3; (1889), 137, n.13; E. A. Konteleon, *Ath. Mitt.* 14 (1889), 92, n. 13; L. Robert, *Gladiateurs*, 220, n. 269, (lev. IX); Pfuhl-Möbius *Die ostgriechischen Grabreliefs*, II, (1979), 297, n. 1218B; *TAM V*, 2, 1041; H. Malay, *Manisa Museum*, 79, n. 201.

Tanım :Altta, üstte, önde, arkada ve yanlarda çıkıntıları olan dikdörtgen prizması şeklinde mermer altar ya da kaide. Gövde ortasında kabartma, bir platform üzerinde, sağa doğru yürüyen, sağ elinde kama (*pugio*), diğer elinde yaklaşık tüm gövdeyi kaplayan dikdörtgen kalkan (*scutum*) ve başındaki geniş kenarlı, siperlikli kask (*galea*) ile betimlenen bir gladyatöre aittir. Kabartmanın altındaki yazıt ve çevirisi şöyledir:

Παρδαλάς
“*Pardalas (burada yatıyor)*”

Üzerindeki giysi, elindeki kama (*pugio*), uzun kalkan (*scutum*) bacaklardaki dizlik (*ocrea*) ve başındaki geniş kenarlıklı kaskı (*galea*) nedeniyle olasılıkla *secutor* sınıfına aittir. Sola doğru dönük sağ bacak arkada sol bacak önde ileri doğru hamle yapacak bir şekilde betimlenmiştir.

8- SECUTOR PASSAREINOS'UN MEZAR ANITI

Buluntu Yeri : Thyateira (Akhisar)
Şimdiki Yeri : Manisa Müzesi
Env. No : 8368
Ölçüler : 105x4431; 2.5 cm.
Yayımlar : Henüz yayımlanmadı
Tarih : Roma İmparatorluk Dönemi
Tanım : Altan ve üstten profillendirilmiş, altta, üstte ve yanlarda çıkıntıları olan mermer altar ya da kaide. Üstte iki köşede palmet şeklinde süsleme elemanı bulunmaktadır. Altar üzerinde, dışa doğru çıkıntı yapan bir platform üzerinde sola doğru hamle yapacakmış gibi betimlenen gladyatör kabartması yer almaktadır. Başında yüzünü kaplayan geniş kenarlı ve sorguçlu bir kask (*galea*), sol elinde yüzünü ve tüm gövdeyi koruyan dikdörtgen şeklinde ağır bir kalkan (*scutum*) taşımaktadır. Sağ elinde olasılıkla bir silah (*uncinus*) bulunan gladyatörün her iki bacağında bantlardan yapılmış *fascialar* ve sağ kolunda *manica* bulunmaktadır. Kabartmanın altındaki yazıt ve çevirisi şöyledir:

Πασσαρεῖνος
“*Passareinos (burada yatıyor)*”

Yukarıda tanımlanan gladyatörün kaskı (*galea*) ve ağır kalkanı (*scutum*), bize onun *secutor* sınıfına ait olduğunu göstermektedir. Gladyatörün kaskı ve kalkanı *Secutor Pertrarias*'ın (n. 9) kaskı ve kalkanı ile benzerlik göstermektedir. Gladyatörün sağ elindeki, kola geçirilerek kullanılan ucu kancalı silahın (*uncinus*) benzerlerine Tomis ve Louvre'da bulunan steller üzerinde rastlamaktayız²⁶².

²⁶²Robert, *Hellenica* V, 78 (lev. VII).

9- SECUTOR PETRAEİTES'İN MEZAR ANITI

Buluntu Yeri	: Thyateira (Akhisar)
Şimdiki Yeri	: Manisa Müzesi
Env. No	: 8371
Ölçüler	: 106x46,38.5; h. 2.5 cm.
Yayınlar	: Henüz yayınlanmadı.
Tarih	: Roma İmparatorluk Dönemi
Tanım	: Dikdörtgen prizması şeklinde alttan ve üstten profillendirilmiş, altta, üstte ve yanlarda çıkıntıları olan mermer altar ya da kaide. Altarın alt kısmında, yazıtın hemen altında olasılıkla girişin olduğunu gösteren yaklaşık dikdörtgen formda bir plaka yapılmıştır. Altar tam ortadan ikiye ayrılmış olup, bunun dışında eksiklik ve kırıkları bulunmamaktadır. Gövde ortasında çerçeve içine alınmış gladyatör kabartması yer almaktadır. Sola doğru ilerleyen gladyatörün başı aşınmış olup, kalıntılardan anlaşılacağı gibi gladyatör başında sorguçlu bir kask (<i>galea</i>) taşımaktadır. Sol elinde yaklaşık tüm gövdeyi kaplayan ve dize kadar uzanan ağır bir kalkanı (<i>scutum</i>) olan gladyatör, sağ elinde olasılıkla küçük bir kama (<i>pugio</i>) tutmaktadır. İki bacağına dizlik (<i>ocrea</i>), sağ kolunda bantlardan oluşan kolluk (<i>manica</i>) bulunan gladyatörün ayakları çıplaktır. Gladyatörün hemen önünde bir palmiye yaprağı yer almaktadır. Kabartmanın altındaki yazıt ve çevirisi şöyledir:

Πετραεῖτης

“Petraeites (burada yatıyor)”

Kullandığı silahlar ve giysileri bu gladyatörün bir *Secutor* olduğunu göstermektedir. Ayrıca gladyatörün yanındaki palmiye yaprağı ise onun kazandığı zaferi simgelemektedir. Döğüşten başarıyla çıkan gladyatöre verilen en önemli ödül, zaferin ve ölümsüzlüğün simgesi olan *palma* (palmiye yaprağı) idi. Nitekim gladyatörün başarısı ise aldığı bu *palma*'lara göre ölçülmekteydi. Mezar taşlarında aldığı bu ödüllerle betimlenen gladyatörler Batı Anadolu yazıtlarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır²⁶³. Birden fazla *palma* alan döğüşçüler *gladiator plurimarum palmurum* olarak adlandırılıyordu²⁶⁴.

²⁶³örnek olarak bkz. Robert, *Gladiateurs*, n. 291, n. 301, n. 302.

²⁶⁴Daraberg-Saglio, s.v. "Gladiateur", 1587; Smith, *Gladiator'es*, 455.

10- RETIARIUS STEPHANOS'UN MEZAR ANITI

Buluntu Yeri	: Thyateria (Akhisar)
Şimdiki Yeri	: Manisa Müzesi
Env. No.	: 234
Ölçüler	: 95x37x33; h. 2 cm
Tarih	: Roma İmparatorluk Dönemi
Yayımlar	: L. Robert, <i>Gladiateurs</i> , 220, n. 270; <i>Hellenica V</i> , 99; <i>TAM V</i> , 2, 1049; H. Malay, <i>Manisa Museum</i> , 80, n. 207.
Tanım	: Dikdörtgenler prizması şeklinde, üstte, altta, yanlarda çıkıntıları olan mermer altar ya da kaide. Bazı kısımlarında yer yer kırılmalar görülmektedir. Altar üzerinde yer alan kabartma, sağa doğru ilerleyen, belinde <i>subligaculum</i> taşıyan, sağ elinde <i>pugio</i> bulunan bir gladyatöre aittir. Gladyatör sol eliyle ise <i>trident</i> 'ine dayanmış bir şekilde betimlenmiştir. Kabartmanın hemen üzerindeki bir satırlık yazıt ve çevirisi şöyledir:

Στέφανος

“Stephanos (burada yatıyor)”

Altar üzerinde yer alan kabartma oldukça aşınmış olup, ayrıntılar tam olarak belirlenememektedir. Yine de, kullandığı silahlar ve üzerindeki giysilerden yola çıkarak bu kabartmanın üzerinde *Retiarus* sınıfına ait bir gladyatörün betimlendiği açık bir şekilde görülmektedir. Bilindiği gibi, bu gladyatörlerin en karakteristik özellikleri döğüş sırasında *trident* adı verilen üç ağızlı yaba kullanmaları idi. Kesinlikle kask kullanmayan bu gladyatörlerin başları daima açıktır. Diğer bazı giysileri ise, *subligaculum* ve *pugio*'dur. Bunlardan yola çıkarak, bu gladyatörün bir *retiarus* olduğu konusunda hiç şüphe yoktur.

Eserimizdeki gladyatör, burada olasılıkla döğüş sonrası betimlenmiştir. Duruşu ve hareketleri, özellikle *trident*'ine dayanmış olması bunun döğüşten başarıyla çıkmış olduğunu göstermektedir.

11-SPOR HEKİMİ (H)ELEIS'IN MEZAR ANITI

Buluntu Yeri	: Thyateria (Akhisar)
Şimdiki Yeri	: Manisa Müzesi
Env. No	: 232
Ölçüler	: 87x34x30, h. 2.2 cm.
Tarih	: İ.S. 2-3. yy

Yayınlar : J. and L. Robert, *Hellenica* IX, 1950, 25, 27 n. 2; Phfuls, *Inscripfen der Griechen*, (1977), 88-93; *An. Ep.* 1951, 80, 273, G. H. Horsley, *New Documents illustrating Eary Christianity* 2, (1982), 10, n. 2a; *TAM* V 2, 1097; H. Malay, *Manisa Museum*, 80, n. 208

Tanım : Dikdörtgen prizması şeklinde, altta, üstte, önde, arkada ve yanlarda çıkıntıları olan, üzerinde oturur durumda, cepheden gösterilmiş bir erkek kabartmasının betimlendiği mermer altar. Başu tahrib olmuş olan kabartmanın, sol omuz ve sağ kol açıkta kalacak şekilde gövdenin diğer kısımları bir pelerinle örtülmüştür. Taşın üst kısmında kişinin adı vardır.

Ηλεις ἀρχιατρὸς
τοῦ σύμπαντος
ξυστοῦ ἐνθάδε
κεῖμαι Χαίρε.

“Athletler Birliğinin başhekimini olan ben, Heleis, burada yatıyorum. Elveda!”

Antik dönemde *ludus*'larda gladyatörlerin her türlü sağlık problemleriyle ilgilenen hekimler bulunurdu. Özellikle sportif karşılaşmalarda ve dögüşlerde anında müdahale edilmesi için hekim bulundurulma zorunluğu getirilmişti²⁶⁵. Hekimler yaralananları tedavi etmekle yükümlüydüler. Oldukça önemli bir görev üstlenen hekimler, dögüş öncesi ve sonrası gladyatörlerin her türlü sağlık kontrollerini yapıyorlardı. Hekimlik babadan oğula geçmekteydi.

Kystos, merkezi Roma'da Traianus Hamamları'nda bulunan "genel atletler birliği" idi. Her birliğin bir başyazmanı (ἀρχιγραμματεύς), bir başrahibi (ἀρχιερεύς) ve bir de başhekimini (ἀρχίατρος) bulunmaktaydı. Başhekim atletler birliğinde görevli, resmi ve ayrıcalıklı bir hekim idi²⁶⁶. Bunlar büyük ihtimalle Roma'daki bu merkeze bağlıydılar.

Stelde yer alan kişi, olasılıkla Thyateria'da atletler birliğinde görev yapan başhekimdi. *Gymnasion*'larda hekimlerin bulunduğu bilinse de atletler birliğinde bu iş için görev yapan özel bir hekimin bulunmasının başka bir örneği yoktur²⁶⁷.

²⁶⁵Robert, *Hellenica* IX, 26.

²⁶⁶Ayn. eser., Ayn. yer.

²⁶⁷Tanrıver, *Antik Devirde Lydia'da Sosyal ve Ekonomik amaçlı Dernekler*, İzmir-1996, (yayınlanmamış doktora tezi), 46.

12- SECUTOR AMPHIARAOS'UN MEZAR ANITI

Buluntu Yeri : Saittai Arazisi (Uluköy)
Şimdiki Yeri : Manisa Müzesi
Env. No : 163 ve 254
Ölçüler : 1.27x44.5x17; h. 5 - 2.4 cm.
Tarih : İ.S. 2-3 yy.
Yayımlar : Keil - v. Premerstein, *Zweite Reise*, 110, n. 213; *IGR IV*, 1369; L. Robert, *Gladiateurs*, 160, n. 135; *Hellenica VIII*, 65, n. 135; *Rev. Arch.* 1929 II, 40, (OMS I, 707); *Bull.ep.* 1982, 333; *TAM V*, 1, n. 139; H. Malay, *Manisa Museum*, 79, no. 204.

Tanım : Dikdörtgen prizması şeklinde altta, üstte ve yanlarda çıkıntıları olan, üç frizli, mavi damarlı mermerden yapılmış çerçeveli mezar altarı. Altarın sağ tarafı tamamen kırık olup, sol çerçevede de yer yer kırılmalar görülmektedir. Bölüm bölüm kaba işçilik gösteren anıtın üst kısmında matkap deliğine rastlanmıştır.

Anıtın sol bölümünde *Retiarus* ile *Secutor*'un mücadelelerinin üç ayrı friz halinde betimlendiği sahneler yer almakta, her frizde döğüşün en can alıcı noktaları verilmektedir.

I. Friz : Mücadelenin başlangıç aşamasını gösteren bu sahnede, sol taraftaki *Retiarius*'un, tridenti ile karşısındaki *Secutor*'a saldırış anı betimlenmiştir.

II. Friz : Bir önceki sahnenin devamı olan bu bölümde, *trident* terk edilmiş bir şekilde sol tarafta dikey olarak durmakta, *Retiarius* elindeki kamayı boğazına saplamaya çalışan *secutor*'un kolunu tutarak ona engel olmaya çalışmaktadır.

III. Friz : Bu son sahnede ağır *scutum*'un üzerine karın üstü düşmüş olan *Secutor*, hasmının öldürücü darbesini beklemektedir. Bu öldürücü darbeyi indirecek olan *Retiarius*, elinde *parma*'sıyla hasmının sırtına o darbeyi vurmaktadır.

Çerçevenin alt kısmındaki iki satırlık yazıt ve çevirisi şöyledir:

Ἀμφιάραος
Σεκ(ούτωρ) πά(λος) γ', ν(ικῶν) ια'

“Üçüncü kategoriden olan ve 11 kez galip gelen *Secutor Amphiaraos* (burada yatıyor)”.

İki gladyatör arasında yer alan mücadelenin betimlendiği bu mezar anıtının diğerlerinden farkı, olayın birbirine bağlı üç ayrı bölüm halinde anlatılmasıdır. Kabartmalar için ayrılmış olan alanın burada

görüldüğü gibi frizlere ayrılması □Asia Minör'e ait bir özelliktir²⁶⁸. Boyuna işlenmiş olan anıtın alt ve üst bölümü, orta bölüme nazaran daha geniş tutulmuş, sağ tarafı tamamen kırık olan altar, III. frizin tam ortasından enlemesine ikiye ayrılmıştır. Olasılıkla bu nedenden dolayı stel iki parça halinde envanterlenmiştir.

İki farklı gladyatör tipinin yer aldığı sahnelerde, doğal olarak gladyatörlerin giysi ve silahları da farklıdır. Benzerlerine bir çok mezar stelinde rastanılan *retarius*, sol tarafta yer almakta, sol omuzunda *galerus*, sol elinde bu kategorideki gladyatörlerin en karakteristik silahı olan *trident*, belde *balteus*'a tutturulmuş *subligaculum* taşımaktadır. Elindeki *trident*den dolayı bunun bir *Retarius* olduğu konusunda şüphe yoktur. Diğer bir belirgin özellikleri ise, sadece bunlara özgü olan, sol omuza takılan *galerus* adı verilen metal parçasıdır²⁶⁹.

Genellikle *Murmillio* ya da *Secutor* ile karşılaşan *retiarus*'un buradaki rakibi *secutor*'dur. *Secutor*, başında geniş kenarlıklı kask, sağ elinde kama (*pugio*), sol elinde kalkan (*scutum*), bacağına *fasciae*'lerden yapılmış bir *ocrea* taşımaktadır.

Palus, gladyatörlerin çalışma alanı, simgesel rakibi, silahlarının bulunduğu ve gladyatörlerin yaşadığı alandır²⁷⁰. Ayrıca palus, *ludus*'da özelliklerine göre ayrılan gladyatörlerin kategorilerini de belirtiyordu. Sınıflar alt ve üst olarak ayrılıyorlardı ve üstler altlara emir verme yetkisine sahiptiler. Bir hiyerarşinin sözkonusu olduğu *ludus*'da I, II, buna ek olarak III ve IV *palus* olabilmekteydi²⁷¹.

Palus sözcüğü, yazıtlarda ya tam olarak, ya da PAL ve yahutta sadece PA kısaltmasıyla karşımıza çıkmaktadır. A ise genellikle, P nin bacakları arasına ya da üstüne yerleştirilir²⁷².

L. Robert, yazıtta yer alan ifadeden, Amphiaros adındaki bu *Secutor*'un 11 karşılaşmada başarı kazandığını ve *palus tertius* ünvanına sahip olduğunu ifade etmektedir²⁷³.

13- KÖLE MATERNOS'UN MEZAR ANITI

Buluntu Yeri : Saittai Arazisi (Uluköy)

Şimdiki Yeri : ?

²⁶⁸Keil von Premerstein, *Zweite Reise*, (1911), 111, n. 3 (lev. I).

²⁶⁹Daremberg-Saglio, s.v. *Gladiateur*, 1586.

²⁷⁰ayrıntılı bilgi için, bkz. bölüm II

²⁷¹Robert, *Gladiateurs*, 29.

²⁷²Robert, *a.g.e.*, 28.

²⁷³Robert, *Rev. Arch.*, (1933), II, 40-1.

- Ölçüler** : 2.45x3. 85; h. 1.6-2.5 cm.
Tarih : İ.S. 2-3. yy.
Yayınlar : Keil - von Premerstein, *Zweite Reise*, 111, n. 214; *IGR IV*, 1370; L. Robert, *Gladiateurs*, 161, n. 136; *TAM V*, 1, n. 140.
Tanım : Sol ve üst kısmı kırık, dikdörtgenler prizması şeklinde üstte, altta ve yanlarda çıkıntıları olan mavimsi mermer mezar steli. Üzerinde, karnı üzerine düşmüş bir gladyatörün betimlendiği kabartma yer almaktadır. Gladyatörün başında geniş kenarlıklı kask (*galea*), üzerinde *crista* adı verilen deriden yapılmış bir yelek vardır. Gladyatör sanki bir örtünün altından bakıyormuş gibi bir izlenim vermektedir. Bu gladyatörün arkasında sadece göğsüne kadar olan kısmı korunmuş, tam olarak tanımlanamayan bir gladyatör kabartması daha bulunmaktadır. Kabartmanın altındaki iki satırlık yazıt ve çevirisi şöyledir:

Māternow doÇ[low]
[pā]l(ow) aĀ, [ni(k«n)..]

"Birinci kategoride döğüşen ve ....kere galip gelen köle Maternos burada yatıyor".

Bu mezar steli üzerindeki kabartmada, olasılıkla mücadele sonrası sahne betimlenmiştir. Sahnede ikinci bir gladyatör daha yer almakta ancak, göğüse kadar olan kısmı korunan bu gladyatör net olarak tanımlanamamaktadır. Olasılıkla bu gladyatör, Maternos'un rakibiydi.

14- SECUTOR (?) METHYSOS'UN MEZAR ANITI

- Buluntu Yeri** : Saittai Arazisi (Uluköy)
Şimdiki Yeri : Manisa Müzesi
Env. No. : 161
Ölçüler : 91x37.5x20, h. 2.5 cm.
Tarih : İ.S. 2-3. yy.
Yayınlar : Keil - v. Premerstein, *Zweite Reise*, 110, n. 212; L. Robert, *Gladiateurs*, 160, n. 134; *TAM V*, I, n. 138 (lev.XI); *Bull.Ep.* (1982) n. 333; H. Malay, *Manisa Museum*, 79, n. 205.
Tanım : Yukarıdan aşağıya doğru profillendirilmiş mermer mezar steli. Gövde ortasında, bir panel içinde sağdan sola doğru yürüyen bir gladyatör kabartması yer almaktadır. Gladyatörün

giysisi: Başında geniş kenarlı, sorguçsuz kask (*galea*), sol elinde dikdörtgen kalkan (*scutum*), belinde geniş bir kemer (*balteus*), sol bacağına dizlik (*ocrea*), sağ bacağına ise *fasciae*'den yapılmış koruyucu bantlar. Stelin üst kısmındaki yazıt şöyledir:

.....Σ.....
Μέθυσος

Bu mezar stelindeki kabartma, oldukça yıpranmış ve aşınmış olduğu için giysi ve silahlar net olarak görünmemektedir. Bu yüzden hangi sınıfa ait olduğunu saptamak oldukça güçtür. Ancak yine de, kullandığı silah ve giysiler değerlendirildiğinde burada betimlenen kişinin *secutor* (?) kategorisinde döğüşen bir gladyatör olabileceğini göstermektedir.

15- HERMES, KYROS, KANDİDOS VE TROPHONİOS İÇİN ANIT

Buluntu Yeri : Turgutlu
Şimdiki Yeri : Manisa Müzesi
Env. No : 81
Ölçüler : 40x60x13 cm
Tarih : Roma İmparatorluk Dönemi
Yayımlar : L. Robert, *Hellenica* V, 79, n. 316 (lev. XI,2);
Bull. Ep. 1949, 158; H. Malay, *Manisa Museum*, 80, n. 209.
Tanım : Dikdörtgen formu, kenarları çerçevesi mermer mezar steli. Stelin üzerinde sağa doğru yönelmiş, dört gladyatörün ayakta tasvir edildiği kabartma yer almaktadır.

Çerçevenin altındaki yazıt, bu gladyatörlerin isimlerini vermektedir:

Ἑρμῆς, Κῦρος, Κανδίδος, Τροφόνιος[ος]
“*Hermes, Kyros, Kandidos, Trophonios*”

I. Gladyatör: Hermes adındaki bu gladyatör, sağ elinde hançer (*sica*), sol elinde, diğer üç gladyatörün elindekilere göre daha büyük, dikdörtgen şeklinde kalkan (*parma*) tutmaktadır. İki bacağına dizlik (*ocrea*) taşıyan gladyatör, kısa bir tunik (*tunica*) giymiştir.

II. Gladyatör: Sağ elinde hançer (*sica*) sol elinde dikdörtgen şeklinde küçük bir kalkan (*parma*) taşıyan *Kyros* adındaki bu

gladyatörün, iki bacağında dizlik (*ocrea*), üzerinde ise, kısa bir tunik (*tunica*) bulunmaktadır.

III. Gladyatör: Yazıtın gösterdiği gibi ismi *Kandidos* olan bu gladyatör, sağ elinde hançer (*sica*), sol elinde kareye yakın bir kalkan (*parma*) taşımaktadır. İki bacağında da dizlik (*ocrea*) bulunan gladyatör, kısa bir tunik (*tunica*) giymiştir.

IV. Gladyatör: Trophonios adındaki bu gladyatör, sağ elinde hançer (*sica*), sol elinde ise diğer üç gladyatörden farklı olarak yuvarlak ve küçük bir kalkan (*parma*) tutmaktadır. Bacaklarında ise, diğerleri gibi, iki *ocrea*'ya sahiptir. Ayrıca diğerleri gibi, kısa bir tunik (*tunica*) giymiştir.

L. Robert, bunun bir mezar taşı olmayıp, bir başrahip adına düzenlenen *munus* için rahibin değer verdiği bir gladyatör grubunu gösterdiğini ve bu mezar stelinin *munus anısı* için yapıldığını belirtmiştir²⁷⁴. Ayrıca Robert, burada betimlenen gladyatörlerin *tharak* olduğunu belirtmektedir²⁷⁵. Bilindiği gibi, *tharak* gladyatörlerin en belirgin silahları; savunma silahı olan *parma* ya da *parmula* adı verilen küçük kalkan ve *sica* adı verilen hançerdir. Diğer belirleyici özellikleri ise *ocrea*'yı her iki bacakta kullanmalarındadır. Ayrıca bu gladyatörler kolları saran *manica*, bellerinde *balteus*'a tuturulan *subligaculum* ve *fasciae* adı verilen bantlar kullanmaktadırlar.

Kabartmalara baktığımızda: Sağ başta bulunan üç gladyatörün kalkanı aynı, yani dikdörtgen, diğer dördüncü gladyatörün küçük ve yuvarlaktır. Ayrıca bu dördüncü gladyatör diğerlerinden farklı bir biçimde, onlardan biraz daha ayrı olarak durmakta, daha önde görülen bu gladyatör diğerlerine öncülük ediyormuş izlenimi vermektedir.

Sağdan I. ve II. gladyatörün elinde bulunan kalkanlar, Pardalas (n. 7) adındaki gladyatörün kalkanıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca dört gladyatörün elindeki *sica*'lar ise, Tralles ve İonia'dan gelen steller üzerindeki gladyatörlerin ellerindeki *sica*'lara benzemektedir²⁷⁶.

Robert, yazıtta yer alan üçüncü gladyatörün ismini *Κίναϊδος* olarak okumuştur. Ancak H. Malay taştaki izlere göre bunun *Κίναϊδος* değil, *Κόνδιδος* olması gerektiğini belirtmiştir²⁷⁷. Nitekim Anadolu kökenli olan *Κόνδιδος* ismine Batı Anadolu yazıtlarında sıklıkla rastlanmaktadır²⁷⁸.

²⁷⁴Robert, *Hellenica* V, 79.

²⁷⁵Ayn. eser., Ayn. yer.

²⁷⁶Robert, *Gladiateurs*, n. 256, (lev VIII), n. 151, (lev. IX).

²⁷⁷Malay, *Manisa Museum*, 80, n. 209.

²⁷⁸Örnek için bkz. *IGR* IV, n. 1156, 1582.

giysisi: Başında geniş kenarlı, sorguçsuz kask (*galea*), sol elinde dikdörtgen kalkan (*scutum*), belinde geniş bir kemer (*balteus*), sol bacağına dizlik (*ocrea*), sağ bacağına ise *fasciae*'den yapılmış koruyucu bantlar. Stelin üst kısmındaki yazıt şöyledir:

.....Σ.....
Μέθυσος

Bu mezar stelindeki kabartma, oldukça yıpranmış ve aşınmış olduğu için giysi ve silahlar net olarak görünmemektedir. Bu yüzden hangi sınıfa ait olduğunu saptamak oldukça güçtür. Ancak yine de, kullandığı silah ve giysiler değerlendirildiğinde burada betimlenen kişinin *secutor* (?) kategorisinde döğüşen bir gladyatör olabileceğini göstermektedir.

15- HERMES, KYROS, KANDİDOS VE TROPHONİOS İÇİN ANIT

Buluntu Yeri : Turgutlu
Şimdiki Yeri : Manisa Müzesi
Env. No : 81
Ölçüler : 40x60x13 cm
Tarih : Roma İmparatorluk Dönemi
Yayımlar : L. Robert, *Hellenica* V, 79, n. 316 (lev. XI,2); *Bull. Ep.* 1949, 158; H. Malay, *Manisa Museum*, 80, n. 209.
Tanım : Dikdörtgen formu, kenarları çerçeveli mermer mezar steli. Stelin üzerinde sağa doğru yönelmiş, dört gladyatörün ayakta tasvir edildiği kabartma yer almaktadır.

Çerçevenin altındaki yazıt, bu gladyatörlerin isimlerini vermektedir:

Ἑρμῆς, Κῦρος, Κανδίδος, Τροφόνι[ος]
“Hermes, Kyros, Kandidos, Trophonios”

I. Gladyatör: Hermes adındaki bu gladyatör, sağ elinde hançer (*sica*), sol elinde, diğer üç gladyatörün elindekilere göre daha büyük, dikdörtgen şeklinde kalkan (*parma*) tutmaktadır. İki bacağına dizlik (*ocrea*) taşıyan gladyatör, kısa bir tunik (*tunica*) giymiştir.

II. Gladyatör: Sağ elinde hançer (*sica*) sol elinde dikdörtgen şeklinde küçük bir kalkan (*parma*) taşıyan *Kyros* adındaki bu

gladyatörün, iki bacağında dizlik (*ocrea*), üzerinde ise, kısa bir tunik (*tunica*) bulunmaktadır.

III. Gladyatör: Yazıtın gösterdiği gibi ismi *Kandidos* olan bu gladyatör, sağ elinde hançer (*sica*), sol elinde kareye yakın bir kalkan (*parma*) taşımaktadır. İki bacağında da dizlik (*ocrea*) bulunan gladyatör, kısa bir tunik (*tunica*) giymiştir.

IV. Gladyatör: Trophonios adındaki bu gladyatör, sağ elinde hançer (*sica*), sol elinde ise diğer üç gladyatörden farklı olarak yuvarlak ve küçük bir kalkan (*parma*) tutmaktadır. Bacaklarında ise, diğerleri gibi, iki *ocrea*'ya sahiptir. Ayrıca diğerleri gibi, kısa bir tunik (*tunica*) giymiştir.

L. Robert, bunun bir mezar taşı olmayıp, bir başrahip adına düzenlenen *munus* için rahibin değer verdiği bir gladyatör grubunu gösterdiğini ve bu mezar stelinin *munus anısı* için yapıldığını belirtmiştir²⁷⁴. Ayrıca Robert, burada betimlenen gladyatörlerin *tharak* olduğunu belirtmektedir²⁷⁵. Bilindiği gibi, *tharak* gladyatörlerin en belirgin silahları; savunma silahı olan *parma* ya da *parmula* adı verilen küçük kalkan ve *sica* adı verilen hançerdir. Diğer belirleyici özellikleri ise *ocrea*'yı her iki bacakta kullanmalarındadır. Ayrıca bu gladyatörler kolları saran *manica*, bellerinde *balteus*'a tuturulan *subligaculum* ve *fasciae* adı verilen bantlar kullanmaktadırlar.

Kabartmalara baktığımızda: Sağ başta bulunan üç gladyatörün kalkanı aynı, yani dikdörtgen, diğer dördüncü gladyatörün küçük ve yuvarlaktır. Ayrıca bu dördüncü gladyatör diğerlerinden farklı bir biçimde, onlardan biraz daha ayrı olarak durmakta, daha önde görülen bu gladyatör diğerlerine öncülük ediyormuş izlenimi vermektedir.

Sağdan I. ve II. gladyatörün elinde bulunan kalkanlar, Pardalas (n. 7) adındaki gladyatörün kalkanıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca dört gladyatörün elindeki *sica*'lar ise, Tralles ve İonia'dan gelen steller üzerindeki gladyatörlerin ellerindeki *sica*'lara benzemektedir²⁷⁶.

Robert, yazıtta yer alan üçüncü gladyatörün ismini *Κίναϊδος* olarak okumuştur. Ancak H. Malay taştaki izlere göre bunun *Κίναϊδος* değil, *Κάνδιδος* olması gerektiğini belirtmiştir²⁷⁷. Nitekim Anadolu kökenli olan *Κάνδιδος* ismine Batı Anadolu yazıtlarında sıklıkla rastlanmaktadır²⁷⁸.

²⁷⁴Robert, *Hellenica* V, 79.

²⁷⁵Ayn. eser., Ayn. yer.

²⁷⁶Robert, *Gladiateurs*, n. 256, (lev VIII), n. 151, (lev. IX).

²⁷⁷Malay, *Manisa Museum*, 80, n. 209.

²⁷⁸Örnek için bkz. *IGR* IV, n. 1156, 1582.

16- CONTRARETIARIUS RHODON'UN MEZAR ANITI

- Buluntu Yeri** : Satala (Adala)
Şimdiki Yeri : Manisa Müzesi
Env. No : 429
Ölçüler : 40.5x31.5x9.5
Tarih : Geç İmparatorluk Dönemi
Yayınlar : L. Robert, *Hellenica* V, 78, n. 315, (lev. VII, 4); *Hellenica* VIII, 67, n. 315, (lev. XII); E. Pfuhl-Möbius, *Die ostgriechen Grabreliefs* II, (1979), 305, n. 1261 (lev. 187), *TAM* V, 1, n. 606; H. Malay, *Manisa Museum*, 79, n. 20.
Tanım : Üçgen alınlıklı, üç akroterli mermer mezar steli. Stelin üzerinde, çerçeve içine alınmış, cepheden gösterilmiş olan gladyatör kabartması, başında geniş kenarlıklı bir kask (*galea*), üzerinde kısa kollu, diz üstüne kadar uzanan bir giysi, sağ elinde kama (*pugio*), sol elinde ucu kancalı silah (*uncinus*), iki bacağına dizlik (*ocrea*) taşımaktadır. Gladyatörün solunda palmet başlıklı bir sütun durmaktadır. Kabartmanın altındaki yazıt şöyledir:

Ῥοδών
“Rhodon (burada yatıyor)”

Üzerinde kısa kollu, kemersiz, tuniğe benzer bir giysi bulunan gladyatör, iki bacağına dizlik (*ocrea*) taşımaktadır. Sağ elinde kama (*pugio*), sol elinde ise kola geçirilerek kullanılan ucu kancalı *uncinus* adı verilen silah vardır. L. Robert, bu silahı kullanan gladyatörlerin *Contraretiarius* olduğunu belirtmiştir²⁷⁹. Yine Robert, yaptığı ilk incelemede stel üzerinde bir hurma ağacı gördüğünü belirtilmiştir. Ancak taş aşınmış olduğundan, günümüzde bu ağaç görülmemektedir.

17- GLADYATÖR (?) LUCIUS'UN MEZAR ANITI

- Buluntu Yeri** : Yeşilkavak (Korakoe ?)
Şimdiki Yeri : Manisa Müzesi
Env. No : 8172
Ölçüler : 89x50x14 h. 2 cm.
Tarih : Roma İmparatorluk Dönemi

²⁷⁹Robert, *Hellenica* V, 29, n. 315.

Yayınlar : H. Malay, *Researches*, 125, n. 134, (lev. 99, fig. 139).

Tanım : Mermer mezar steli. Stelin sağ akroteri ve sağ alt köşesi kırılmış durumdadır. Stelin üzerinde bir niş içinde sağdan sola doğru ilerleyen sanki atak yapacakmış gibi görülen bir gladyatör kabartması bulunmaktadır. Kabartma çok net olmamakla birlikte, gladyatörün sağ elinde olasılıkla kama (*pugio*), sol elinde ise kalkan (*scutum*) görülmektedir. Kabartmanın altındaki sağlam olan yerlerde görülebilen yazıt:

Γάϊος καὶ Μηννογενίς Λούκι[ον] τὸ[v]
ἴδιον υἱὸν βιώσαντα ἔτη κ[.]·
[Λ]ούκιος ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς ἐνθάδε κείμα[ι]
4 [τήν] στήλλην ἀφανίσ[1-2]
[-]EINYΩNKOΛ[1-2]

"*Gaios ve Menogenis 2(0) yıl yaşayan oğulları Loukios'u onurlandırdılar. Ben Loukios, güzel ve iyi adam, burada yatıyorum. [Her kim] steli yerinden oynatırsa ...*".

Yazıttan da anlaşılacağı gibi, bu mezar stelinin sahibi, ebebeynleri tarafından onurlandırılmıştır. Son derece kötü bir biçimde tahrip edilmiş olan kabartmada bir gladyatör tasviri bulunduğu sanılmaktadır. Ama yazıtta, Loukios'un bir gladyatör olduğunu gösteren herhangi bir ifade bulunmamaktadır.

18- BİR SECUTOR'UN (?) MEZAR ANITI

Buluntu Yeri : Philadelphia (Alaşehir)

Şimdiki Yeri : Bilinmiyor

Ölçüler : 56x 29.5x8; h. 1.9-1.5

Tarih : Roma İmparatorluk Dönemi

Yayınlar : L. Robert, *Gladiateurs*, 163, n. 140; Keil - v. Premerstein, *Erste Reise*, 36, n. 58, (fig. 31); E. Pfulh-Möbius, *Die ostgriechen Grabreliefs II*, 1979, 299, n. 1230 (lev. 184); Merkelbach - Stauber, *Steinepigramme*, 480.

Tanım : Sağ, alt ve üst kısmı kırık, mavimsi mermer mezar steli. Üzerindeki kabartma bir gladyatöre aittir. Sol eliyle palmiye yaprağı tutan gladyatör, sağ kolunda *manica*, belinde bir *balteus* ile tutturulmuş *subligaculum*, bacaklarında *fascialar*

bulunmaktadır. Ayrıca boyunda süs amaçlı bir metal kolye taşımaktadır. Sağ yanında, kendisine ait dikdörtgen bir *scutum* ve bunun üzerinde geniş kenarlıklı bir kask görünmektedir. Gladyatör sol eliyle palmiye tutarken sağ eliyle de *scutum*'a dayanmış bir şekilde resmedilmiştir. Gladyatörün ayaklarının dibinde bir köpek yer almaktadır.

Kabartmanın çevresindeki yazıt şu şekilde okunmaktadır:

Gladyatörün sağ omuzunun üzerinde:

ἡ δὲ
με Μ-
οἶρα

Kabartmanın altında:

κατήγαγεν ἔνθα
βιαίως καὶ δέμας
ἐνκατέθηκε Φ[ιλαδελοφ- ς]

Stelin sağ kenarında:

Πέ[ρ]-
γη
δέ
μοι
πά-
τρα.

"Fakat Moira, beni burada zorla yeraltına soktu (ölüme götürdü) ve hayatımı (Philadelphia topraklarına) gömdü. Vatanım ise Perge'dir benim."

Oldukça hasara uğramış mezar steli üzerindeki kabartmayı tam olarak tanımlamak güçtür. Bununla birlikte ilk bakışta kabartmanın, özensiz ve kaba olarak yapıldığı anlaşılmaktadır.

Stelin kırılan kısmında olasılıkla gladyatöre ait olan diğer silahların bulunduğu düşünülmektedir. Bugün, bu silahlar mezar üzerinde görünmemesi ve kabartmanın oldukça hasara uğraması, gladyatörün tipi hakkında değişik yorumların yapılmasına neden olmuştur. Keil ve von Premerstein, burada betimlenen gladyatörün bir *Thrak* olabileceğini belirtmektedirler²⁸⁰. Ancak ilk bakışta *Thrak* gibi görünse de,

²⁸⁰Keil von Premerstein, *Eine Reise*, 36, n. 58, fig. 31.

dikkatli bakıldığında gladyatörün giysi ve silahlarının busınımın gladyatörlerinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan Pfulh-Möbius, giysi ve silahlardan dolayı bu gladyatörün *Secutor* ya da *Provocator* olması gerektiğini savunmaktadır²⁸¹.

Gladyatörün sol elindeki palmiye onun bir zafer kazandığını ve bunun sonucunda bir ödül aldığı bir simgesidir. Buradan anlaşılacağı gibi gladyatör başarılı bir gladyatör idi. Gladyatörün ayakları dibinde yer alan köpek, Asia Minör'de çok sevilen bir mezar süsü olarak kullanılmıştır.

19- SECUTOR (?) KASTOR'UN MEZAR ANITI

Buluntu Yeri	: Bilinmiyor
Şimdiki Yeri	: Manisa Müzesi
Env. No	: 430
Ölçüler	: 49x35x9; h. 2.3-3 cm.
Tarih	: Roma İmparatorluk Dönemi
Yayımlar	: H. Malay, <i>Manisa Museum</i> , 79, n. 210, (lev. 29), fig. 72.
Tanım	: Gövde altında hafif bir genişlemeyle birlikte, yaklaşık dikdörtgen bir form oluşturan, üçgen alınlıklı, üç akroterli, beyaz mermerden yapılmış mezar steli. Stelin sağ ve sol akroterleri kırık ve eksiktir. Üzerinde, kenarları kabartılmış dikdörtgen bir niş ve bu nişin içerisinde yer alan soldan sağa doğru yönelmiş, yüksek kabartma şeklinde yapılmış, bir gladyatör tasviri yer almaktadır. Yüzü oldukça aşınmış olan bu gladyatör başına geniş kenarlı, sorguçlu bir kask (<i>galea</i>) giymiş olup, sol elinde yaklaşık tüm gövdeyi kaplayan, üzeri işlemeli, kare bir kalkan (<i>scutum</i>), sağ elinde ise bir kama (<i>pugio</i>) taşımaktadır. Sağ kolunda kolluk (<i>manica</i>) bulunan gladyatörün, ayrıca her iki bacağına <i>ocrea</i> görülmektedir. Kabartmanın altındaki yazıt şöyledir:

Κάστωρ

“Kastor (burada yatıyor)”

²⁸¹Pfulh-Möbius, *Grabreliefs* II, 299, n. 1230 (lev. 184)

20- SECUTOR (?) KASTOR'UN MEZAR ANITI

Buluntu Yeri	: Bilinmiyor
Şimdiki Yeri	: Manisa Müzesi
Env. No	: ?
Ölçüler	: 50x34x10, h. 3 cm.
Tarih	: Roma İmparatorluk Dönemi
Yayımlar	: H. Malay, <i>Manisa Museum</i> , 74, n. 211, (lev. 29), fig. 73.

Tanım : Dikdörtgen formlu, üçgen alınlıklı, üç akroterli beyaz mermerden yapılmış mezar steli. Oldukça yıpranmış durumda olan stelin, üst sol köşesi, sol akroteri ile birlikte kırık ve eksiktir. Ön yüzde, üçgen çatılı, çerçeve şeklinde kabartılmış bir niş ve nişin içerisinde, yüksek kabartma şeklinde yapılmış gladyatör tasviri yer almaktadır. Sola doğru yönelmiş olan gladyatör, başında geniş kenarlı, sorguçlu bir kask (*galea*), sağ elinde dikdörtgen formlu bir kalkan (*scutum*) taşımaktadır. Ayrıca gladyatör, sol elinde bir kama (*pugio*) tutuyormuş gibi görünmektedir. Aşınmadan dolayı ayrıntılar net olmamakla birlikte, sadece kalıntılardan yola çıkarak gladyatörün her iki bacağında dizlik (*ocrea*) ve ayaklarında sandalet olduğunu söyleyebiliriz. Çerçevenin altındaki yazıt şöyledir:

Kāstvr

“Kastor (burada yatıyor)”

Buluntu yeri saptanamayan, 19 ve 20 No.lu mezar stelleri gerek form ve gerekse üzerindeki kabartmaları açısından ortak noktaları bulunmaktadır. Bu yüzden iki gladyatör steli bir arada yorumlanmıştır.

Aynı sınıfa (*secutor*) ait olan bu iki gladyatörlerin kabartmaları, tipolojik olarak incelendiğinde aralarında yakın benzerlik olduğu açıkça görülmektedir. Savunma silahları, giysileri ve bunun yanısıra duruş ve hareketleri birbirlerinin aşağı-yukarı aynısıdır. Aralarındaki tek fark 19 No.lu steldeki gladyatörün yönünün sağ, 19. No.lu gladyatörün yönünün sol tarafa dönük bir şekilde tasvir edilmesidir.

Her iki gladyatörün başında sorguçlu, geniş kenarlıklı yüzlerini kapatan kask (*galea*) vardır. 19 No.lu gladyatörün sol elinde, 20 No.lu gladyatörün sağ elinde kalkan (*scutum*) bulunmaktadır. 19 No.lu gladyatörün kalkanı aşağıya doğru genişlemektedir. 20 No.lu gladyatörün belinde çift katlı kemer (*balteus*) bulunmakta ve ayaklarında ise detaylardan kalan izlerden dizlik (*ocrea*) olduğu düşünülmektedir.

Bu iki gladyatör kabartması üzerinde gerek savunma silahları ve gerekse giysilerine bakarak yapılan tipolojik inceleme bu iki gladyatörün büyük olasılıkla *secutor* sınıfından olduğunu göstermiştir. Ancak ilginç olan, her iki gladyatörün de sadece *thrak* gladyatörlere ait olduğu düşünülen silahları kullanmış olmalarıdır. Kesin olmamakla birlikte, *thrak* gladyatörlerin en belirgin özelliği olarak kabul edilen her iki bacaktaki *ocrea*, bu iki gladyatörde de mevcuttur. Ancak bazen gladyatörlerin kullandığı silan ve giysilere bakarak onların hangi sınıftan olduğunu saptamak oldukça güçtür.

21- GLADYATÖR STEPHANOS'UN MEZAR ANITI

- Buluntu Yeri** : Philadelphia (Alaşehir)
Şimdiki Yeri : ?
Env. No : -
Ölçüler : 66 x 45.5 x ?; h. 0,22 cm.
Tarih : İ.S. 2-3. yy.
Yayınlar : Keil - v. Premerstein, *Erste Reise*, 35-36, n. 57, (fig. 30); L. Robert, *Gladiateurs*, 163, n. 141; Merkelbach - Stauber, *Steinepigramme*, 479.
Tanım : Mermer stel. Yazıtın altında iki sıra halinde sekiz çelenk.

- 0-2 [ἵχνος ἐπιστήσας ?] ὀλίγων ἐπάκουσον, | παροδίτα·
2-4 οὐ γὰρ ἀντίπαλος ἔδα(μ)έν με τὸν | ἄθλιον οὐδ' ἐδύνατο. |
5-7 εἰ δὲ νόσῳ προδο[θ]εῖς ὑπὸ μύρης ὦδε | ἐφονεύθην,
7-9 ὄγδον πυκτεύσας ἔσχα τέλος θανάτου,
9-12 τοῦτ' ἐ[φ]ερεν Στεφάνῳ πρὸς | Φιλαδελφέων ἄστῳ | κατελθεῖν.
12-14 Συνφέρουσα Στεφάνῳ τῷ ἰδίῳ ἀδρί μνείας χάριν.

"Ey yolcu, adımlarını durdur ve beni biraz dinle. Rakibim yenmedi beni, (bu) şanssız adamı, bunu beceremedi. Fakat bir hastalıkla öldürüldüm Moira tarafından. Sekiz kere döğüşüm, (sonunda) ölümcül sona ulaştım. Bu neden oldu Stephanos'un Phaladelphialılar'ın şehrine gelmesine."

"Synpherousa (bu mazarı) kocası Stephanos'un hatırası için (yaptırdı)."

Satır 3: μύρης = Μοίρης.

Satır 4 : πυκτεύσας = pugnavit (döğüşüm).

Satır 13: ἀδρί = ἀνδρί.

Burada Philadelphia dışında ölmüş olan ancak sonra vatanına getirilen bir gladyatörün mezar şiiri yer almaktadır. Şiirden anlaşıldığına göre, gladyatör Stephanos, düşürken değil bir hastalık nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Öte yandan, Stephanos'un sekiz düşüşe katıldığı hem metinde geçen ὄγδο(ο)ν πικτεύσας ("*sekiz kere düştüm*") ifadesi, hem de yazıtın altında yer alan sekiz çelenk motifi ile iki defa vurgulanmıştır.

ÖZET

Romalıların eğlence yaşamında vazgeçilmez bir gösteri türü olan gladyatör dövüşleri, Latince'de kılıç anlamına gelen *gladius*'tan türetilmiş olup, Greklerde $\mu\nu\nu\omicron\mu\alpha\chi\iota\alpha$ (teke tek dövüş) olarak adlandırılmıştır.

Dövüşlerin kökeni, Güney İtalya'da, cenaze törenlerinin bir parçası olarak, savaşta ölenlerin anısına düzenlenen kana karşılık kan şeklindeki bir dinsel inanışa dayanmaktadır. Bu dinsel inanışa göre, ölen askerin huzura kavuşması kurban vermek gerekiyordu. Genellikle savaş esirleri ve köleler kurban olarak seçiliyordu. Cenaze törenlerini bir parçası olarak yapılan bu dövüşler, ilk önce Campania bölgesinde ortaya çıkmış, zamanla diğer bölgelerdeki -örneğin Samnium, Lucania-halklar tarafından da benimsenmiştir. Gladyatör dövüşleri İ.Ö. 4. yy.'ın sonu ile İ.Ö. 3. yy.'ın başında Etrüsk inanç ve geleneklerine yansımış ve İ.Ö. 3. yy. içinde de Romalılar'a geçmiştir.

Roma'da dövüşler ilk defa İ.Ö. 264 yılında yapılan bir tören ile başlamıştır. Bu törenin ve aynı yıllarda yapılan gladyatör gösterilerinin ardından Romalılar, dövüşleri oldukça benimsemişler ve bunu her zaman kendilerinin yarattığı bir olgu olarak göstermek istemişlerdir.

Cumhuriyet dönemi boyunca dövüşler, üst sınıfın özel ve olağan cenaze törenlerinde ya da belli günlerde yapılan gösterilerde sadece gösteriyi renklendirmek amacıyla yer almıştır. Böylelikle dövüşlerin yayılımına izin verilmeyerek belli bir sınırdan tutulmuştur. Zamanla bu dövüşler dini kökeninden sıyrılarak salt eğlence olarak yer almaya başlamıştır. Üst düzey yöneticiler ise bu gösterilerle halkı kolayca etkileri altına alabileceklerini düşünerek dövüşleri İ.Ö. 105 yılında yasallaştırmışlardır. Ayrıca gladyatörler ve gladyatörlerin disiplinli eğitimleri Roma askerlerine örnek olarak gösterilmiş ve gladyatörler, olası bir durumda asker olarak kullanılmışlardır. Daha sonraları da, gösterilere renk katmak amacı ile *arena*'lara *venatio* adı verilen vahşi hayvan dövüşlerinin yapıldığı bir gösteri türü eklenmiştir.

Munuslar'ın resmi bir kimlik kazanmasıyla birlikte, bu kanlı gösteriler, İmparatorluk eyaletlerine de sıçramış, İ.Ö. 1. yy.'dan itibaren gerek Roma'da ve gerekse eyaletlerde gladyatör eğitimi için *ludus* adı verilen, İmparatorluğa ya da yerel yönetime ait gladyatör okulları açılmaya başlamıştır. Aynı yıllarda *amphitheatrumlar*'ın inşa edilmeye başlandığı ve sayılarında önemli bir artış olduğu görülmektedir.

Genelde köle ve esirlerin yer aldığı *arenalar*'da, zaman zaman özgür vatandaşlar da dövüşüyorlardı. Romalılar, galip geldikleri savaşlarda elde edilen savaş esirlerinin giysi ve silahlarında hiçbir değişiklik yapmadan onları *arenalar*'a dövüşmek üzere gönderiyorlardı. Gladyatörler kullandıkları silah ve giysilerine göre farklı sınıflara ayrılıyorlar, farklı dövüş tekniği uyguluyorlardı. Bunlar özelliklerine göre isimlendiriliyorlardı. İster özgür vatandaş, isterse savaş esiri ve köle olsun, gladyatör adayları *arena*'larda çıkmadan önce *ludus* adı verilen gladyatör okullarına gönderilip belli bir eğitimden geçiyorlardı. *Ludus*'da *doctor* adı verilen hocaların emrinde oldukça farklı ve sıkı bir yaşamları olan gladyatörlerin tedavilerinden, beslenmelerine kadar her türlü bakımları yapıyordu.

Bunların dışında belli bir ücret karşılığında bir gösteri için gladyatör olarak dövüşen kişiler de vardı. Tüm Roma halkının tutkunu olduğu bu dövüşlere imparator ve üst düzey yöneticilerinin ve hatta kadınların tutkuyla bağlı oldukları ve bunlardan bazılarının *arena*'larda dövüştükleri bilinmektedir.

Ölümler her an burun buruna olan gladyatörlerin, en önemli tanrısı Ares, tanrıçası ise Minevra idi. Önem verdikleri yarı tanrı ise Hercules idi. Onların, her dövüşten hemen sonra bu tanrılara adak sundukları bilinmektedir.

Dövüşten sağ çıkan başarılı gladyatörler farklı şekillerde ödüllendirilmekteydiler. Özellikle, *palma* yaprağı sıklıkla verilen bir ödül idi. Onlara bazen halk tarafından para ve bazen de imparatorlar tarafından ev ya da arazi hediye edildiği olurdu. Ayrıca gladyatörlere her başarılı dövüşün ardından bir ünvan verilmekteydi. Bu sayede onların ün ve kazançları da artmaktaydı.

Munus'lar, *editor muneris* adı verilen organizatörler tarafından, farklı vesilelerle düzenleniyorlardı. Bir *munus* öncesi, dileyen herkesin katıldığı son akşam yemeğinin ardından, gösteri başlardı. Dövüş güneşin ilk ışıklarıyla, *venatio* gösterileriyle başlar, günün ağarmasıyla sona ererdi. Dövüş aralarında halkın tepkisini azaltmak için ara program adı verilen gösteriler düzenlenirdi. Özellikle öğle üzeri, Roma mahkemelerinin verdiği karar doğrultusunda ölüme mahkum olmuş kişiler vahşi hayvanların önüne atılarak, kılıçla öldürülerek ya da birbirleriyle dövüştürülerek *arena*'larda infaz edilirdi.

LEVHA I

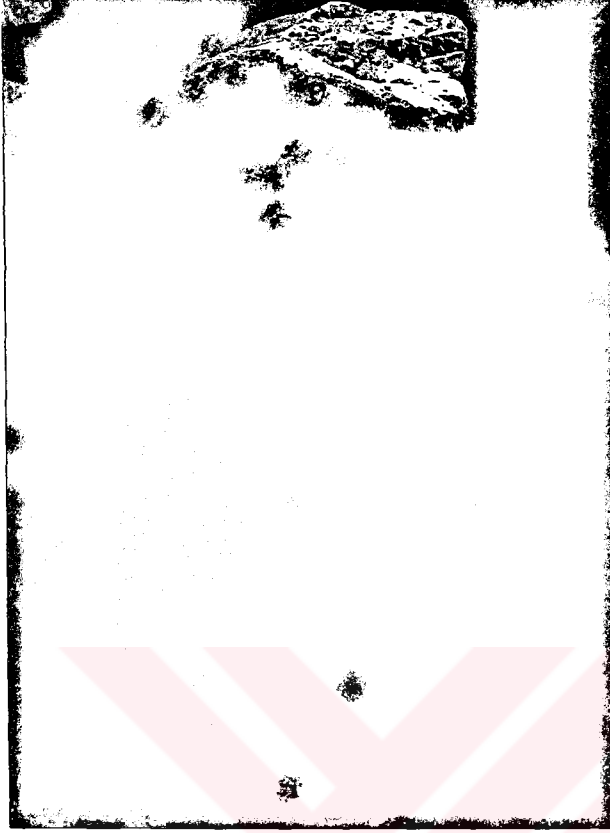

1-Secutor Aias'in Mezar Aniti

2-Secutor Antallos'un Mezar Aniti

LEVHA II

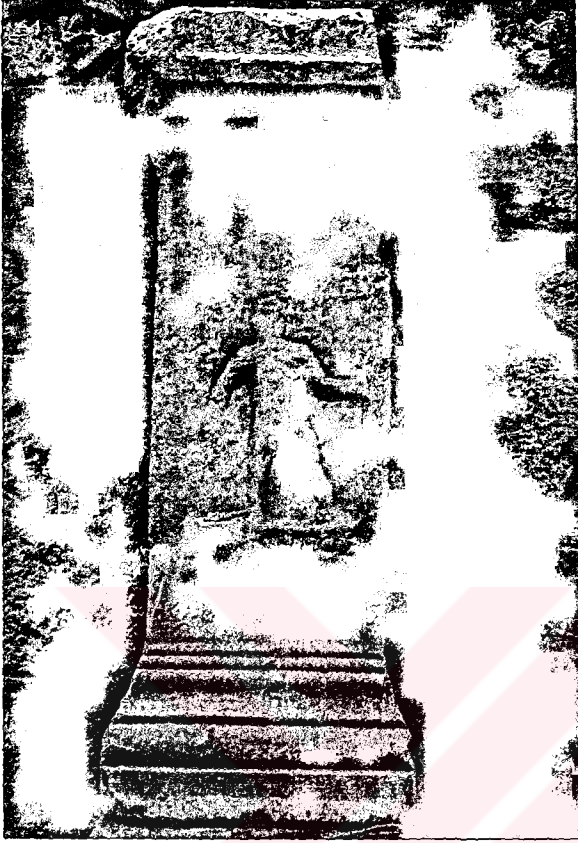

4- Secutor (?) Babidos'un (?) Mezar Anıtı

5-Rudarius Eugramos'un Mezar Anıtı

LEVHA III

6-Bestiarnus Kallidramos'un Mezar Aniti

7-Secutor Pardalas'in Mezar Aniti

LEVHA IV

8-Secutor Passareinos'un Mezar Amti

LEVHA V

9-Secutor Petraeites'in Mezar Anıtı

LEVHA VI

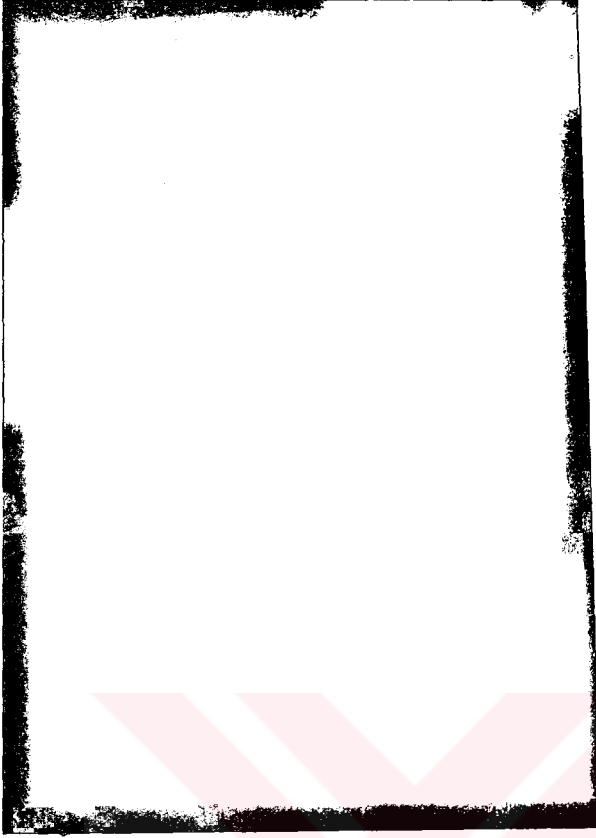

10-Retarius Stephanos'un Mezar Anıtı

11-Spor Hekimi (H)eleis'in Mezar Anıtı

LEVHA VII

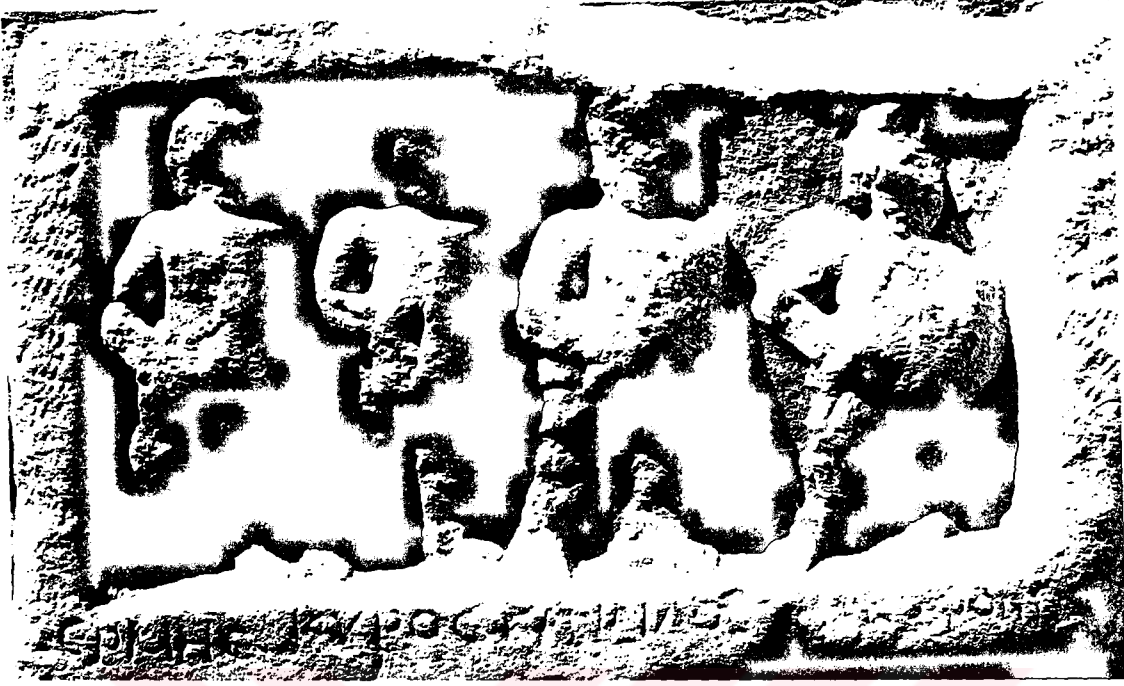

12-Secutor Amphiaraos'un Mezar Anıtı

14-Secutor (?) Methysos'un Mezar Anıtı

LEVHA VIII

15-Hermes, Kyros, Kandidos ve Trophonios

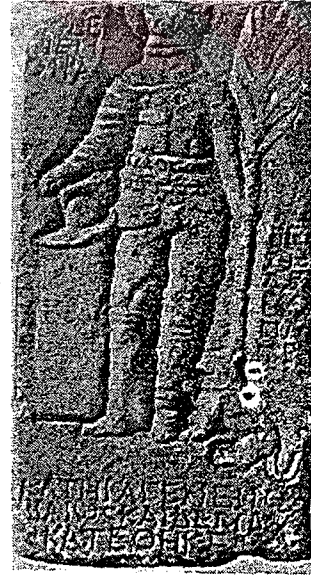
16-Contraretiaris Rhodon'un Mezar Anıtı

LEVHA IX

19-Secutor (?) Kastor'un Mezar Anıtı

21-Gladyatör Stephanos'un Mezar Anıtı

LEVHA X

20-Secutor (?) Kastor'un Mezar Anıtı

**YÜKSEKÖĞRENİM KURULU DÖKÜMANTASYON
MERKEZİ TEZ VERİ GİRİŞ FORMU**

YAZARIN:

Soyadı: Akat

Adı: Sevgiser

Merkezimizde Doldurulacaktır

Kayıt No:

TEZİN ADI:

Türkçe: Lydia Bölgesinde Bulunan Gladyatör Anıtları

Yabancı Dil: Gladiator Monuments in the Lydian Area

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ:

Üniversite: EGE ÜNİVERSİTESİ

Enstitü: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar:

Tarih:

TEZ YAYINLANMISSA:

Yayınlayan:

Basım Yeri:

Basım Tarihi:

ISBN:

TEZ YÖNETİCİSİNİN:

Soyadı, Adı: MALAY, Hasan

Ünvanı: Prof. Dr.

YAZILDIĞI DİL:

Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI:

100+10+1 harita

TEZİN KONUSU (KONULARI)

Antik dönemdeki gladyatör döğüşleri, Lydia Bölgesi'nde ele geçen gladyatör anıtlarının incelenmesi.

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER

- 1 -Gladyatör
- 2 -Döğüş
- 3 -Amphitheatrum
- 4 -Lydia
- 5 -Anıt

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER

- 1 -Gladiator
- 2 -Fight
- 3 -Amphitheatrum
- 4 -Lydia
- 5 -Monument

- 1 -Tezimden Fotokopi Yapılmasına izin veriyorum. [ ]
- 2 - Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir [x]
- 3 -Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir [ ]

Yazarın İmzası

Tarih

22.05.2007

ÖZET

Gladyatör dövüşlerinin kökeni, İ.Ö. 4.yy'da Güney İtalya'da, cenaze törenlerinde "kana karşılık kan" şeklinde yapılan dövüşlere dayanmaktadır. Bu dövüşler İ.Ö. 3.yy'ın ortasında Etrüskler'den Roma'ya geçmiş ve gerçek kimliğini kaybedip, salt eğlence unsuru olmuştur. *Munus* adı verilen bu kanlı gösteriler, İ.Ö. 105 yılında yasallaştırılmıştır. Yasallaştırmanın ardından dövüşler antik dünyanın hemen hemen her yerine yayılmış, İ.Ö.133 yılında Anadolu'da kabul edilmiştir. İ.S. 404 yılında yasaklanmıştır.

Lydia Bölgesinde bulunan 21 adet gladyatör anıtı, bölgede dövüşlerin yapıldığını göstermektedir. Çoğunluğu İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen anıtlar, gladyatörlere ve dövüşlere ilişkin aydınlatıcı fikir vermektedir. Bunlar, Lydia'nın sosyal yaşamına bir parça ışık tutmaktadır.

ABSTRACT

The origin of gladiator fights are based on the "blood against blood" fights carried on as part of funerals in South Italy during 4. century BC. The fights are passed to Roma from Etrusk in 3. century BC They have lost original meanings and become a means of fun. These bloody fights called *munus* become legal in the year 105 BC. After becoming legal they spread almost over all the antique world. In the year 133 BC. they are accepted in Anatolia and forbidden there in 404 AD.

The 21 gladiator monuments found in region Lydia shows that gladiatorial fights are done in this region. The monuments which most of them dated to empire period help to form an opinion about fights and gladiators. They also shed light on social structure of the region Lydia.

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ:

Adı-Soyadı: Sevgiser AKAT

Doğum yeri-yılı: Söke-1973

Ev Adresi: Erzene mahallesi 56. sokak 7/1 Bornova-İZMİR

Telefon: (0-232) 3431593

EĞİTİM:

İlköğretim: Güllübahçe Atatürk İlköğretim Okulu (1979-1984)

Ortaöğretim: Güllübahçe Ortaokulu (1984-1987)

Söke Lisesi (1987-1990)

Üniversite: E.Ü. Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı (1992-1996) "*Batı Anadolu'da Artemis Anaitis Kültü*" (lisans tezi)

Yüksek Lisans: E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı (1997-)

Yabancı Dil: İngilizce

MESLEKİ ÇALIŞMALAR:

-Datça, Burgaz Kazısı (Prof. Dr. Numan Tuna başkanlığında, 1994 yılı, kazı ekip üyesi)

-Toma Dağı, Thea Larmene Kutsal Alanı Kazısı (Prof. Dr. Hasan Malay başkanlığında ve Manisa Müzesi ortak çalışmalarıyla, 1995 yılı, kazı ekip üyesi)

-İzmir Müzesi epigrafik inceleme çalışması (ekip üyesi)

-Kula-Mağazadamları Kazısı (Prof. Dr. Hasan Malay başkanlığında ve Manisa Müzesi ortak çalışmalarıyla, 1997 yılı, kazı ekip üyesi)

-Metropolis (Torbalı) Kazısı (Prof. Dr. Reçep Meriç başkanlığında, 1999 yılı, kazı ekip üyesi)